

تہ فسیری

سورہ تی مولک

نامادہ کردنی: زیبار عزیزخان مہاجر

بِناسی کتیب:

- تہفسیری سورہتی مولک : ناوی کتیب:
- زیبار عہزیز خان مہاجر : ناوی نووسہر:
- زیبار عہزیز خان مہاجر : نہخشہ سازی ناوہوہ:
- بدرہ کات فور تاس : نہخشہ سازی بدرگ:
- نووسینگہی کاروان : بلوکار:
- یہکہم، ۱۴۴۲ک - ۲۰۲۲ز : نوره و سالی چاپ:
- ۱۰۰۰ دانہ : تیہراژ:

لہ بہرپوہہر ایتہتی گشتی کتیبخانہ گشتیہکان ژمارہی سپاردنی (۸۹۹) سی سالی
(۲۰۱۹) سی پیدراوہ.

ناونیشان: دیانا - سوران - کوردستان (شہقامی گشتی). بؤ پہیوہندی کردن:
Karwancenter18@gmail.com ۰۷۵۰۲۲۸۲۹۹۵

به‌ناوی خوای به‌خشنده‌ی میهره‌بان

پیشه‌کی

سو‌پاس و ستایش بۆ خوای گه‌وره و میهره‌بان، که په‌یامی روون و په‌وانی قورئانی پیروزی بۆ دابه‌زاندووین، و کردوو‌یه‌تی به‌ئامرازی ئاشنابووئمان به‌راستییه‌کان، و هوک‌کاری رینۆینی و راسته‌پیکردنی گوفتار و په‌فتاره‌کانمان. درود و سلّوی خوا برژی بۆ سه‌ر پیغه‌مبه‌رمان محمه‌د، و خانه‌واده و یارانی و شوینکه‌وتووانی به‌چاکه تا رۆژی دوا‌یی.

گومان له‌وه‌دا نییه، مرۆف ناتوانی بی پشت به‌ستن به‌خوای گه‌وره، و گرتنه‌به‌ری ریبازه‌که‌ی و جیه‌جیکردنی په‌یامه‌که‌ی، به‌رچاوی له‌م ژیا‌نه‌دا رۆشن بیت، خیر و چاکه‌ش بۆ خوای پیش بجات بۆ رۆژی دوا‌یی و کامه‌رانی هه‌ر دوو دنیا ده‌ست بجات.

قورئانی پیروز شارپ‌گه‌ی باوه‌ردارانه، بۆ به‌ره‌و خوا چوون، ئەمه‌شیان له‌ میانه‌ی تیگه‌یشتن له‌ ژیان و شیک‌کردنه‌وه‌ی مه‌ته‌له

چارەسەر نەكراوەكان، و زانیی بەسەرھاتی راستەقینەى گەلانی
پیشوو، ئاویتەبوون لەگەڵ^۶ پەيامی خوا لە دوو توپی ئایەتە
قورئانیەکاندا.

قورئانی پیرۆز ئەو پەيام و کتیبەى خواىە، کە خوێ بەلێنی^۷
پاراستنی داو، کۆکەرەوہى ھەموو پەيامەکانی پیش خوێیەتی، قورئانی
پیرۆز ئەو ھەمان بێ^۸ رادەگەییەتی، کە پەيامی خوا (کە ئاینی ئیسلامە) دین
و دنیا نییە، بەلکو دینی دۆنیایە، واتە ئیسلام بۆ ئەو ھاتووہ تا
جیبەجی^۹ بکری، بەمەش مەروفايەتی لە تاریکیەکانی گومرايی پزگاری
بکات، بەرەو رۆشنایی ئیمان، لە ستەمی ئاینەکان بەرەو دادگەری
ئىسلام، لە بەرتەسکی دنیا، بۆ بەرفراوانی دواپۆز، لە زۆرداری
بەندایەتی بۆ بەندەکان، بۆ میھرەبانی و بەخشنەیی خواى گەرە.

لە دیدگای خزمەتکردنی پەيامی ئىسلام و قورئانی پیرۆز، دواى
پشتبەستن بە خواى گەرە، ھەلسام بە ئامادەکردنی تەفسیری سورەتی
مولک، بە پشت بەستن بەو تەفسیرانەى جیبی^{۱۰} متمانەن، ئەم بەرھەمە
تەھا کۆکردنەوہ و ئامادەکردنە.

به‌و ئومیده‌ی توانیبیتم خزمه‌تیک به‌ خوینه‌ران بکه‌م، خهرمانی
کتیبخانه‌ی کوردی ده‌وله‌مه‌ندتر بکه‌م، له‌ خوای گه‌وره‌ داواکارم له‌
هه‌له‌کاخم ببوری، و ئهم کارهم بخاته‌تای ته‌رازووی چاکه‌کاشمه‌وه.

له‌ کۆتاییدا سوپاسی هه‌موو ئه‌وانه‌ ده‌که‌م، که‌ ئه‌رکیان کیشا
به‌هۆی پیداچوونه‌وه‌ به‌م به‌ره‌مه‌، له‌ خوای گه‌وره‌ داواکارم به‌ چاکه‌
پاداشتیان بداته‌وه.

زیبار عه‌زیزخان مهاجر

سۆران

﴿ سورہتی مولک ﴾

ئەم سورہتە مەككەییە، لە سی ئایەت ییكھاتووہ، لە دوای سورہتی (الطور) دابەزیوہ.

ئەم سورہتە وەك سەرجم سورہتە مەككەییەکانی دیکە، کار دەكات لەسەر بنیادنانی بیروباوەر و ئیمان، سەبارەت بە خوای گەورە و سروش (وہحی) و پوژی دوایی دەدویت. ئەو تیروانین و ویناکردنە دادەپوژیت، کە لەم بیروباوەرەو گەللە دەیت، سەبارەت بە بوون و پەیوەندی بوونەوەر و بەدییەراوان لەگەڵ خوای بەدییەنەر، بەجۆرێکیش خوای گەورە دەناسینیت، ئەم ناساندنە ھەستیکی زیندوو لە دڵدا دروست دەكات کە کاریگەر بی، و ھەستی شایستە بوروژینی، بەو بەندەییە کە بەرەو پەرەگاری دەچیت، ئەو ریوشوین و پەوشتە دادەنیت کە بەندە پێوستە لە بەرامبەر خوادا پەیرەوی بکات، ئەو بەھا و پێورانە دادەنیت، کە موسلمان ھەلسەنگانیان پێ دەكات، پوژودا و کەس و شتەکان.

ناونانی ئەم سوڤه‌ته بهو ناوه

ئەم سوڤه‌ته له‌بەر ئەوه به سوڤه‌تی مولک ناوناوه، چونکه سه‌ره‌تاکه‌ی به‌وه ده‌ستی پیکردوه، که خوای گه‌وره خوی به پیرۆز و پاک و به‌رز و گه‌وره گرتوه، چونکه هەر خوا بالاده‌ستی خاوه‌ن ده‌سه‌لاته و مولکی ناسمانه‌کان و زه‌وی ته‌ها به ده‌ست ئەوه. ته‌ها خویشی خاوه‌ن ده‌سه‌لاتی ره‌هایه، چون بیهوی ناوا ره‌فتار ده‌کات له به‌دیهینراوانیدا، مردن و ژین به‌ده‌ست ئەوه، کی بویت سه‌ره‌به‌رزی ده‌کات، کیشی بویت ریسوا و سه‌رشوڤری ده‌کات، هه‌روه‌ها کیی بویت ده‌وله‌مه‌ندی ده‌کات، و کیی بویت هه‌ژاری ده‌کات، ده‌سه‌لات یان مولک و سامان ده‌به‌خشیت به هەر که‌سیک و یستی له‌سه‌ری، سامان و ده‌سه‌لاتیش ده‌گریته‌وه له هەر که‌سیک که و یستی له‌سه‌ری، ئاشکراشه که و یستی خوای گه‌وره له داناییه‌که‌ی جیا نابیته‌وه.

ناوہکانی سورہتی ﴿مولک﴾

ئەم سورەتە پیرۆزە چەند ناویکی دیکەى ھەبە، جگە لە ناوی (مولک)، لەوانە بە ناوی (الواقیة: پاریزەر) ناوئراوە، چونکە ئەوہی ئەم سورەتە بخوینی، پابەندی مەبەست و ناوەرۆکی ئایەتەکانی بی، ئەوہ ئەم سورەتە لە سزای ئاگر دەپیاریزیت. ھەر وہا بە ناوی (المنجیة: رزگار کەر) یش ناودەنریت، چونکە ئەم سورەتە خوینەرەکەى رزگار دەکات، لە سزا و ئیش و ئازاری ناو گۆر. ھەر وہا ناوی (تبارک) ەشى لئراوە.

ئەبن عەبباس (خوایی رازی بی) ناوی لەم سورەتە ناو (المجادلە)، چونکە لە نیو گۆردا دا کوکی لە خوینەرەکەى دەکا و بەرگری لی دەکات (١).

(١) مفاتیح الغیب (التفسیر الکبیر) أبو عبد الله محمد بن عمر بن الحسن

بن الحسن التیمی الرازی (المتوفی: ٦٠٦ هـ)، دار إحياء التراث العربي

— بیروت، الطبعة: الثالثة ١٤٢٠ هـ، ٣٠ / ٥٧٧

ھاۋناھەنگى ئەم سورەتە لەگەل سورەتى پېش خۆى

رووى پەيوەندى و ھاۋناھەنگى ئەم سورەتە لەگەل سورەتى پېش خۆى، دەكرىت بە دوو شىۋە وەرىبگىرىن:

يەكەم: بە شىۋەيەكى گشتى: ئەم سورەتە جەخت دەكاتەۋە لە تىكرى ناۋەرۈكى سورەتى پېش خۆى، سورەتى پېش خۆى كە (سورەتى تور)ە، رۇشنايى خستتەسەر بى سنوورى توانا و دەسەللىق خۆى گەورە، و زالېئون و بالادەستى پەروەردگار بەسەر ھەموو شتىكدا، ھەروەھا پشتىگىرى و پشتىۋانى خۆى گەورە بۇ پېغەمبەرى سەرۋەرمان محەمدە (درود و سلاۋى خۆى لېي). ئەم سورەتەش بەشىۋەيەكى گشتى و دەپرىنىكى گشتىگىر ئەۋە روون دەكاتەۋە، كە دەسەللىق و مولكى ئاسمانەكان و زەۋى و ھەرچى لە ناوياندايە بەدەستى خۆايە، تەمنا خوا خاۋەنيانە، ھەر ئەۋىش تواناي بەسەر ھەموو شتىكدا ھەيە.

دوۋەم: بەشىۋەيەكى تايبەت: خۆى گەورە لە كۆتايىەكان سورەتى (تەحرىم)، دوو نمونەى بۇ كافران ھىناۋنەتەۋە، ئەۋىش بە

هاوژینه کانی هر یه که له پیغه مبهر نوح و پیغه مبهر لوت (سلاوی
 خویان لیبت)، ههروه ها نمونه ی به هاوژینه که ی فیرعه ون، و
 مه ری می داوینپاک بو باوه پداران هیناوه ته وه، ئەم سورپه ته ئاماژه
 ده کات به وه ی زانستی خوی گه و ره ده وری هه موو شتیکی داوه،
 مشوری ورد و درشتی به دیهینراوان ده خوات، هیچ شتیکی نییه له
 ده سه لاتی ئەو به ده ر بیب، جوړه ها شتی سه رنجراکیش و سه یریش له
 نیو به دیهینراوان و خه لکدا ده رده خات، جا کوفر کردنی هاوژینی
 نوح (سلاوی خوی لیبت) و هاوژینی لوت (سلاوی خوی لیبت)
 نه بووه ریگر له په یوه ندیان به م دوو پیغه مبهره نازداره وه، ههروه ک
 باوه ری هاوژینه که ی فیرعه ون هیچ زیانیکی پینه گه یشت، به هو ی
 ئەوه ی په یوه ندی هاوسه رگیری له گه ل ئەم سته مکاره سه رسه خته
 هه یه، ههروه ک ئیمان و باوه ری مه ری م له رزوک نه بوو، به هو ی
 سکپر بوونی به شیوه یه کی نائاسایی به عیسا (سلاوی خوی لیبت).

ئه‌و باب‌ه‌تانه‌ی ئه‌م سورته‌ته له‌خۆیان ده‌گریت

سورته‌تی مولک وه‌کو سه‌رجه‌م سورته‌ته مه‌ککيه‌کانی تر، بایه‌خ ده‌دات به‌ بنه‌ما سه‌ره‌ککيه‌کانی بیروباوه‌ر، ئه‌وانیش بریتین له: سه‌ماندنی بوونی خوای تاك و بی هاوتا، پوونکردنه‌وه‌ی گه‌وره‌یه‌ی خوای گه‌وره، تیشکی خستنه‌سه‌ر ئه‌وه‌ی خوای مه‌زن توانا و ده‌سه‌لانی ره‌های به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا هه‌یه، و به‌لگه‌ هه‌ینانه‌وه له‌سه‌ر تاك و ته‌های خوای گه‌وره، هه‌روه‌ها هه‌والدان ده‌رباره‌ی به‌رپابوونی رۆژی دوایی، و زیندووکردنه‌وه و کۆکردنه‌وه‌ی بوونه‌وه‌ر له‌گۆره‌پانی رۆژی دواییدا.

ئه‌م سورته‌ته سه‌ره‌تا ده‌ستی پیکردووه، به‌وه‌ی خوای گه‌وره به‌ پیرۆز و به‌ به‌رزگرتووه، و گه‌وره‌یه‌ی خوای خستۆته‌پوو، باسی له‌وه کردووه که ته‌نهما خوا مولک و ده‌سه‌لانی ره‌های هه‌یه، بالاده‌سته به‌سه‌ر گه‌ردوون و بوونه‌وه‌ردا، مردن و ژیان په‌یوه‌سته به‌ ویست و برپاری ئه‌وه‌وه (ئه‌مه له‌ ئایه‌تی ۱، ۲ ئه‌م سورته‌ته‌دا ئه‌مانه باسکراون).

پاشان به به‌لگه جه‌ختکراوه‌ته‌وه له‌سه‌ر بوونی خوای بال‌ده‌ست و خاو‌ن شکۆ، به‌وهی حه‌وت ناسمانه‌کانی به‌دهیینه‌او، ناسمانی‌شی به‌ئه‌ستیره و هه‌ساره‌کان رازاندۆ‌ته‌وه، وایکردوو له‌ویوه شه‌یتانه‌کان نه‌یزه‌کباران بکرین، هاوشیوهی ئه‌م به‌لگانه‌ی خستۆ‌ته‌روو له‌سه‌ر توانا و ده‌سه‌لات و زانستی خوا (له‌ ئایه‌ته‌کانی ۳-۵ ئه‌م سوڤه‌ته‌دا)، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که سیسته‌می جیهان، سیسته‌میگی تۆکمه‌یه و که‌مورکورتی تیدا نییه.

له‌ سیماکانی توانا و ده‌سه‌لاتی خوای پابه‌رز ئه‌وه‌یه: دۆزه‌خی بۆ بی‌ باوه‌ران ناماده‌کردوو، و مژده‌ی لیخۆ‌شبوون و پاداشتیگی گه‌وره‌ی به‌ باوه‌رداران داوه، به‌وه‌ی ئه‌م سوڤه‌ته‌ وه‌ک رپیازی هه‌میشه‌یی قورئانی پیروژ و به‌پیز، به‌یه‌که‌وه ترساندن و هاندانی (الترهیب و الترغیب) باسکردوو (ئه‌مه له‌ ئایه‌ته‌کانی ۶-۱۲ باسکراون).

یه‌کیگی دیکه له‌ سیماکانی زانست و توانست و نیعمه‌ته‌کانی خوا ئه‌وه‌یه: زانایه به‌ نهینی و ئاشکراکان، مرۆقی به‌دهیینه‌او و رزق و رۆزیشی داوه، زه‌وی رام و ده‌سته‌مۆ کردوو، بۆ ئه‌وه‌ی ژیانگی خوشی له‌سه‌ر به‌ری بکری، ناسمانی‌شی پاراستوو له‌وه‌ی به‌ردی

سوتینەر و کاولکار به‌سه‌ر مرؤفدا بیاریڤی، هه‌روه‌ك چۆن گهل و ئومه‌تانه‌ی پيشووی له‌ناوبرد، كاتيك پيغه‌مبه‌رانيان به‌درؤزانی و بی باوه‌رپوون پيیان، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره‌ بالئنده‌ی و هاوشیوه‌كاني له ئاسمان راگیر کردوه له‌وه‌ی بکه‌ون، ته‌حه‌ددای خه‌لكيش ده‌كات كه پشتیوانی ئه‌وانه بکه‌ن و سه‌ریان بخهن، ئه‌گه‌ر خوا ویستی سزایان بدات (ئه‌مه له‌ نایه‌ته‌كاني ۱۳-۲۰ باسکراون).

له‌ کۆتایی سوره‌ته‌که‌دا باسی سه‌لماندنی زیندوووبوونه‌وه‌ی کردووه، زانیی کاتی زیندوووبوونه‌وه‌ی ته‌نھا تایه‌ت کردووه به‌ خوای پایه‌بلند، هۆشداریشی داوه‌ته ئه‌وانه‌ی بانگه‌وازی پيغه‌مبه‌ر (درود و سلأوی خوای لیڤی) به‌درؤ ده‌زانن، ئاگاداریان ده‌کاته‌وه له‌وه‌ی تووشی سزای خوا ده‌بن، هه‌روه‌ها باس له‌وه‌ ده‌كات كه پيویسته پشت ته‌نھا به‌ خوای گه‌وره‌ به‌ستریت، هه‌ره‌شه‌ ده‌كات به‌وه‌ی ئه‌و ئاوانه‌ی له‌ رووباره‌کاندا هه‌ن و کانیاه‌کان نغرو ده‌كات، به‌بی ئه‌وه‌ی هیچ که‌سیك بتوانیت ئاوه‌که‌ بگيریته‌وه و به‌ربداته‌وه یان جیگه‌روه‌ی ئه‌م ئاوانه‌ بیییت (ئه‌مه له‌ نایه‌ته‌كاني ۲۵-۳۰ باسکراون).

ئه‌م سوره‌ته به‌گشتی تیروانینیکی نوی داده‌رپزیت بو په‌یوه‌ندی به‌یدییه‌نزاوان به‌ خوای به‌دییه‌نه‌ره‌وه، تیروانینیکی فراوانی هه‌مه‌لایه‌ن

که جیهانی به‌رته‌سکی زه‌وی تیده‌په‌رینیت، به‌ره‌و جیهانی ناسمانه‌کان و ژبانی دوارپۆژ، و به‌دیهینراوه‌کانی دیکه له جیهانه‌کانی دیکه، وه‌ک جیهانی جنۆکه و بالنده، و جیهانی دوارپۆژ، وه‌ک: دۆزه‌خ و ده‌رگاوانه‌کانی، جیهانه‌کانی شاراوه (غیب) که دل و هه‌سته‌کانی خه‌لک پیاپه‌وه‌ وابه‌سته‌ ده‌بی، ئەم سوڤه‌ته‌ واده‌کات چیتەر نفوم نه‌بیت له‌و ژبانه‌ رووکه‌شه‌ی ئیستا له‌ سه‌ر زه‌وی.

هه‌وره‌ها ئەم سوڤه‌ته‌ هه‌سته‌ی رامان له‌ بوونه‌وه‌ران و واقعی ژبان و ته‌نانه‌ت خودی مرۆفیش ده‌ورۆژینیت، له‌ کاتی‌کدا ئەم شتانه‌ له‌ به‌رده‌م و ده‌وروبه‌ری مرۆفن و لیشی بی‌ ناگایه‌. هه‌موو وینا و تیرپوانینه‌ چه‌قبه‌ستوو‌ه‌کانی سه‌رده‌می نه‌فامی هه‌لده‌ته‌کینی، و لیره‌ و له‌وی په‌نجه‌ره‌ و ده‌لاقه‌ ده‌کاته‌وه‌ بۆ سه‌رنجدان، تۆزی نیشته‌وی سه‌ر بیری مرۆف داده‌کوئی، هه‌ست و عه‌قل و روانینی دل‌ نازاد ده‌کات، به‌ رووی ناسۆیه‌کانی گه‌ردوون و قولاییه‌کانی ده‌روون، چینه‌کانی ناسمان و پیره‌وه‌کانی ئاو، رووه‌ نادیاره‌کانی جیهانی شاراوه، له‌ویدا ده‌ستی توانستی داهینه‌ری خوا ده‌بینیت، هه‌ست به‌ جوڵه‌ی بوون ده‌که‌یت که له‌ توانای خوای گه‌وره‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتوو، جا له‌ گه‌شته‌که‌ت ته‌واو ده‌بیت و بۆت ده‌ر ده‌که‌ویت کاره‌که‌ له‌وه‌ گه‌وره‌تر

و بواره‌که فراوانتره. له ئەنجامدا پرووی وەرده‌چەرخی^۶ له
 پرووکه‌شە‌کانه‌وه به‌ره‌و راستیه‌کان، له چه‌قه‌ستووویه‌وه بو جۆله،
 جۆله‌ی قه‌ده‌ر و ژیان و بوونه‌هر.

به پوختی:

ئەم سورەته سه‌لمانندی بوونی خوای پایه‌به‌رز و تاك و
 ته‌هاییه‌که‌یه‌تی، به پروونکردنه‌وه‌ی به‌لگه و سیماکانی زانست و توانا
 و ده‌سه‌لّاتی خوا، هۆشداریش ده‌دات به ناخۆشییه‌کانی رۆژی دوایی،
 له‌هه‌مان کاتدا ناز و نیعمه‌ته‌کانی خوا به‌سه‌ر به‌نده‌کانی ده‌خاته‌وه‌ یاد،
 رزق و رۆزیش ده‌به‌ستیه‌وه به پشت به‌ستن به خوای گه‌وره و
 گه‌ران و هه‌ولدان له زه‌ویدا.

پله و پایه و گه‌وره‌یی ئەم سوڤه‌ته

فهرمووه‌ی زۆر هاتوون له سه‌ر پله‌و پایه‌ و گه‌وره‌یی ئەم سوڤه‌ته،
بۆ نمونه:

له ئەبی هوره‌په‌روه (خوا لیبی رازیبت) هاتووه، که له بیغه‌مبه‌ری
خواوه (درود و سلّوی خوای لیبی) فهرموویه‌تی: ((إِنَّ سُورَةَ فِي
الْقُرْآنِ ثَلَاثِينَ آيَةً شَفَعَتْ لِمَالِكِ، غَفَرَ لَهُ: تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ
الْمُلْكُ))^(۱)، واته: سوڤه‌تیک له قورئاندا هه‌یه، که سی ئایه‌ته
شه‌فاعه‌تی بۆ خوینه‌ره‌که‌ی کرد، خوای گه‌وره‌ش لیبی خو‌ش بوو،
ئه‌ویش سوڤه‌تی ته‌باره‌که‌یه.

له ئەنه‌سی کورپی مالیک (خوای لی رازیبت) هاتووه، که
بیغه‌مبه‌ری خوا (علیه الصلاة و السلام) فهرموویه‌تی: ((سورة في
القرآن خاصمت عن صاحبها حتى ادخلته الجنة: تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ

(۱) ئیمامی نه‌همه‌د و خواه‌نی چوار سونه‌نه‌کان هیناویانه، ئیمامی تورمزی
فهرموویه‌تی ئەم فهرمووده‌یه سه‌نه.

المُلْكُ))^(۱)، واته: سوڤه‌تیک له قورئاندا داکۆکی و به‌رگری له خوینه‌ره‌که‌ی کرد تا بر دیه ناو به‌هه‌شت، ئه‌ویش سوڤه‌تی ته‌باره‌که‌یه.

هه‌روه‌ها ئین عه‌باس (خوای پزازی بیٚت) گپراویه‌تیه‌وه، که پیغه‌مبه‌ری خوای سه‌باره‌ت به‌م سوڤه‌ته‌فه‌رموویه‌تی: ((هي المانعة، هي المنجية، تُنَجِّيه مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ))^(۲)، واته: پاریزه‌ره، پزگارکه‌ره، خوینه‌ره‌که‌ی پزگار ده‌کات له سزای گوڤ.

(۱) ته‌به‌رانی له "ئه‌وسه‌ت" دا گپراویه‌تیه‌وه، به‌هه‌مان شیوه‌ حافیز زیاء مه‌قدیسی گپراویه‌تیه‌وه.

(۲) نیمامی تورمزی به‌ژماره‌ ۲۸۹۰ له سونه‌نه‌که‌یدا گپراویه‌تیه‌وه.

چهند دیرێک سه‌باره‌ت به‌ خوێنه‌ندان به‌ خوا

(**الْإِسْتِعَاذَةَ**): (**أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**)

(**أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**) واته: په‌ناده‌گرم به‌ خوای گه‌وره له شه‌یتانی نه‌فرینلیکراو. به‌و مانابه‌ی خۆم ده‌پاریزم و په‌ناده‌گرم به‌ خوای گه‌وره، له خراپه‌ی شه‌یتانی نه‌فرینلیکراو، له‌وه‌ی گومرا و سه‌رلێشیواوم بکات، یان زیان به‌ دین یان دونیاکه‌م بگه‌یه‌نیت، یاخود رېگرم لیبکات له جیبه‌جیکردنی ئەو فه‌رمانانه‌ی پیمکراوه، یان هانم بدات له‌سه‌ر کردنی ئەو کارانه‌ی لیم چه‌رام کراون، به‌دلنیاپه‌وه ته‌نهما خوای گه‌وره له خراپه و زیانی ئەو ده‌مپاریزی. سه‌باره‌ت به‌ (**الشَّيْطَانُ**: شه‌یتان) یه‌کیکه له (الشَّيْطَانُ: شه‌یتانه‌کان)، بۆیه ئەو ناوه لێناوه، به‌هۆی دوورکه‌وته‌وه و یاخیبوونی له‌حه‌ق و راستی. هه‌روه‌ها (الرجیم) واته: دوورخراوه له‌خیر و چاکه، ریسواکراو، نه‌فرینلیکراو.

خوای گه‌وره فه‌رمانی کردووه به‌ خویندنه‌وه‌ی (**أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**) له سه‌ره‌تای هه‌ر خویندنه‌وه‌یه‌ک بۆ قورئانی پیرۆز،

هه‌روه‌ك له‌م فه‌رمایشته‌دا هاتووه: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ نه‌حل: ۹۸. واته: كاتيك قورنات خوینده‌وه، ئه‌وه په‌نا بگه‌ به‌ خوا له‌ شه‌یتانی نه‌فرینلیکراو.

هه‌روه‌ها خوای پایه‌دار فه‌رموویه‌تی: ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ، نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ. وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ، وَأَعُوذُ بِكَ رَبَّ أَنْ يَحْضُرُونِ﴾ موئمنون: ۹۶ - ۹۸. واته: به‌ چاکترین شیوه‌ پال^۱ به‌ هه‌له‌ و تاوانه‌وه‌ بئی، ئیمه‌ چاک ده‌زاین و ئاگادارین به‌ گوفتار و وه‌سفه‌کانیان، بلی^۲: په‌روه‌ردگارم، په‌نات پیده‌گرم له‌ وه‌سوه‌سه‌ و خه‌یالی شه‌یتانه‌کان، په‌ناشت پیده‌گرم له‌ ئاماده‌بوونی شه‌یتانه‌کان و کۆبوونه‌ویان له‌ ده‌ورم.

ئهمه‌ ئاماژه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی که‌ قورناتی پیرۆز، چاره‌سه‌ری بۆ باوه‌رداران داناوه‌ له‌ شه‌یتانه‌ مرۆفه‌کان، به‌وه‌ی به‌ چاکترین کار و گوفتار و شیوه‌ پال^۱ به‌ خراپه‌کانیانه‌وه‌ بنین. خو‌یه‌نادانیشی به‌ خوا به‌ خویندنه‌وه‌ی (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) به‌ چاره‌سه‌ر داناوه‌ بۆ باوه‌رداران له‌ شه‌یتانی جنۆکه‌.

له‌ ئه‌بو سه‌عیدی خودریه‌وه‌ (خوا لی^۳ رازیبت) هاتووه‌، له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه‌ (دروود و سلّوی خوای لیبت) هاتووه‌: ((أنه كان

إذا قام إلى الصلاة استفتح، ثم يقول: أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم.. ((^(۱))، واته: پیغمبره ری خوا (درود و سلاوی خوی لیبیت) کاتیک هه لدهستا بو نویژ، نرای دهستیگی نویژی ده خویندهوه و دواتر دهیغهرموو: پهنا دهگرم به خوی بیسهری زانا، له شهیتانی نهفرین لیگراو...

ثیبن مونزیر وتویهتی: ((جاء عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فيما رواه ابن مسعود - أنه كان يقول قبل القراءة: **أعوذ بالله من الشيطان الرجيم**))^(۲)، واته: ثیبن مهسعود (خوای لی رازیبیت) گپراویه تیهوه، له پیغمبرهوه (درود و سلاوی خوی لیبیت) هاتوه، که پیش خویندهوهی قورئانی پیروز دهیغهرموو: (**أعوذ بالله من الشيطان الرجيم**).

زۆربهی زانایان ئەم دهبرینهیان پی پهسهنده (**أعوذ بالله من الشيطان الرجيم**)، چونکه له قورئانی پیروزدا بهو شیوهیه هاتوه. رایان وایه سونتهته له سههتای ههر قورئان خویندهوهیهك

(۱) پیشهوائه ههده و تورمزی هیئاویانه، بروانه: نیل الأطار ۲ / ۲۲۸.

(۲) الحاوي في تفسير القرآن العظيم: عبدالرحمن محمد بن محمد القماش

بجوینریتەوہ، تەنھا لە ناو نوێژدا نەبیت، سەبارەت بە خویندەوہی لە ناو نوێژدا ئەوہ راپی جیاواز ھەیە. مالیکییەکان پێیان وایە خویندەوہی (**أعوذ باللّٰه..**) و (**بسم الله**) ناپەسەندە لە پیش سورەتی فاتیحە و سورەتەکانی دیکەش. ھەرچی ھەنەفیەکان پێیان وایە تەنھا لە رکاکی یەكەمدا سوننەتە بجوینریتەوہ. راپی شافعیەکان و ھەنبەلیەکانیش وایە، كە سوننەتە بجوینریتەوہ لە سەرەتای ھەر ركاتیک بەر لە خویندەوہی قورئانی پیرۆز. زانایان یەك دەنگن لەسەر ئەوہی (**أعوذ باللّٰه من الشيطان الرجيم**) بەشیک و ئایەتیک نییە لە قورئانی پیرۆز^(۱).

(۱) تفسیر المنیر، وھبە الزحیلی، ۱ / ۴۴، ۴۵.

چهند دیریک سه‌بارت به (البَسْمَلَة):

﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ﴾

هەر چه‌نده زانایان رایان جیاوازه، سه‌بارت به‌وهی ئایا ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ ﴾ ئایه‌تیکه له سورته‌کانی قورئانی پیروز، جگه له سورته‌تی نهمل، بۆ نمونه ئایا ئایه‌تیکه له سورته‌تی فاتحه یان نا، یان ئایه‌تیکه له سورته‌تی مولک یان نا، ئەوا هه‌ندیك له زانایان رایان وایه ئایه‌تیکه ته‌نما له سورته‌تی فاتحه و نهمل، به به‌لگه‌ی ئەم ئایه‌تانه: ﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴾ حیجر: ۸۷، واته: به‌دلنیاوه ئەی ییغه‌مبەر (درود و سلاوی خوای لیبی) ئیمه‌حهوت ئایه‌ت (که سورته‌تی فاتحه‌یه) و قورئانی گه‌وره‌مان پیبه‌خشیویت. جا ئەگەر ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ ﴾ به ئایه‌ت هه‌ژمار بکریت، ئەوسا ژماره‌ی ئایه‌ته‌کانی فاتحه ده‌بنه‌حهوت ئایه‌ت. هه‌روه‌ها خوای گه‌وره‌فه‌رموو‌یه‌تی: ﴿ وَقَالَ ارْكَبُوا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا.. ﴾ هود: ۴۱. واته: نوح (سلاوی خوای لیبی) فه‌رمووی: سواری که‌شتیه‌که‌بن، رۆیشتن و وه‌ستانی به‌ناوی خاوه‌یه... .

سه‌باره‌ت به سورته‌ته‌کانی دیکه، ئەوا چ ئەو زانایانه‌ی بۆ‌چوونیان وایه ﴿بِسْمِ اللّٰهِ﴾ ئایه‌تیکه له سورته‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز، یان ئەوانه‌ی بۆ‌چوونیان وایه ئایه‌تیک نییه، ته‌ئها له سورته‌تی نه‌مل و فاتیحه نه‌ی، هەر یه‌که‌یان به‌لگه‌ی خۆی هه‌یه، ناتوانین لێ‌ده‌دا هه‌موو به‌لگه‌کانیان ب‌خه‌ینه‌پروو، به‌لکو وه‌ك نموننه یه‌که و به‌لگه‌یه‌کی ئەو دوو‌را و بۆ‌چوونه جیا‌وا‌زانه ده‌خه‌ینه‌پروو.

یه‌کیک له به‌لگه‌ی ئەوانه‌ی رایان وایه ﴿بِسْمِ اللّٰهِ﴾ ئایه‌تیک نییه له سورته‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز جگه له سورته‌تی نه‌مل نه‌ی، ئەم فه‌رمووده‌یه‌یه که له ئەنه‌سه‌وه (خوا لێ‌ی رازی بی‌ت) هاتووه و فه‌رموویه‌تی: ((صلیت مع رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیه وسلّم وأبی بکر وعمر وعثمان رضي اللّٰه عنهم، فلم أسمع أحدا منهم، یقرأ: **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**))، واته: له‌گه‌ل هەر یه‌که له پی‌غه‌مبه‌ری خوا (درود و سلا‌وی خوا‌ی لێ‌ی) و ئەبو به‌کر و عومه‌ر و عوسمان (خوا لێ‌یان رازی‌بی‌ت) نویژم کردووه، له هه‌یج کامی‌کیانه‌وه گو‌یی‌ست نه‌بوومه، که (**بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**) ب‌خو‌ینی‌ت.

(۱) موس‌لیم به ژماره ۳۹۹، ۱ ۲۹۹، و أحمد به ژماره ۲۸۱۰، ۱ ۱۹۹ گ‌ی‌راویانه‌ته‌وه.

له به‌لگه‌ی ئەوانه‌ی بۆچوونیان وایه ﴿بِسْمِ اللّٰهِ﴾ نایه‌تیکه له سورته‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز، ئەم فەرمووده‌یه‌یه که ئەنه‌سه‌وه (خوای لیبی رازی بیټ) هاتوو، فەرموویه‌تی: ((بينا رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم بين أظهرنا إذا أغفى إغفاءة، ثم رفع رأسه متبسما، فقلنا: ما أضحكك يا رسول الله؟ قال: نزلت علي آفا سورة، فقرأ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ. فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ))^(۱)، واته: رۆژیکیان ییغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلاوی خوای لیبی) له نیوماندا بوو، که‌میک له‌خه‌ور‌اچوو، دواتر به‌دهم زه‌رده‌خه‌نه‌وه سه‌ری به‌رزکرده‌وه، وتمان: ییغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلاوی خوای لیبی) چی وای لیکردی که زه‌رده‌خه‌ بگریت؟ فەرمووی: که‌میک پیش نیستا سورته‌تیک دابه‌زیه سه‌رم، ئەوسا خویندییه‌وه: ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ. فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ﴾.

که‌واته ئەوه‌ی مه‌به‌ستمانه‌یه‌کلاکردنه‌وه‌ی ئەم راجاییه‌ نییه، به‌لکو ئەوه‌ی لی‌ره‌دا ده‌مانه‌وه‌ی ئەنجامدانی شیکردنه‌وه‌یه‌کی کورت و پوخته بۆ ماناکه‌ی.

(۱) موسلیم به ژماره ۴۰۰، ۱، ۳۰۰ گێڕاوه‌تیه‌وه.

﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ﴾ واته: به‌ناوی خوای به‌خشنده‌ی میهره‌بان.

به‌و مانایه دیت که به‌هینانی به‌ناوی خوا و یاد و سوپاس و ستایش کردنیه‌وه ده‌ست پیده‌که‌م، به‌ر له ئه‌نجامدانی هه‌ر کاروباریک، ته‌نما پشت به‌و ده‌به‌ستم له هه‌موو کار و ئه‌رکه‌کاندا، هه‌ر خوای گه‌وره په‌روه‌دگاری به‌حق په‌رستراوه، به‌زه‌یی و میهره‌بانیه‌که‌ی به‌ئوه‌نده فراوانه، که هه‌موو شتیکی گرتۆته‌وه، هه‌رچی ناز و نیعمه‌تی گه‌وره و بجوکه له به‌خشنده‌یی ئه‌وه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتووه، به‌رده‌وام میهره‌بانی و به‌خشنده‌یی له‌گه‌ل به‌دیهرناواندا ده‌نوبی.

خوای گه‌وره سه‌رچاوه و کانگای په‌حه‌مت و به‌زییه و له‌دونیا‌دا و دواپۆژدا، به‌خشنده‌یه و رزق و پۆزی ده‌دات به‌خواناس و خوانه‌ناس و باوه‌ردار و بی‌باوه‌ران، به‌لام له‌دواپۆژدا په‌حه‌مت و میهره‌بانی و به‌خششه‌کانی تاییه‌ته به‌خواناس و باوه‌رداران‌ه‌وه.

سه‌باره‌ت به‌وشه‌ی ﴿ اللّٰه ﴾ به‌شیک له‌زانایان بۆچوونیان وایه که ناوی گه‌وره‌ی خوای پایه‌به‌رزه (اسم الله الأعظم) هه‌موو ئه‌وه ده‌قانه‌ی که هاتوون له‌باره‌ی ناوی گه‌وره‌ی خوای تاك و پاك، ئه‌وا ووشه‌ی ﴿ اللّٰه ﴾ میان تیدا دووباره بۆته‌وه. ﴿ الرَّحْمٰن ﴾ واته

به‌خشنده‌یه، به‌خشنده‌یی خوای گه‌وره هم‌وو بوونه‌وهر و
 به‌دیهبناوانی گرتۆته‌وه، به‌خشنده‌یه‌که‌ی باوه‌ردار و بی باوه‌رانی
 به‌یه‌کسانی گرتۆته‌وه له دونیادا، ﴿الرَّحِيم﴾ واته: میهره‌بانه،
 ره‌حه‌ت و میهره‌بانی خوا له رۆژی دواییدا تایبه‌ته به باوه‌رداران، بی
 باوه‌ر و خوانه‌ناسان ناگریته‌وه.

له به‌لگه و نیشانه‌کانی ده‌سه‌لاتی خودا

﴿۱-۵﴾ ﴿تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱﴾ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿۲﴾ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿۳﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِنًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿۴﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿۵﴾﴾

شیکردنه‌وی مانای هه‌ندیك له وشه‌کان:

﴿تَبَارَكَ﴾ واته: پاك و پیروز و به‌رز و گه‌وره. ﴿بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ واته خاوه‌نی ره‌هایه، ده‌سه‌لاتی بی وینه و بی‌هاوتایه، ئیمه باوه‌رمان به ﴿بِيَدِهِ﴾ به‌و شیوه‌یه‌ی که خوای گه‌وره مه‌به‌سته‌تی، له‌م ئایه‌ته پیروزه‌دا وادیاره که ده‌سه‌لات و توانای

خوای گه‌وره روون ده‌کاته‌وه، که بریار و ویستی ئەو له مولکه‌که‌یدا جیه‌جیه‌ی ده‌بن و هاوتایان نییه.

﴿ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ ﴾ مردن و ژیا‌نی به‌دی‌هیناوه یان له زانستی بی سه‌ره‌تای خویدا ئەندازه‌ی بو کی‌شاوه، مردن واته ده‌رچوون له ژیان، ژیان ئەوه‌یه که به‌هۆیه‌وه هه‌ست به‌شته‌کان ده‌کری و زیندوو‌بوونه. ﴿ لِيَلْوَكُمْ ﴾ بو ئەوه‌ی له کی‌لگه و قوناخی ژیا‌ندا تا‌قی‌تان بکاته‌وه، واته وا مامه‌له‌تان له‌گه‌ل ده‌که‌ین که کار و کرده‌وه‌کان‌تان تا‌قی بکه‌ینه‌وه. ﴿ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ واته سا‌غترین کرده‌وه بو خوای گه‌وره. ﴿ الْعَزِيزُ ﴾ به‌هیز و بالاده‌سته، که هیچ شتی‌ک ده‌سته‌وه‌سانی نا‌کات، ﴿ الْغَفُورُ ﴾ زور لی‌خوشبووه و گونا‌هی به‌نده‌کان ده‌پوشی کاتی‌ک تو‌به ده‌کن.

﴿ طَبَاقًا ﴾ چین چین به‌سه‌ر یه‌که‌وه‌ن، وه‌ک ئەوه‌ی به‌شی‌ک بن له یه‌کتر، و وه‌ک گومبه‌تن به‌سه‌ر یه‌که‌وه. ﴿ تَفَاوُتٍ ﴾ نارپکی و تی‌گگیران و نه‌گونجان. ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ﴾ چاو به‌ناسماندا بگیره‌وه. ﴿ فَطُورٍ ﴾ درز و که‌لینه‌کان. کوی وشه‌ی

(فطر). و ﴿كَرْتِينَ﴾ جار دواى جار و كه‌په‌ت دواى كه‌په‌ت، مه‌به‌ست لى زور دووباره‌كرده‌وهى چاوگيرانه.

﴿يَنْقَلِبُ﴾ ده‌گه‌رپته‌وه. و ﴿خَاسِئًا﴾ به ريسوايى ده‌گه‌رپته‌وه، له ئاست ئه‌وهى كه موكورتي يان كرچ و كاليه‌ك له به‌ديه‌بنانى ئاسمانه‌كاندا بينيت. ﴿حَسِيرٌ﴾ ماندوو و شه‌كه‌ت و مایه‌پووج، دواى چاوگيرانه‌وه و به‌دواداچوونىگى زور دركى به‌وه نه‌كرد كه مه‌به‌ستى بوو.

﴿السَّمَاءَ الدُّنْيَا﴾ نزىكترين ئاسمان له زه‌ويه‌وه. ﴿بِمَصَابِيحَ﴾ به ئه‌ستيره‌ى دره‌وشاوه، كووى (مصباح: چرا)يه. ﴿رُجُومًا﴾ راوكه‌ر يان نه‌يزه‌كباران كردن، كووى (رجم)ه. ﴿لِلشَّيَاطِينِ﴾ شه‌يتانه‌كانى جنوكه و مروف. ﴿وَأَعْتَدْنَا﴾ ناماده‌مان كردوو. ﴿عَذَابَ السَّعِيرِ﴾ سزاي ئاگرى بليسه‌دار و به‌تين.

راقەى ئايەتەكان:

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

﴿۱﴾ خۇاى گەورە و پاىەبەرز ستايشى شىكۆ و گەورەبى زاتى خۇى دەكات، بەمەبستى رېنۇيى و رېنېشاندان، راپدەگەپەنېت كە تەنھا خۇى چۆن بىەوېت ئاوا ھەئسوكەوت و برپار لە سەرجم بەدېھىنراوانىدا دەدات، و بە وىستى خۇى بونەوەر ھەلدەسورپىنى، ورد و درشتى كاروبارەكانى بەدەستە، تواناى تەواو و رەھای بەسەر ھەموو شتىكدا ھەپە، ھىچ شتىك نىپە دەستەوەسانى بكات، بەوېستى بى سنوورى خۇى ھەئسوكەوت لە مولكى خۇىدا دەكات، ھەندى كەس سەربەرز و ھەندىكى دىكەيان سەرشۆر دەكات، ھەندىك خەلك بەرز دەكاتەو، ھەندىكى دىكەيان نزم دەكاتەو، ھەندىك لە نىعمەتەكانى بەرەوەر دەكات، ھەرەك نىعمەت دەگرېتەو لە ھەر كەسىك كە بىەوېت، ھىچ لېپرسىنەوہىەك بۆ حوكم و برپارەكانى نىپە، بەھۇى ھىكمەت و دادگەرى و دەسەلتە رەھاكەپەو ھىچ لېپرسىنەوہىەكى بۆ نىپە.

وشه‌ی ﴿ تَبَارَكَ ﴾ واته: پیروژ و گه‌وره و به‌رز و بلنده،
 ئامازه‌یه بو ئه‌وپه‌ری گه‌وره‌یی و شکۆ و کاملی خوای گه‌وره،
 بویه دروست نییه بو هیچ که‌سیکی دیکه به‌کار به‌ئیریت جگه له
 خوای پابه‌به‌رز نه‌بیت.

ئهم ئایه‌ته ئامازه به سی شت ده‌کات: ئه‌ویش ئه‌ویه که
 خوای گه‌وره گه‌وره و به‌رز و بلنده له هه‌رچی به‌دیه‌ئیراوه، و
 خوای گه‌وره هه‌لسورینه‌ری کاروباره‌کانی ئاسمانه‌کان و زه‌ویه له
 دنیا و دواړوژدا، هه‌روه‌ها خاوه‌نی توانای ته‌واو و ده‌سه‌لانی
 ره‌هایه به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا.

﴿ بِيَدِهِ الْمُلْكُ ﴾ واته: مولک و ده‌سه‌لات ته‌ها به‌ده‌ست
 خوای گه‌وره‌یه.

پیشه‌وا ئین که‌سیر (ره‌هه‌تی خوای لیبت) له ته‌فسیره‌که‌ی
 دا وشه‌ی (الید) سی به‌ ده‌ست لی‌کداوه‌ته‌وه، به‌و مانایه‌ی ده‌ستی
 به‌یه‌کیک له سیفه‌ته‌کانی خوای گه‌وره داناوه و پپی وایه وهک
 چون له ده‌قه‌کانی قورئانی پیروژدا هاتوووه ده‌بی و ماناکه‌ی بو
 رافه بکریت، به‌بی لی‌کدانه‌وه (ته‌ئویل) و شیواندن (ته‌حریف).

ئه‌مه ریبازی پیشینه چاکه‌کان (السلف الصالح) — له مامه‌ئه کردن له‌گه‌ل^۶ سیفته‌ته خه‌به‌رییه‌کان که له قورئان و سوننه‌ته‌دا هاتوو.

پیشه‌وا فه‌خره‌دینی رازی (ره‌حه‌تی خوی لیی) سه‌باره‌ت به ﴿بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ و تویه‌تی: ئه‌م ده‌رپرینه به‌کارده‌هینرینت بو جه‌خت کردنه‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که خوی گه‌وره‌خواهن و پاشایه و فه‌رمانه‌ه‌وایه، هه‌روه‌ک ده‌وتریت بریار و دانان و هه‌لوه‌شانده‌نه‌وه به‌ده‌ست فلانه^(۷). هه‌روه‌ها زه‌مخشه‌ریش^۱ و تویه‌تی: ﴿بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ ده‌سه‌لآتی هه‌یه به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا که له بووندا هه‌یه، به‌هه‌مان شیوه ده‌سه‌لآتی به‌سه‌ر هه‌موو شه‌و

(۱) مفاتیح الغیب (التفسیر الکبیر)، أبو عبد الله محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين التيمي الرازي الملقب بفخر الدين الرازي خطيب الري (المتوفى: ۶۰۶هـ)، دار إحياء التراث العربي - بيروت، الطبعة: الثالثة - ۱۴۲۰ هـ، ۳۰/۵۷۷.

شتانەشدا ھەبەبە کە بوونیان نیبە بەلام دەکری^۶ بینە بوون (ممکن
الوجون)^(۷).

عەبدولرەحمان ھەسەن ھەبەبەت ئەملەیدانی^(۸) دەلیت:
لەمیانە ی ئەو تووژینەوانە ی کراون دەربارە ی سیفەتە پیرۆزەکانی
خوای گەورە، ئەوا دەلیین، چوار گریمانە ھەبەبە، ئەوانیش بریتین
لەمانە ی خواریو:

گریمانە ی یەکەم:

بەپیی ئەم گریمانە یە، چەمکەکانی (الید) و (الوجە) و
ھاوشیوہکانی بە مانای پرووکەشی زمانەوانیەکە ی بەکارھاتوون،
کە وا بە بیر و ھۆشی خەلکدا دیت کە خوای گەورە جەستە و
لاشە ی ھەبەبە، خوای بەدیھینەر بە بەدیھینراوان دەچیت، ئەمەش

(۱) الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، أبو القاسم محمود بن عمرو بن
أحمد، الرمخسري جار الله (المتوفى: ۵۳۸ھ)، دار الكتاب العربي -
بيروت، الطبعة: الثالثة - ۱۴۰۷ھ، ۵۷۵/۴.

(۲) العقيدة الإسلامية وأسسها، عبدالرحمن حسن حنكة الميداني، دار
القلم - دمشق، الطبعة: السابعة عشرة - ۲۰۱۶م، ص ۱۷ - ۲۰. بە
تۆزیک دەستکاریو.

گریمانیه‌که ته‌واو بی بنه‌ما و پوچه‌له، ته‌ها نه‌و که‌سانه قسه‌ی له‌و
 جوّره ده‌که‌ن و گریمانیه‌ی له‌و جوّره‌یان بی په‌سه‌نده، که جه‌سته
 بوّ خوای گه‌وره داده‌نین و به به‌دیهینراوان ده‌یچوین
 (موجه‌سیمه و موشه‌بیهه‌ن).

گریمانیه‌ی دووهم:

ئه‌م ده‌قانه به‌شیوه‌ی راسته‌قینه به‌کارهاتوون، به‌پیی مانای
 زمانه‌وانی راست و دروست که شایسته‌ی خوای پایه‌به‌رز و
 خاوه‌ن شکو بیّت، بی جه‌سته‌دانان و ویچواندنی خوای گه‌وره به
 به‌دیهینراوان، نه‌و ده‌برینه زمانه‌وانیانه‌ی له‌م ده‌قانه
 به‌کارهاتوون، مه‌به‌ستیان مانایه‌کی به‌رزتره که شایسته‌ی شکو و
 گه‌وره‌یی خوای گه‌وره بیّت، هه‌رچه‌نده له‌وانیه ئه‌م ده‌برینه
 بوّ مانایه‌کی نزمتریش به‌کارهینرین کاتیک گوزارشت ده‌کریت له
 بارودۆخی به‌دیهینراوان. که‌واته کاتیک بوّ خوای گه‌وره
 به‌کاردیت به‌ره‌چاوی مانایه‌کی وا کراوه که له‌گه‌ل شکو
 خوای گه‌وره بگونیجیت، کاتیک بوّ به‌دیهینراوان به‌کاردیت نه‌وا
 ره‌چاوی مانایه‌کی وا کراوه که له‌گه‌ل بارودۆخی به‌دیهینراوان
 بگونیجیت.

ئەمە گرىمانە يەكى بەھەموو شىوہ يەك رەخنى لەسەر نىيە، لە
لايەنى بىروباوەرەوہ پەسەندە، عەقلىش پەسەندى دەكات، ئەم
گرىمانە يە شايستە ترە كە دەستى پىوہ بگىرىت.

گرىمانە ي سىيەم:

ئەوہ يە كە ئەم دەقانە بەكارھاتوون بەشىوہ ي راستەقىنە
نەوہك خوازراو (مەجاز)، بەلام بە بەكارھىنانىكى شەرى لہو
مانايانە ي كە شايستە ي گەورە يى و شكۆ ي خوى گەورەن،
ئەمەش بەپىي زاراوہ ي شەرى.

واتە: خوى گەورە و پاىبەرز چەند سىفەت يكى تايەت يان
ھەيە، بۇ ئمۇنە يەكىك لەوسىفە تانە ناوى (اليد: دەست) —، ئەم
دەقە وەك خوى ماناكە ي لىك دەدرىتەوہ و بەپى تەئويل، لەگەل
رەتكر دنەوہ ي ئەو شتانە ي بە ھۆش و بىرى خەلكدا دىن و
شايستە ي ئەو نىن سىفەت ي خوى پاك و بەرز بن.

جا ئەمانە كۆمەلە سىفەت يكى خوى گەورەن، بەكارھاتوون لە
چوارچىوہ ي زاراوہ ي شەرى، كە گوزارشت دەكەن لە كۆمەلە
راستىەكى شەرى كە خوى گەورە خوى زانايە پىيان، ئەم

سيفه تانه شوينه واريان ههيه و دهكريت لييان تيبگهين، به لام له گهله ئه وه شدا ناكريت له چوارچيوه ي بارودوخه زمانه وانيه كهيدا به كاري بهينين، بو نمونه سيفه تي (اليد) نابي به دهستي باو كه به جهسته وه لكينراوه تيبگهين. به لكو مه بهست لي سيفه تيبكه له سيفه تانه كاني خواي گه و ره.

ئه م گرمانه يه ش جيگاي ره زامه نديه، هيچ ريگريكي عه قلي و شهرعي بو نيه، زوريك له پيشه واياني ئه هلي سوننه ت و جه ماعت ئه م گرمانه يه يان په سه ند كرد و ره.

ئه وه ي له پيشينانه وه (خوا لييان رازي بيت) هاتو وه - كه زانياني هه ر سي چينه كه ده گريته وه: هاوه لان، شوينكه وتوو ان و شوينكه وتوو ي شوينكه وتوو ان - له باره ي راقه كردني دهقه كانه وه، ئه وه ده گه يه ني ت كه ده ستگرتن به گرمانه ي سييه م يان دوو هم ريبازي ئه وان بو وه.

زانا ليكوله ره وه كانان وتويانه ئه مه ريگاي هه ره سه لامه ته چونكه پشت ده به ستيت به سپاردني ماناكان به خواي گه و ره و ملكه چ بوون بو دهقه كان به بي ته ئويل كردن، له گهله ره تكد رنه وه ي هه ر جو ره جه سه ت دانان و ويچواندنيك كه

شایسته‌ی خوای گه‌وره نه‌بیت و بیچه‌وانه‌ی به‌لگه‌کانی عه‌قل و نه‌قل بیت.

پر سیار له پیشه‌وا مالیک کرا له باره‌ی (الاستواء) فه‌رمووی:
عه‌قل توانای تیگه‌یشتنی نییه له چۆنیه‌تیه‌که‌ی، (استواء) —یش
نه‌زانراو نییه، باوهر پی هه‌بوونی واجبه، پر سیار له باره‌وه کردنی
بیدعه‌یه.

پیشه‌وا ئه‌بو حه‌سه‌نی ئه‌شعه‌ری له دوایین نووسینه‌کانیدا
گه‌یشتوو ته‌سه‌ر رای پیشنان.

گریمانه‌ی چواره‌م:

ئه‌م گریمانه‌یه ئه‌وه‌یه که ده‌قه‌کان ته‌ئویل بکرین و
لیگبدرینه‌وه بو هه‌ندیک روو و مانای خوازراو (مه‌جاز)، که
ناسراو و باون له زمانی عه‌ره‌بیدا، هه‌روه‌ک هه‌ر دوو سه‌رچاوه
شه‌رعه‌که که قورئانی پیرۆز و سونه‌تی به‌پیزن له زۆریک له
ده‌قه‌کاندا به‌کاریان هیناوه.

به‌پیی ئه‌م گریمانه‌یه ده‌کریت (الید) ته‌ئویل بکریت، هه‌روه‌ک
له‌م فه‌رمایشه‌تی خوای پایه‌به‌رز له سوره‌تی (فه‌تح: ٤٨) —دا

هاتووَه: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ﴾ . مه‌به‌ست له (الید): هیز و توانا، وشه‌ی (الید) به خوازراو (مه‌جاز) له جیاتی به‌کارهاتووَه، ئەمه‌ش لی‌کدانه‌وه‌یه‌کی باو و بلاو و په‌سه‌نده، چونکه ده‌ست شوینی ده‌رکه‌وتنی وینه‌یه‌که له وینه‌کانی هیز. یان مه‌به‌ست له (الید) پشتیوانی و چاودیری و پاراستن و به‌شداریه له به‌یعه‌تدا.

ئهم گریمانه‌یه‌ش گریمانه‌یه‌که له چوارچیوه‌ی بازنه‌ی ئیسلامدایه و ره‌تکراوه نییه، ئەگەر ئەو مانایه‌ی ده‌قه‌که‌ی بۆ ئەئویل کراوه گونجاو بیت له‌گه‌ل^٦ بنه‌ماکانی بیروباوه‌ری ئیسلامی. ئەمه پوخته‌ی بۆچوونی عه‌بدو له‌ره‌حمان حه‌سه‌ن حه‌بنکه‌ت ئەلمه‌یدانی بوو. که پی وایه ته‌فا گریمانه‌ی یه‌که‌م له ده‌ره‌وه‌ی بازنه‌ی ئیسلامه و ئەوانی تری په‌سه‌ندن بۆ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل^٦ سیفه‌ته‌ خه‌به‌ریه‌کان.

هه‌روه‌ها به‌هه‌مان شیوه‌ د. محمەد سه‌عید ره‌مه‌زان بۆتی (ره‌حه‌تی خوای لیبت^٧) باسی له‌وه‌ کردوو، که سه‌باره‌ت به‌ سیفه‌تی (الید) و سیفه‌ته‌ هاوشیوه‌کانی له‌ سیفه‌ته‌ خه‌به‌ریه‌کان،

سى ڤىگه هه‌یه بو مامه له کردن له گه لیاندا، لی‌ره‌دا به گوشراوی ده‌بانچه‌ینه‌روو^(١)، نه‌وانیش بریتین له‌مانه‌ی خواره‌وه:

یه‌که‌م: وی‌چواندن و به جهسته‌کردن (التشبيه و التجسیم):

ئه‌مه ڤیگه‌ی ئه‌وانه‌یه که خوی گه‌وره ده‌خه‌نه ناو
چوار‌چیوه‌ی کات و شوین و مادده‌دا، جهسته بو خوی گه‌وره
پرپار ده‌ده‌ن، به به‌ده‌یه‌نراوان ده‌ی‌چوین، به‌مه‌ش بیان وایه
خوی گه‌وره ده‌ست و ده‌م و چاو و قاچ و ئه‌ندامه‌کانی دیکه‌ی
جهسته‌ی هه‌یه، ته‌ها ئه‌وه‌نده نه‌ی که بیان وایه جهسته‌ی خوا
گه‌وره‌تره له جهسته‌ی مروّف (په‌نا به‌خوی گه‌وره له‌م جوړه
تیگه‌یشتانه). ئه‌م ڤیگه و ڤیازه پوچه و دژی ڤوچی په‌یامی
ئیسلامه، بی‌چه‌وانه‌ی به پاک و به‌رز ڤاگرتنی خوی گه‌وره‌یه،
چونکه ئه‌گه‌ر جهسته‌ی هه‌ی، ده‌بیّت کاتیک بو دروستبوونی
هه‌بیّت، دواتر بیوستی به‌حه‌سانه‌وه و خه‌و و خواردن و
پیداو‌یستیه‌کانی دیکه ده‌بیّت. خوی گه‌وره‌ش بی سه‌ره‌تایه و

(١) کبری‌ الیقینیات الکونیة، وجود الخالق و وظيفة المخلوق، د. الإسلامیة وأسسه‌ا، د. محمد سعید رمضان البوطی، دار الفکر - دمشق، الطبعه: الثامنة، ١٩٩٧ م، ص ١٣٨ - ١٤٠.

جیی نیاز و بی نیازه. کهواته ئەم ریپازە لە مامەلەکردن لەگەڵ
سیفەتە خەبەرییەکان ڕەتکراوە و بی بنەمایە.

دووهم: ریپازی ڕاسپاردن (التفویض):

ئەم ریپازە پەنا نابات بۆ لیکدانەووی سیفەتە خەبەرییەکان،
بەلکو پیی وایە پیویستە چۆن هاتوون ئاوا بەری بکیرین بەبی
لیکدانەووە و شروڤەکردن بۆ مانا و مەبەستەکان، ئەمە رای
پیشەوا مالیک و رای دوایی پیشەوا ئەشعەری و زۆریک لە
زانایانی ئەهلی سوننەت و جماعەتە.

ئەمە ریپازیکی سەلامەتە و باوەرداران ناچار ناکات بەووی
لە شتیکیدا بکۆلنەووە که لیبی شارەزا نین، پیشیان وایە عەقلی
مرۆڤ سنووردارە و ناتوانی بی سنووری سیفەتەکانی خوا شروڤە
بکات.

هەرچەندە شوینکەوتوووانی ئەم ریپازە، ئەووە ڕەت دەکەنەووە
ئەم ریپازەیان گوزارشت بی لە تەئویل، بەلام لەگەڵ ئەووەشدا
دەکریت ئەمە بە تەئویلیکی کورتەر (تأویل مجمل) دابنیین، چونکە
مانای تەئویل واتە لادان لە مانای ڕووکەشی وشە بۆ مانای

دووهم یان سییه‌م یاخود مانای خوازراوی وشه. کهواته ههر لادان و داننه‌نان به مانای پرووکه‌شی وشه خوئی له خویدا جوړیکه له ته‌ئویل، به‌لام ته‌ئویلیکی کورتېر.

سییه‌م: ته‌ئویل (التأویل):

ئهم ریازه له‌لای به‌شیک له زانایانی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ته‌وه په‌پړه‌و کراوه، به‌وه‌ی پیمان وایه ئه‌رکی سه‌ره‌کی مرؤف له‌سه‌ر زه‌وی بریتیه له ناسینی خوای گه‌وره، ناسینی خوای گه‌وره‌ش به تیگه‌یشتن ده‌بی له سیفه‌ته‌کانی خوای گه‌وره، و ئاشنابوون به شوینه‌واره‌کانی ئه‌و سیفه‌ته په‌روژانه له بوونه‌وه‌ردا. ده‌کریت ئه‌مه به ته‌ئویلی تیره‌ته‌سه‌ل (التأویل المفصل) دابنین.

هه‌روه‌ها پیمان وایه ته‌ئویل و لیکدانه‌وه‌ی مانای سیفه‌ته‌خه‌به‌رییه‌کان، ریگر ده‌بی له‌وه‌ی باوه‌ر‌دار تووشی گومان و خه‌یال و لیکدانه‌وه‌ی پوچ بیته‌وه‌ بو سیفه‌ته‌کانی خوای گه‌وره، هه‌روه‌ها ئهم ریازه پی وایه که وایه پیوسته ئهم ته‌ئویل کردنه، به‌جوړیک بی که له‌گه‌ل بنه‌ماکانی بیروباوه‌ری ئیسلامی ته‌با بی، خوای گه‌وره به پاک و به‌رز بگریت له کات و مادده و شوین،

دوور بیت له شیواندن (تحریف) مانای سیفه‌ته‌کان، به‌و شیوه‌یه سیفه‌ته‌کان شی بکرینه‌وه، که شایسته‌ی شکو و پاکی و به‌رزی خوای گه‌وره بی. بو نمونه سه‌باره‌ت به سیفه‌تی (الید) به توانا و ده‌سه‌لاتی خوای گه‌وره لیك ده‌دریته‌وه. ئەمەش به هه‌مان شیوه رپیازیکی گونجاو و سه‌لامه‌ته، رپیازی ته‌ئویل دووره له رپیازی شیواندن و ته‌حریف که زۆریک له تاقمه‌کان ئەنجامی ده‌دهن به‌تایه‌ت ئەو شیواندانه‌یه که شیعه ده‌یکه‌ن بو مانا و مه‌به‌سته‌کانی چه‌مکه‌کانی قورئانی پیرۆز.

له به‌لگه و نیشانه‌کانی زانست و ده‌سه‌لاتی خوای پاک و به‌رز، ئەوه‌یه:

﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴾ ۲ واته: خوای گه‌وره مردن و ژیا‌نی به‌دیهی‌ناوه، له زانستی بی سه‌ره‌تای خو‌ی (ازل)‌دا ئەندازه‌گیری کردووه بو مردن و ژیا‌ن، ته‌ها خوای گه‌وره‌ش عه‌قل و ژیری به مرؤف به‌خشیوه، تا له مانا و مه‌به‌سته‌کانی ئەرکدارکردن (تکلیف) تییگه‌ن، ئەرکه‌کان به ته‌واوی جیه‌جی بکه‌ن، به‌م پییه خوای گه‌وره به تاقی‌کردنه‌وی کار و

کرده‌وه‌کانیان مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا ده‌کات، ئەمه‌ش بو‌ئوه‌یه تا له زه‌مینه‌ی واقیعدا بیسه‌لمنی و ئه‌وه ده‌ربخات، که کامیان دلسۆز و گوپراپه‌لتره بو‌خوا، و کارو کرده‌وه‌ی چاکتر ئەنجام ده‌دات، و خوای گه‌وره به‌هیز و بالاده‌سته که هیچ یه‌کیک ناتوانین ده‌سته‌وه‌سانی بکات، توانا و ده‌سه‌لاته‌کانی په‌کبخت، زۆریش لیخۆشبوو و گوناپه‌پۆشه به‌رامبه‌ر به‌وانه‌ی تۆبه ده‌که‌ن و ده‌گه‌رینه‌وه لای خوا، دوا‌ی ئه‌وه‌ی سه‌ریچی فه‌رمانه‌کانیان کردووه، جا خوای گه‌وره له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی بالاده‌ست و به‌هیزه ئەوا له‌ به‌نده‌کانی خو‌شده‌یی و ره‌حم و به‌زه‌بی ده‌نوییت له‌گه‌لیاندا، هه‌روه‌ک له‌ نایه‌تیکی تر دا‌هاتوو و ده‌فه‌رموویت: ﴿

نَبِيَّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ، وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ

﴾ حیجر: ٤٩، ٥٠. واته: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی خوای لی‌ی) به‌ به‌نده‌کانم رابگه‌یه‌نه، که به‌دنیایه‌وه ته‌ها من گوناپه‌پۆش و میه‌ره‌بانم. و به‌راستی سزای من، سزای هه‌ره به‌ نی‌ش و نازاره.

ئهم نایه‌ته به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی مردن فرمانیکی بوون (وجود)یی، چونکه به‌دییه‌نراوه. مردن دا‌پران و پچ‌پانی

په‌یوه‌ندی گیان (رۆح) به‌ جه‌سته‌وه و جیا‌بوونه‌وه‌یه‌تی لی. سه‌باره‌ت به‌ ژیان: وابه‌سته‌بوونی گیان (رۆح) به‌ جه‌سته‌وه، به‌رده‌وام بوونی په‌یوه‌ندی نیوانیانه، هینانه‌بوونی ژیان واته به‌دیهینانی رۆح له‌ بوونه‌وه‌ره زیندوو‌ه‌کاندا، له‌وانه به‌دیهینانی مروّف.

سه‌باره‌ت به‌ بوونه‌وه‌رانی دیکه‌ ئایا گیانله‌به‌رن یان یان، ئه‌وه سه‌رنجیک له‌وباره‌وه هه‌یه که ئه‌و گیان (رۆح) ه‌ی به‌ به‌ر مروّفدا کراوه، گیانیک‌ی تاییه‌ته، و جیا‌وازه له‌گه‌ل گیانی بوونه‌وه‌ره‌کانی دیکه، به‌ به‌لگه‌ی ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزه: ﴿فَإِذَا سُوِّتَهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ﴾ صاد: ٧٢، حیجر: ٢٩. واته: کاتیک ئاده‌مم (سلاوی خوا‌ی لیبت) ریک و پیک کرد، له‌و گیانه‌ تاییه‌ته‌ی که من (به‌دیهینه‌ری ئه‌وم) به‌ به‌رمدا کرد و پیم به‌خشی، ئه‌وا هه‌مووتان کرنووش (سوژده‌ی) بو بیه‌ن.

که‌واته هۆکاری ئه‌و ریزه‌ی ئاده‌م (سلاوی خوا‌ی لیبت) به‌ده‌سته‌یه‌نا، بریتی بوو له‌و گیان (رۆح) ه‌ی خوا‌ی گه‌وره به‌ به‌ریدا کرد، ئه‌گه‌ر وانه‌بوایه خو پێشتر خوا‌ی گه‌وره لاشه‌ی ئاده‌می به‌دیهینابوو. خوا‌ی گه‌وره زاناره.

خوای گه‌وره ناوی له خه‌وتنیش ناوه مردن، هه‌روهك ده‌فه‌رموویٲ: ﴿ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾ ئە‌نعام: ٦٠. واته: هه‌ر خوای گه‌وره‌یه، به شه‌و خه‌وتان لیده‌خات و ده‌تاغریٲی (خه‌ویش جوړیکه له مردن) ده‌شزانیت به رۆژ چ کار و کرده‌وه‌یه‌کتان کردوه، پاشان زیندووتان ده‌کاته‌وه (له خه‌و هه‌لتان ده‌ستیٲیه‌وه و گیان بوٲ نیو جه‌سته‌تان ده‌گریٲه‌وه) تا ماوه‌ی دیاریکراو (که ماوه‌ی ته‌مه‌نتانه) ته‌واو بکه‌ن، دواتر گه‌رانه‌وه‌تان هه‌ر بوٲ لای خوایه، پاشان هه‌والتان پی‌ده‌دات سه‌باره‌ت به‌و کار و کرده‌وانه‌ی که ده‌تانکرد.

که‌واته ئە‌م ژيانه ئامانج نییه، به‌لکو به پی‌چه‌وانه‌وه گوٲه‌پانی تاقیکردنه‌وه، له سه‌رده‌می نه‌فامیدا ئامانجی باٲا و کوٲایی ژيانی دونیا بوو، خه‌لکی ئە‌و سه‌رده‌م له ژيانیدا دونیادا به‌جوړیک رۆچوو‌بوون که خوٲیان له قه‌فه‌سی کاتی ژيانی ئە‌م دونیایه‌دا به‌ند کردبوو.

ئامانجی سه‌ره‌کی و ره‌سه‌نی تاقیکردنه‌وه، بریتیه له ده‌ره‌وتنی چاکه‌ی چاکه‌کاران به‌ته‌واوی. هه‌روه‌ک خوی زانا و دانا ده‌فه‌رموویت: ﴿أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ، وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ عه‌نکه‌بوت: ۲، ۳. واته: ئایا خه‌لکی وا ده‌زانن وازیان لیده‌هینری، که بلین باوه‌رمان هیناوه، له‌کاتی‌کدا تاقی نه‌کرینه‌وه. به‌دلنیا‌یه‌وه ئه‌وانه‌ی یش ئه‌مانیشمان تاقیکردۆته‌وه، تا خوی گه‌وره (له‌زه‌مینه‌ی واقیعدا) ئه‌وانه‌ی راستیان کردووه و راستگۆ بوون بناسینیت، و درۆزنه‌کانیش بناسینیت و ده‌رکه‌هون. هه‌روه‌ها خوی په‌روه‌ردگار فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَنَّكُمْ﴾ محمه‌د: ۳۱. واته: بی‌گومان تاقیتان ده‌که‌ینه‌وه، تا ئارامگه‌رکانتان بناسین (و له‌زه‌مینه‌ی واقیعدا ده‌ریانخه‌ین) و هه‌والی کار و کرده‌وه‌کانی ئیوه‌مان پیبگات. و خوی گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ﴾ به‌قه‌ره: ۱۲۴. واته: یادی ئه‌وه بکه‌وه، کاتی‌ک په‌روه‌ردگاری ئیپراهیم، ئیپراهیمی (سلأوی خوی لیبیت) تاقیکرده‌وه به‌چهند وشه و کار و کرده‌وه‌یه‌ک.

ئین ئەبی حاتم (ره‌حه‌تی خوای لیبت) له‌ فه‌تاده‌وه (خوای لی) رازیبت) گپ‌راویه‌تیه‌وه، سه‌باره‌ت به‌م فه‌رمایشته‌ی خوای گه‌وره
﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ ﴾ وتویه‌تی: ((کان رسول الله
 صلّی الله علیه وسلم یقول: إن الله أذلّ بني آدم بالموت،
 وجعل الدنيا دار حياة، ثم دار موت، وجعل الآخرة دار جزاء،
 ثم دار بقاء))^(۱) واته: پیغه‌مبه‌ری خوا (دروډا و سلاوی خوای
 لیبت)) ده‌یفه‌رموو: خوای گه‌وره ئاده‌میزادی به‌ مردن ریسوا
 کردوو، دونیای کردۆته‌ مالی تیدا ژیان، دواتر مالی تیدا مردن،
 رۆژی دوایشی کردۆته‌ خانه‌ی سزا و پاداشت، دواتر
 کردوو یه‌تی به‌ شوینی مانه‌وه.

هه‌روه‌ها له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه‌ هاتوو، فه‌رموو یه‌تی: ((إِذَا
 دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، يُجَاءُ بِالْمَوْتِ كَأَنَّهُ
 كَبْشٌ أَمْلَحٌ، فَيُوقَفُ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ هَلْ
 تَعْرِفُونَ هَذَا؟ قَالَ: فَيَشْرَبُونَ فَيَنْظُرُونَ، وَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا

(۱) التفسیر المنیر فی العقیدة والشریعة والمنهج، د. وهبة بن مصطفى
 الزحیلی، دار الفکر المعاصر - دمشق، الطبعة: الثانية، ۱۴۱۸ هـ،

الْمَوْتُ، قَالَ: فَيَقَالُ: يَا أَهْلَ النَّارِ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ قَالَ:
 فَيَشْرَبُونَ فَيَنْظُرُونَ وَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، قَالَ: فَيُؤْمَرُ بِهِ
 فَيَذْبَحُ، قَالَ: وَيَقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خَلُودٌ لَكُمْ مَوْتُ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ
 خَلُودٌ لَكُمْ مَوْتُ، قَالَ: ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿
 وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ﴾ ﴿مریم:
 ۳۹﴾، واتە: كاتىك له رۆژى دوايلدا بههشتيه كان رۆيشتنه
 ناو بههشت، دۆزهخيه كانيش رۆيشتنه ناو دۆزهخ، مردن
 دههينيت له سەر شيوهى بهرائكى سې، له نيوان بههشت و
 دۆزهخ رادهگيريت، هاوار دهكريت: ئەى دانىشتوانى بههشت،
 ئايا ئەمە دەناسن؟ وتى: ئەوانيش سەر هەلدەبرن و تەماشاشا
 دەكەن، دەلین: بەلى دەبناسين ئەمە مەرگ و مردنه، وتى: هاوار
 دهكريت: ئەى دۆزهخيه كان ئايا ئەمە دەناسن؟ وتى: ئەوانيش
 سەر هەلدەبرن و تەماشاشا دەكەن، دەلین: بەلى ئەمە مردنه، وتى:

(۱) مسند الإمام أحمد بن حنبل، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن
 هلال بن أسد الشيباني (المتوفى: ۲۴۱هـ) المحقق: شعيب الأرنؤوط -
 عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي،
 الناشر: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۱هـ - ۲۰۰۱م،
 ۱۷/ ۱۲۰، المرقم: ۱۱۰۶۶.

جا فه‌رمان ده‌کریٔ به‌وه‌ی سه‌ری ببردرئ، ؤی: ئەو کاته ده‌وتریٔ: ئە‌ی به‌هه‌شتیه‌کان ژیانتان هه‌میشه‌یی و تازه چیتەر نامرن، ئە‌ی دۆزه‌خیه‌کان ژیانتان هه‌میشه‌یی و چیتەر نامرن، ؤی: ئەوسا پیغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلأوی خوا‌ی لیبت) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: ﴿وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ مه‌ریه‌م: ۳۹، واته: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ر (درود و سلأوی خوا‌ی لیبت) خه‌لك ئاگادار بکه‌وه له‌ رۆژی په‌شیمانی، کاتیك کار له‌ کار ترازاو و بریاری یه‌کلاکه‌روه‌وه دراوه، له‌کاتیكدا ئەوان له‌ بی‌ئاگاییدان و باوه‌ر ناهین.

پیشه‌وا فه‌خره‌دینی رازی (په‌حه‌تی خوا‌ی لیبت) له‌باره‌ی ئەم فه‌رمووده‌وه ؤویه‌تی: (چاک بزانه هه‌روه‌ک پێشتر باسمان کرد، مردن روه‌که‌ش و سیمایه‌که له‌ سیماکان، وه‌ک وه‌ستان و جو‌له، نا‌کریٔ بیته‌ به‌ران، به‌لکو مه‌به‌ست له‌م فه‌رمووده‌یه‌ که فه‌رموویه‌تی مردن ده‌بیته‌ به‌ران، وینا‌کردنی دیمه‌نه‌که‌یه، بۆیه‌ باسی مردن پێش ژیان خراوه، چونکه‌ مردن زووتر کۆتایی دیت،

ھەرۈھە ھۆكاریكى دیکەش ئەۋەپ، ئەۋكەسەى زۆرتىن چاكە دەكات ئەۋەپە كە مردنى لەبەرچاۋ گرتۈۋە^(۱).

ھەرۈھە دەشلىت: بزانه ژيان ھۆكاری بنەرەتپپە، لە بەدەستھىناني ناز و نىعمەتدا، خو ئەگەر ژيان نەبواپە ئەۋا ھىچ يەكك ھىچ ناز و نىعمەتتىكى دەستنەدەكەوت لە دونيادا، بەھەمان شىۋە ژيان ھۆكاری بنەرەتپپە لە بەدەستھىناني ناز و نىعمەتەكانى رۆژى دواپى، خو ئەگەر ژيانى دونيا نەبواپە ئەۋا پاداشت و سزای ھەمىشەپى نەدەبوون. مردنیش بەھەمان شىۋە ھەرۈك شىمان كردهۋە، ناز و نىعمەتتىكى خواپە، لەبەر ئەۋەى مردن جياكەرەۋەى قۇناغى ئەركدارى (تەكلىف) و قۇناغى پاداشت و سزادانەۋەپە، لەم رۈۋەۋە مردنیش نىعمەتە، پىغەمبەرى خوا (درود و سلاۋى خواى لىبىت) فەرموۋىپەتى: ((أَكْثَرُوا مِنْ ذِكْرِ هَازِمِ اللَّذَاتِ)) واتە: زۆر يادى لەناۋبەرى خو شىپەكان بگەن^(۲).

(۱) مفاتيح الغيب (التفسير الكبير)، ۳۰ / ۵۷۹، ۵۸۰.

(۲) ھەمان سەرچاۋە، ۳۰ / ۵۸۰.

ژیان و مردن هه‌ردووکیان به‌دیهینراون له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه، مردن پێچه‌وانه‌ی ژیانه، هه‌ر دووکیان به‌یه‌که‌وه و له یه‌ك کاتدا له شتی‌کدا کۆنابنه‌وه. مردن و ژیان دوو شتی باون و مرۆف ئاشنایه‌تی له‌گه‌ل هه‌یه، به‌لام ئه‌م ئایه‌ته هانی رامان و وردبوونه‌وه ده‌دات له قو‌ناغی دوای مردن و ژیان، له قه‌ده‌ر و تاقیکردنه‌وه‌ی خوا، حیکمه‌تی خوا له هه‌لسو‌راندنی کاروباره‌کانی بوونه‌وه‌ردا.

خوای گه‌وره‌ مردنی پێش ژیان خستوو له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و که‌سه چاکترین کار و کرده‌وه ده‌کات که مردنی له پێش چاوه‌کانی خو‌ی داناییت، مردن هۆکاری سه‌ره‌کی ئه‌نجامدانی کاری چاکه، چونکه له دوای مردن زیندوو بوونه‌وه و سزاو پاداشت هه‌یه.

﴿أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ واته کامه‌تان باشترین و چاکترین کار و کرده‌وه ئه‌نجام ده‌دات، نه‌ك ته‌مه‌ا کرده‌وه‌ی چاک ده‌کات، به مانایه‌کی تر پێش‌په‌رکی له نیوان خودی موسلمانان و باوه‌ردارانیش پێویسته هه‌بی، له‌سه‌ر هه‌ولدان بو ئه‌نجامدانی چاکترین کرده‌وه، به‌وه واز نه‌هینین ته‌مه‌ا کرده‌وه‌ی چاک بکه‌ن،

چونکه به‌هه‌شت له چه‌ندین پله پیگهاتوو. کار و کرده‌وه‌کان، کرده‌وهی دل و کرده‌وهی ئەندامه‌کانی جه‌سته‌ش ده‌گرێته‌وه.

له‌قه‌تاده‌وه (خوای رازیبت) هاتوو: ((قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ ﴿أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ مَا عَنَى بِهِ قَالَ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَمُّكُمْ عَقْلًا أَشَدُّكُمْ لِلَّهِ خَوْفًا وَأَحْسَنُكُمْ فِيمَا أَمَرَ بِهِ وَنَهَى عَنْهُ نَظْرًا وَإِنْ كَانَ أَقْلُكُمْ تَطَوُّعًا)) (۱)، وتویه‌تی: وتم: ئە‌هی پیغه‌مبه‌ری خوای (درود و سلاوی خوای لیبت) ئایا پی‌توایه مه‌به‌ست له‌م فه‌رمایشته‌ی خوای گه‌وره: ﴿أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ چیه، فه‌رمووی: واته کامه‌تان عه‌قل و ژیریتان چاکتر بوو، دو‌اتر پیغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلاوی خوای لیبت) فه‌رمووی: ئە‌وه که‌سه‌تان عه‌قل و ژیریتان چاکتر و ته‌واوتره، که زۆر له‌ خوا‌بترسیت، چاکتری ره‌چاوی جیه‌جیگردنی ئە‌وه فه‌رمانانه

(۱) بغية الباحث عن زوائد مسند الحارث بن أبي أسامة، نور الدين الهيثمي (۸۰۷)، المحقق: د. حسين أحمد صالح الباكري، مركز خدمة السنة والسيرة النبوية - المدينة المنورة، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۳ - ۱۹۹۲، ۲/۸۰۴.

بکات که پی کراوه و خوئی دووربگریٔ له و شتانه‌ی ریگری
لیکراوه، نه‌گهرچی سوننه‌ته‌کانیش که‌متر بکات.

دواتر له کۆتایی نایه‌ته‌که‌دا نه‌وه راکه‌یه‌نراوه، که‌ته‌ها‌خوای
گه‌وره زال و بالاده‌سته، ههر که‌سیک کار و کرده‌وه‌ی خراب
نه‌نجام بدات، کوفر به‌سه‌ر ئیمان هه‌لبژیٔ، له‌فه‌رمانه‌کانی
یاخی بیٔ، شوین ناره‌زووه‌کانی خوئی بکه‌ویٔ، له‌جیاتی
خو‌اپه‌رستی ریگای گومرایی (خو‌اپه‌ستی) بگریٔبه‌ر، نه‌وه
ناتوانی خوای گه‌وره ده‌سته‌وه‌سان بکات. له‌هه‌مان کاتدا
لیبوورده و میه‌ره‌بانه، له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی تووشی گونا‌ه و تاوان
بوون، دواتر تۆبه‌یان کردووه و په‌شیمان بوونه‌ته‌وه،
گه‌راونه‌ته‌وه بو‌لای خوای گه‌وره.

﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ
مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ﴾ ﴿٣﴾ واته: خوای
په‌روه‌ردگار جهوت ئاسمانه‌کانی به‌دیهیناوه، به‌جوړیک ههر
چینیك له‌سه‌رووی چینه‌که‌ی دیکه‌وه‌یه، ههر ئاسمانیک له
ئاسمانیکی تر جیاوازه، هه‌روه‌ک ئه‌مه به‌روونی له‌فه‌رمووده‌ی
شه‌وپه‌وه‌ی (ئیسپه‌) و فه‌رمووده‌ی دیکه‌شدا هاتووه، ههر

خودای مه‌زن ده‌زانیت ماوه‌ی نیوانیان چه‌نده و چۆنه. بۆیه
 فه‌رموو یه‌تی ئه‌ی بینه‌را! سه‌رنج بده‌ بزانه‌ هیچ درز و که‌لین و نا
 ریکیه‌ک ده‌بینی؟ ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر به‌گه‌وره‌ دانانی
 به‌دیهینه‌ره‌که‌یان، ئاماژه‌یه‌ بۆ ی‌که‌م و کورتی و کاملی زانست و
 توانست و دانایی خوای گه‌وره‌.

هه‌روه‌ک خوای مه‌زن له‌ ئایه‌تیکی دیکه‌دا ده‌فه‌رموویت: ﴿
 اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَىٰ
 الْعَرْشِ، وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ﴿٢﴾
 ره‌عد: ٢. واته‌: هه‌ر خوای گه‌وره‌یه‌ ئاسمانه‌کانی به‌ ی‌ستوون
 به‌رزکردۆته‌وه‌ و به‌چاوی خۆتان ده‌یین، پاشان له‌سه‌ر عه‌رش
 به‌رز و بلند بوو، خۆر و مانگیشی رام کردووه‌، هه‌ر هه‌موویان
 تا ماوه‌یه‌کی دیاریکراو ده‌سوڕینه‌وه‌.

ئاسمان چه‌ندین که‌هکه‌شان و مه‌چه‌ره‌ و گه‌له‌ئه‌ستیره‌ی
 تێدایه‌، کۆمه‌له‌ی خۆر و کۆمه‌له‌ ئه‌ستیره‌یه‌یه‌کانی دیکه‌ گه‌ردوون
 پیکده‌هین، که‌واته‌ گه‌ردوون ئه‌وه‌یه‌ که‌ تا ئیستا ئاستی زانیاری
 مرۆف پی‌ گه‌یشتووه‌ و درکی پیکردووه‌، دنیا له‌وه‌ گه‌وره‌تره‌.
 کۆمه‌له‌ی خۆر (یان سیسته‌می خۆر) له‌ زانستی گه‌ردوونناسیدا،

بە خۆر و ئەو ھەسارە و پاشكۆيانەيان دەگوتىت،
 رىزبەندىيەكەيان بەيى دووربوونىانە لە خۆرەو: عەتارد،
 زوھرە، زەوى، مەريخ، موشتەرى، ئورانوس، نىبتون، بلوتون.
 كۆمەلە ئەستىرەيەكان زۆر دوورن لە يەكتەرەو.

ئەم ئايەتە پىرۆزە ھاندەرە بۇ ئادەمىزاد، تا رامىنىت و بىر
 بىكاتەو، لە پىكھاتەي گەردوون و بوونەوەر، و سەرنىجان لە
 شويىنەوارى سىفەتە بەرز و پىرۆزەكانى خوا و گەورەيى و بى
 سنوورى دەسەلآت و تواناكەي. جا كاتىك كەسىكى باوەرپدار و
 خواناس، سەرنىجى بەدەيھىنراوان دەدات، سەرسام دەبىت بەھوى
 جوانى و رىكويىكەكەي، بەلام لە ھەمان كاتدا بىرى بۇ دەسەلآت
 و توانا و جوانى خواي گەورە دەچىت، بۇيە دەللىت سوپاس و
 ستايش و پاك و بىگەردى بۇ ئەو خوايەي بە جوانترىن شيوە
 ئەمەي بەدەيھىناوہ. بەلام لە بەرامبەردا كەسى كافر و خوانەناس
 سەرسورمانى دەردەپرېت لە جوانى و رىك و پىكى ئەو شتەي كە
 دەبىنىت، دەللىت بەراستى شتىكى جوانە و قەشەنگە، بى ئەوہى
 بىرى بۇ دەسەلآت و تواناي ئەو زاتە بچىت، كە ئەو شتە و
 ھەموو بوونەوہرى بەدەيھىناوہ، چونكە بوونەوہر ئەو تابلىو

پرازاوھییە، کە مرۆفی ھۆشمەند و خاوەن کاکل^۶ بە بەدییەنەر دەناسنیت، لەبەر ئەوەی (ھەر پێک و پیکێک^۷ ریکخەریکی ھەیە. ھەر یاسایەک یاسادانەریکی ھەیە. ھەر بەدییەنراویک^۸ بەدییەنەریکی ھەیە).

﴿ تَمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ

حَسِيرٌ ﴿٤﴾ پاشان چەندین جار سەرنجی بدەووە و لێی وردببەو، چاوت بەماندووپی و سەرشۆری دەگەرپێتەو بە لات، بی ئەوەی هیچ کەم و کورتیەک لە بەدییەنانی ئاسماندا ببینی. بە مانایەکی دیکە، ئەو مرۆف ھەرچەندە زیاتر سەرنجی ئاسمانەکان و زەوی بدەیت، بە مەبەستی بینینەوێ کە لێن و کەم و کورتی، ئەو ناتوانیت و چاوەکانت بە داماوێ دەگەرپێتەو لات.

بۆ باوەردارن و ئەوانەو کە ئیمانیکێ دامەزراویان ھەیە، دۆخەکە بە پێچەوانەییە، بەوەی ھەرچەندە زیاتر بیر لە بەدییەنراوانی خوای گەورە بکەنەو، زۆرتەر لیکۆلینەو و بەدواداچوون بکات، باوەری بەھیزتر و تۆکمەتر دەبی. خوای گەورە کە ھانی ئادەمیزاد دەدات، بۆ تیرامان لە بوونەوەر لە نیویاندا ئاسمان، بۆ ئەوێ تا مرۆف لە باری بی ئاگیی دەربجیت،

بچیتنه باری ئاشنابوون به شوینه‌واره‌کانی سیفته و ده‌سه‌لانی
خو، که‌واته خودی سه‌رنجدان له ئاسمانه‌کان و بوونه‌هر ئامانج
نییه، به‌لکو ئامرازیکه بو ئاشنابوون و ناسینی به‌دییه‌هر.

یه‌کیک له نیعمه‌ته‌کانی خوای گه‌وره له‌سه‌ر مرؤف ئه‌وه‌یه،
توانای تیکه‌ل بوون و هاوئا‌هه‌نگی پیداه له‌گه‌ل ئه‌م گه‌ردوونه،
ئه‌مه‌ش ته‌ها به رامان و سه‌رنجدان، دل به‌شیوه‌یه‌کی راسته‌وخو
پیشوازی له ئاوازی جوان و قه‌شه‌نگی گه‌ردوون ده‌کات،
به‌مه‌ش ده‌کریته‌وه وه‌ک دوو بوونه‌هری زیندوو کارلیک ده‌که‌ن،
قورتانی پیروژ له میانه‌ی ئه‌م ئایه‌ته و ئایه‌ته‌کانی دیکه‌ش، مرؤف
را‌ده‌سپیریت بو سه‌رنجدانه گه‌ردوون، رامان له دیمه‌ن و شته
سه‌رسورپه‌ینه‌کانی. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی قورتانی پیروژ هه‌موو خه‌لک
ده‌دوینی به هه‌موو ئاسته‌کانیا‌نه‌وه له هه‌موو سه‌رده‌می‌کدا. له یه‌ک
کاتدا دانیشتووی دارستان و بیابان و شار و ده‌ریا‌وانه‌کان
ده‌دوینی. که‌سی نه‌خوینده‌وار ده‌دوینی که یه‌ک پیتی نه‌نووسیه‌وه و
نه‌خویندووه، هه‌روه‌ک زانای گه‌ردوونناس و سروشتناس و
بیریارانیش ده‌دوینی. هه‌موو ئه‌وه که‌سانه‌ی با‌سمان کردن، ئه‌وه له
قورتاندا به‌دی ده‌که‌ن، که ده‌یانگه‌یه‌نیت به گه‌ردوون، رامان

له‌گه‌ردوونیش ده‌یانگه‌یه‌نیت به ناسینی خوا. هه‌روه‌ك خوی
گه‌وره ده‌فه‌رموویت:

﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا
لِّلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴾ ﴿٥﴾ بی‌گومان ئیمه‌ئه‌و
ئاسمانه‌مان رازاندوته‌وه، که له ئاسمانه‌کانی دیکه له خه‌لکه‌وه
نزیکتره، ئه‌ویش ئاسمانی زه‌وییه و کردومه‌نه‌ته چرخان، به
چهنده‌ها ئه‌ستیره‌ی دره‌وشاوه و جوراو جور، به‌مه‌ش دیمه‌نی
ئاسمان له‌وپه‌ری جوانی و رازاوه‌بیدایه، بویه‌ناو له ئه‌ستیره‌کان
نراوه‌چرا، چونکه ئه‌و ئه‌ستیره‌نه‌وه‌ك چرا رووناکی
ده‌به‌خشنه‌وه و ده‌دره‌وشینه‌وه، و ئاسمان کردوته شوینی
تیرباران کردنی شه‌یتانه‌کان، هه‌ر به ئه‌ستیره‌کان تیر باران
ده‌کری، و له رۆژی دوايشدا سزایه‌کی سووتینه‌رمان بۆیان
ئاماده‌کردوه، به‌هۆی کاری تیکه‌هرانه و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی تۆوی
خرابه‌کاری له‌زه‌وی دا.

به‌گویره‌ی کات و شوین و کهش و هه‌وا جوانی و
دره‌وشاوه‌یه‌که‌یان ده‌گویری، ده‌می به‌یانیان جیاوازه له‌گه‌ل
سه‌ره‌تای شه‌ودا، شه‌وی مانگه‌شه و جیاوازه له‌گه‌ل شه‌وی

تاریکدا، شهوی سامال^٦ جیاوازه له گه‌ل^٧ شهوی هه‌وراوی، به‌لگو
سات به‌سات ده‌گۆری^٨، له هه‌ر کاتیکیشدا جۆریک^٩ له جوانیان
هه‌یه، ئەستیره‌ی^{١٠} وا هه‌یه به‌ ته‌ئا به‌ تاقی ئاسمانه‌وه‌یه، ئەستیره‌ی^{١١}
وا هه‌یه لیك^{١٢} نزیکن ده‌دره‌وشینه‌وه، هی وا هه‌ن کۆمه‌له‌ن
به‌یه‌که‌وه کۆبوونه‌ته‌وه وه‌ک هیشوو ه‌تری. هه‌تا زیاتر سه‌یری
ئاسمان بکه‌ی و له‌و ئەستیرانه‌ وورد بیه‌وه، زۆرت‌ر جوانیان لی^{١٣}
ده‌تکی^{١٤} و تام و چیژی لی^{١٥} ده‌بینی.

جا و پیرای جوانی و پازاندنه‌وه‌ی ئەستیره‌کانان بۆ تابلۆیی
ئاسمان، گه‌لیک سوودی تریشیان هه‌یه، وه‌کو نه‌و تیره ئەستیره‌یان
لی^{١٦} ده‌بیته‌وه پراوه‌دووی شه‌یتانه‌کان ده‌نی٤ت، هه‌ر کات شه‌یتانیکی
جنۆکه بیه‌وی٤ت نزیك بینه‌وه له ئاسمان، بۆ دزی هه‌والی
ئاسمانه‌کان، به‌تیره ئەستیره‌ پراوده‌کری٤ن.

و خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی٤ت: ﴿وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ
لِلِّسْمَعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا﴾ جن: ٩. واته:
ئیمه جاران له هه‌ندیك شوینی ئاسماندا خویمان مه‌لاس ده‌دا و
گویمان هه‌لده‌خست، به‌لام نه‌وه‌ی ئیستا بیه‌وی٤ت گوی بگری٤ت،
نه‌وه پارچه و تیره ئەستیره‌یه‌کی بلیسه‌داری تیده‌گری٤ت. هه‌روه‌ها

ده‌فه‌رموویٔ: ﴿إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾
 وَحَفِظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ﴿٧﴾ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى
 وَيُقَذِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ
 ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾.

واته: به‌پراستی ئی‌مه ئاسمانی دونیامان به جوانی و قه‌شه‌نگی
 ئه‌ستیره و هه‌ساره‌کان رازاندوو‌ه‌ته‌وه، له هه‌رچی شه‌یتانی
 سه‌رک‌ه‌ش و یاخیه پاراستوو‌مانه، ناتوانن گویستی هه‌والی
 فریشته‌کانن بن و له هه‌موو لایه‌که‌وه به پارچه ئه‌ستیره تیرباران
 ده‌کرن، بو ئه‌وه‌ی تیک‌ه‌شکینین و سزایه‌کی زۆریان بو ئاماده‌یه،
 ته‌ها ئه‌وه نه‌بیٔ که هه‌والیکی بدزیت و بیه‌ویٔ ده‌رچیٔ،
 ئه‌وه پارچه ئه‌ستیره‌یه‌کی بلیسه‌دار و گه‌شاهه شوینی ده‌که‌ویٔ
 (له‌ناوی ده‌بات).

سویدیکی تری ئه‌ستیره‌کان ئه‌وه‌یه که ئاده‌میزاد له ناو ده‌ریا
 و بیابان دا، ری و ئاراسته‌ی خو‌یانی بی ده‌دۆزنه‌وه. هه‌روه‌ک له‌م
 ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموویٔ: ﴿وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾
 نه‌حل: ١٦. واته: چه‌ندین نیشانه‌ی داناوه (بو دۆزینه‌وه‌ی
 ریگا) و خه‌لک به ئه‌ستیره‌کانیش ریگه‌ی خو‌یان ده‌دۆزنه‌وه.

پوخته‌ی سوود و وده‌سته‌تووه‌کانی ئەم ئایه‌تانه:

١- خوای گه‌وره پاك و بهرز و پیرۆزه، خاوه‌ن و فه‌رمان‌په‌وای ئاسمانه‌كان و زه‌وی و دونیا و دواړۆژه، توانای په‌های هه‌یه به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌كدا، له به‌خشینی ناز و نیعمه‌ت و پله‌و پایه، لی‌گرتنه‌وه و سزادان و تۆله‌سه‌ندنه‌وه.

٢- خوای گه‌وره مردن و ژیا‌نی به‌دی‌هینانه‌وه، تا به‌نده‌کانی (له ئاده‌میزاد و جنۆكه) تا‌قی بکاته‌وه، به به‌لگه به‌سه‌لمینی که کامیان ملکه‌چ و دل‌سو‌زتره بو خوا، کامیان باوه‌ردار و کامیان بی باوه‌ره، خوای پاك و بهرز به توانا و بال‌آده‌سته و ده‌توانی سزای سه‌ری‌چی‌کار و یاخ‌بی‌وان بدات و هه‌یچ شتی‌ك ده‌سته‌وه‌سانی ناکات، گونا‌هپۆش و لی‌بو‌رده‌یه بو ئەوانه‌ی تۆبه ده‌که‌ن و ده‌گه‌رینه‌وه لای خوا.

٣- خوای گه‌وره حه‌وت ئاسمانه‌کانی به‌دی‌هینانه‌وه، هه‌ر حه‌وتیان چین چین به‌سه‌ر یه‌که‌وه‌ن، هه‌یچ که‌م و کور‌تی و که‌لینی‌کی

تیدا به‌دی ناکه‌یت، هیچ تیگگیرانیکیان تیدا نییه، به‌لکو
رپک و پیک و جیگیرن، به‌لگن له‌سه‌ر به‌دیهینه‌ریان.

٤- هه‌رچه‌ند مرؤف چه‌ندین جار له‌ دوای یه‌ک سه‌یری
ئاسمانه‌کان بکات و سه‌رنجیان بدات، ئەوا هیچ که‌م و
کورتی و که‌لینیکی لی ناینیت، به‌لکو به‌ بیچه‌وانه‌وه به
ته‌ماشاکردنی زیاترسه‌ری سورده‌مینیت، و چاوی به
ملکه‌چی و بی‌ده‌سه‌لّتی داده‌نویینی، بی‌ئه‌وه‌ی که‌لینیکی لی
به‌دی بکات.

٥- خوای گه‌وره‌ ئاسمانی دونیای رازاندۆته‌وه و ئارایشته‌ داوه،
به‌ ئەسته‌یره‌ی جؤراو جؤر رۆشن و هه‌سه‌ره‌کانه‌وه،
کردووویه‌تی به‌ شوینی تیربارانکردنی شه‌یتانه‌کان، و سزای
ئاگری دۆزه‌خی داناوه‌ بۆ شه‌یتانه‌کان، به‌هۆی کوفر و
گومرایی و خراپه‌ نانه‌وه‌یان.

سزادانی بی باوہران و یاخییووان

﴿ ۶ - ۱۱ ﴾ ﴿ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَيَسُ
 الْمَصِيرُ ﴾ ﴿ ۶ ﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴿ ۷ ﴾
 تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلْتَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ
 يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿ ۸ ﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ
 اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿ ۹ ﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا
 نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿ ۱۰ ﴾ فَاعْتَرَفُوا
 بِذُنُوبِهِمْ فَمَسْحَقًا لِلْأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿ ۱۱ ﴾

شیکردنه‌وی مانای هندیك له وشه‌کان:

﴿ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ﴾ ﴿ ۶ ﴾ بُوئه‌وانهی باوہریان به
 په‌روه‌دگاربان نه‌بووه و باوہریان پی نییه، له مروّف و جنوکه.
 ﴿ وَيَسُ الْمَصِيرُ ﴾ خراپترین ناکام و سه‌رئه‌نجام.

﴿ اَلْقُوا فِيهَا ﴾ کاتیک فری دهرینه ناویه‌وه. ﴿ شَهِيْقًا ﴾ ده‌نگیکی ناخوش و سامناک وهک ده‌نگی گویدریش، (والشهیق) هه‌ناسه‌دانه پیش هارژن و ده‌نگدانه‌وه، لی‌رهدا وهک هه‌ناسه‌دانی که‌سی تورپه و قین له دلّه. ﴿ تَفُوْرًا ﴾ ده‌کولیت و قولپ ده‌دات وهک کولینی مه‌نجهل. ﴿ تَمِيْزًا ﴾ واته: خه‌ریکه له خه‌شم و تورپیدا پارچه پارچه بیٚت و به‌سه‌ریاندا بنه‌قیته‌وه. ﴿ مِّنَ الْغِيْظِ ﴾ له تورپه‌بون له بی‌باوه‌راندنا، (الغیظ) نه‌وپه‌ری تورپه‌بیه، نه‌مه ویناکردنی نه‌وپه‌ری بلیسه‌داری دۆزه‌خه به‌سه‌ر بی‌باوه‌راندنا. ﴿ فَوْجًا ﴾ کۆمه‌لیک له بی‌باوه‌ران. ﴿ سَالِّهْمُ خَزَنَتَهَا ﴾ فریشته ده‌رگاوان و سه‌ره‌رشتیاره‌کانی دۆزه‌خ به‌شیوه‌ی سه‌رکۆنه‌کردن پرسیاریان لی‌ده‌که‌ن، (الخرزنة) بریتین له فریشته‌ی سه‌ره‌رشتیاری دۆزه‌خ و هاوکاره‌کانی، کۆی (خازن)سه. ﴿ اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيْرًا ﴾ نایا پیغه‌مبه‌ریکتان بو‌نه‌هاتووه تا له سزای خوا ئاگادارتان بکاته‌وه، بتانترسی له خه‌شم و سزاکه‌ی، مه‌به‌ست له دهربرینی سه‌رسورمان سه‌رکۆنه‌کردنیانه.

﴿ اِنْ اَنْتُمْ ﴾ ئیوه، ﴿ اِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيْرٍ ﴾ له سه‌رگه‌ردانی و گو‌م‌پایه‌کی گه‌وره و دیار و دووردان له راستی. ﴿ لَوْ كُنَّا ﴾

﴿ نَسْمَعُ ﴾ ئەگەر بە تیگە‌یشتنە‌وه گویمان بگرتبا. ﴿ أَوْ نَعْقِلُ ﴾
یان عەقل و بیرمان بەگەر‌خستبا. ﴿ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴾
﴿ لَهُ رِيزِي دُوزِهِ خِيَّه كَان نَه‌ده‌بووین. ﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ ﴾
دانیان بە گوناھ و تاوانە‌کانیاندا نا، لە کاتی‌کدا که دانپیدانان
لەو رۆژە‌دا سوودی بۆیان ناییت، (الاعتراف): دانپیدانانە لە
زانپاری هە‌بوونە‌وه. (فَسُحِقًا) واتە: خوای گە‌وره
دوو‌ریختنە‌وه لە پە‌هەت و میهرە‌بانی خۆی.

هاوناهنگی ئەم نایه‌تانە لە‌گە‌ڵ نایه‌ته‌کانی پێشتر

پاش ئە‌وه‌ی خوای پایه‌به‌رز ئە‌وه‌ی روونکرده‌وه، که بۆ
شه‌یتانە‌کانی ناماده‌کردووه لە دوا‌ر‌پۆژدا و سوتاندنیان بە پارچه و
تیره ئە‌ستیره لە دونیادا، ئە‌وا هەر‌شه‌که‌ی گشتاند، ئە‌وه‌ی
روونکرده‌وه که ئە‌م سزایه بۆ هە‌موو ئە‌و که‌سانه‌یه که بی‌باوه‌رن
و نکۆلی لە پەر‌وردگاریان ده‌که‌ن، دواتر باسی سیفەت و
سامناکیه‌کانی ناگری دۆزه‌خ ده‌که‌ن.

پاقه‌ی نایه‌ته‌کان:

﴿ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴾ ﴿١٠٠﴾

هه‌موو ئه‌وانه‌ی نكۆلیان کردوو، بی باوه‌ر بوونه به په‌روه‌دگاربان، بی‌غهمبه‌رانبان به‌درۆزانیوه و باوه‌ریان بی‌بان نه‌بووه، له ئاده‌میزاد و جنۆکه سزای ناگری دۆزه‌خمان ئاماده‌کردوو بو‌یان، که خراپترین ئاکام و سه‌رئه‌نجامه.

دواتر درێژه به‌م باسه‌ ده‌دات، به‌وه‌ی باسی چوار سیفه‌تی

ناگری دۆزه‌خ ده‌کات، که بریتین له:

١ و ٢- ﴿ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴾

کاتیکی بی باوه‌ران و کافران فریاده‌درینه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه، ده‌نگیگی ناخۆش و سامناکی لی ده‌بیستن، ده‌لیی هارژن و پرمه و زه‌پینی گویدرێژه، یان وه‌ک ده‌نگی هاواری ئه‌و که‌سه‌یه، که له توره‌بیاندا خه‌ریکه‌ به‌ته‌قیت، جا دۆزه‌خ ئه‌و کافرانه‌ ده‌کو‌لیت و وه‌ک چۆن مه‌نجهل ده‌کو‌لیت.

دیعه‌نه‌که تا بلیی سه‌رنج‌راکیش و سامناکه، دۆزه‌خیش وا

پیشان ده‌دات وه‌ک ئه‌وه‌ی بوونه‌وه‌ریکی زیند بی، له داخی

کوفری کافراندا خهریکه ده‌کولیت وه‌ک مه‌نجل، به‌مه‌ش رق و کینه‌ی به‌سه‌ر بی باوه‌رانداندا ده‌رپژیت، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾ ئه‌نبیاء: ۹۸. واته: (بییان ده‌وتریت: ئیوه و ئه‌وانه‌ی ده‌تانپه‌رست، سوته‌مه‌نی دۆزه‌خن، ده‌بیت هه‌ر بیچه‌ی ناویه‌وه. نه‌ک هه‌ر دۆزه‌خ ئه‌وه‌تا خوای گه‌وره راده‌گه‌یه‌نی که ئاسمانه‌کان و زه‌وی دژی کوفری کافران، هه‌روه‌ک خوای گه‌وره و ده‌فه‌رموویت: ﴿تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَنْفَطَرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا، أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا﴾ مه‌ریه‌م: ۹۰. واته: خهریکه ئاسمانه‌کان له‌ت له‌ت بن، زه‌وی شه‌ق بیات، چیاکان ورد و خاش بن، به‌هۆی نه‌شیایوی ئه‌و گوفتاره‌ی که ده‌یلین، کاتیک نه‌فامان مندال و رۆله‌یان بۆ خوا دانا.

خوای گه‌وره له‌ جیگای تردا ئاماژه به‌وه ده‌کات، که دۆزه‌خیه‌کانیش تووشی سه‌ختی له‌ هه‌ناسه‌دان ده‌بنه‌وه، هاره‌ی ده‌نگی هه‌ناسه‌که‌یان دیت، هه‌روه‌ک ده‌فه‌رموویت: ﴿..لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ﴾ مه‌ریه‌م: ۹۰. واته: دۆزه‌خیه‌کان هه‌ناسه‌دانه‌وه‌یان زۆر سه‌خت و دژوار و به‌ ئاه و ناله‌یه.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموویت: ﴿لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ...﴾ ته‌نبیاء: ۱۰۰.
 واته: دۆزه‌خیه‌کان له دۆزه‌خدا به زه‌حه‌ت و ئاه و ناله‌وه
 هه‌ناسه ده‌دهن.

شتیگی به‌لگه نه‌ویسته، که کوفری کافران مایه‌ی تورهبی
 تیکرایی بوونه‌وه‌ره، جگه له شه‌یتان نه‌بیت، چونکه ئه‌گه‌ر له ناو
 ئه‌م بوونه‌وه‌ره پان و پۆرده‌دا، به بوونه‌وه‌ری دیار و نادیاریه‌وه،
 کۆمه‌لیک ئاده‌میزاد له‌ناو ئاوازی بووندا به ریزپه‌ر و دژ بخوینن،
 ئه‌وا به‌دلنیایه‌وه له‌لایه‌ن تیکرایی بوونه‌وه‌ران نه‌خوازاو ده‌بن،
 چونکه هه‌موو بوونه‌وه‌ران ملکه‌چی خوای گه‌وره‌ن، سه‌لمینه‌ری
 ده‌سه‌لات و تاك و ته‌نهایی خوان، ته‌نانه‌ت ته‌سیحات و سوپاس
 و ستایشی خوای گه‌وره ده‌که‌ن، هه‌وه‌رك خوای گه‌وره
 ده‌فه‌رموویت: ﴿تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّعْبُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ
 وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ
 كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ ئیسراء: ۴۴، واته: چه‌وت ئاسمانه‌کان و
 زه‌وی و ئه‌وانه‌ی تییان دایه، ته‌سیبات و ستایشی خوای گه‌وره
 ده‌که‌ن، به‌لام ئیوه له ته‌سیحات و ستایشه‌که‌یان تیناگه‌ن،
 به‌راستی خوا لیخۆشبوو و گوناھپۆشه.

۳- ﴿ تَكَادُ تَمِيْزٌ مِّنَ الْغَيْظِ ﴾ خه‌ریکه دۆزه‌خ به‌هۆی رقبوونه‌هوی له بی باوه‌پان و کافراندا، له‌ت و په‌ت و شه‌ق بییت.

۴- ﴿ كَلَّمَا أَلْقَى فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴾ هه‌ر کاتیك کۆمه‌لیك له بی باوه‌پان و کافره‌کان فری ده‌درینه‌ی ناو دۆزه‌خه‌وه، ئه‌وه سه‌ره‌په‌رشتیار و ده‌رگاوانه‌کانی دۆزه‌خ، په‌رسیاری سه‌ره‌زنه‌شتکارانه‌یان لیده‌که‌ن، و پێیان ده‌لێن: ئایا له ژبانی دونیادا بیدارکه‌ره‌وه‌یه‌کتان بۆ نه‌هات، له‌ سزای ئه‌م په‌رۆژه‌ نه‌یترساندن؟ پێی نه‌وتن زیندوو بوونه‌وه‌ هه‌یه و سزا و پادا‌شت له‌گۆرپیه‌؟ بی باوه‌پان و کافران له‌ دوولایه‌نه‌وه‌ وه‌لام ده‌ده‌نه‌وه‌ و ده‌لێن:

۵- ﴿ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴾ بی باوه‌پان و کافران ده‌لێن: به‌دلئایه‌وه‌ یه‌غه‌مه‌رمان بۆ هات له‌لایه‌ن په‌روه‌ر‌دگارمانه‌وه‌، ئاگاداری کردینه‌وه‌ و ئیمه‌ی ترساند، به‌لام ئیمه‌ ئه‌و بیدارکه‌ره‌وه‌مان به‌درو‌خسته‌نه‌وه‌ و باوه‌پان پێ نه‌کرد، پێمان وت: خوای گه‌وره‌ هه‌یج شه‌تیکی له‌سه‌ر زمانێ تو

دانه‌به‌زاندوو، هیچ شتیکی به سروش بۆ تۆ نه‌ناردوو، له هه‌واله‌کانی جیهانی شاره‌وه و نادیار (غیب) و هه‌واله‌کانی رۆژی دوایی، و ئەو شه‌ریعت و حوکمانه‌ی که بیټ وایه خوای گه‌وره فرمائی کردوو شوینی بکه‌وین، ئیوه ئه‌ی بیغه‌مبه‌ران به‌هه‌لد‌اچوون و دوورن له‌ حه‌ق و راست، هیچ راستیه‌ک له‌م بانگه‌شه‌یه‌تاندا نییه و له‌ گوم‌راییه‌کی گه‌وره‌دان. ئەم وتانه له‌ چوارچیوه‌ی ئەو وتانه‌دان که بی باوه‌ران به‌ بیغه‌مبه‌ران و توه.

سه‌باره‌ت به **﴿إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ﴾** دوو بۆچوون هه‌یه، بۆچوونی یه‌که‌م: پێی وایه ئەمه‌ قسه‌ی بی باوه‌رانه و به‌ بیغه‌مبه‌ران و توه که ئەوانیان ئاگادار کردۆته‌وه. بۆچوونی دووهم: رای وایه که ده‌کریت ئەمه له‌ وته‌ی سه‌ره‌رشتیار و ده‌رگاوانه‌کانی دۆزه‌خ بیټ بۆ بی باوه‌ران، به‌وه‌ی کاتیکی بی باوه‌ران ده‌لین: به‌لی بیدارکه‌ره‌وه‌مان بۆ هات، ئەوا ئەو کات سه‌ره‌رشتیار و ده‌رگاوانه‌کانی به‌هه‌شت پێیان ده‌لین: **﴿إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ﴾** واته: ئیوه له‌ گوم‌راییه‌کی گه‌وره‌دان.

ده‌باره‌ی مه‌به‌ست له **﴿ضَلَالٍ كَبِيرٍ﴾** ده‌کریت: ئەو گوم‌رایی و سه‌رگه‌ردانیه‌ گه‌وره‌یه‌ بیټ که بی باوه‌ران تییدا بوونه

له ژبانی دونیادا، هه‌روه‌ها ده‌کریت مه‌به‌ست له ﴿ ضَلَّالٍ ﴾ تیاچوون و له‌ناوچوون بی، ده‌شکریت مه‌به‌ستی له سزای گو‌م‌راییه‌که بی.

خوای گه‌وره له نایه‌تیکی دیکه‌ی هاوشیوه‌ی ئەم نایه‌ته، ده‌فه‌رمووی: ﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَتَحْتِ أَبْوَابَهَا وَقَالَ لَهَا خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾ زومه‌ر: ۷۱. واته: تا کاتیک (بی) باوه‌ران) ده‌گه‌نه به‌رده‌م ده‌رگا‌کانی دۆزه‌خ، ئەو کاته ده‌رگا‌کانی ده‌کرینه‌وه، فریشته سه‌رپه‌رشتیار و ده‌رگا‌وانه‌کانی دۆزه‌خ (به سه‌رزه‌نش‌ت کردنه‌وه) بییان ده‌لیت: ئایا پیغه‌مه‌به‌رانتان له خو‌تان بو‌تان ره‌وانه نه‌که‌رابوو، که نایه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگا‌رتان به‌سه‌ردا بخویننه‌وه، و بتانترسیین و ئاگا‌دارتان بکه‌نه‌وه له دیدار و گه‌ب‌شتت‌ان به‌م رۆژه، (بی باوه‌ران) ده‌لین: به‌لی هاتن و ئی‌مه‌یان ئاگا‌دار کرده‌وه، به‌لام ئیستا (دانپیدا‌نان) بی سووده، و برپاری سزادانی بی باوه‌ران دراوه.

ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر دادگه‌ری خوای په‌روه‌دگار، به‌وه‌ی هیچ که‌س و کۆمه‌لێک سزا نادات، تا به‌لگه‌یان له‌سه‌ر به‌ریا نه‌کات، و پیغه‌مبه‌ریان بۆ نه‌نیریت. هه‌روه‌ک خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ ئیسپراء: ۱۵. واته: "ئیمه هه‌رگیز هیچ گه‌ل و ئوممه‌تێک سزا ناده‌ین، تا پیغه‌مبه‌ریکیان بۆ نه‌نیرین".

ئه‌م ئایه‌ته به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی هه‌موو کاتی‌ک له به‌رامبه‌ر هه‌ر چاکه‌خوایکدا، ئه‌وا که‌سانیکێ مله‌وهر و بی‌باوه‌ری ده‌بن، که ده‌بنه‌ کۆسپ و پرېگر له به‌رده‌م ئامانجه‌که‌ی، هه‌رچه‌نده له ناخه‌وه هه‌ست به‌پراستی به‌رنامه‌ی خوا بکات، ئه‌وا له به‌کردار و له رووکه‌شدا تا سه‌ر ئیسقان دژایه‌تی ده‌کات و تا مردن کۆل نادات.

۲- ﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ ۱۰ واته: ئه‌گه‌ر سه‌رزه‌نشست و لۆمه‌ش بکه‌ین، ئه‌وه ته‌نهما سه‌رزه‌نشتی خو‌مان ده‌که‌ین، په‌شیمانین له‌و کار و کرده‌وانه‌ی ئه‌نجامان داوه له ماوه‌ی ژیا‌نی دونه‌یدا، خو به‌پراستی ئیمه به‌گویی دل‌گویمان له‌و په‌یامه بگرتبا که خوای گه‌وره

دایه‌زاند، به‌مه‌به‌ستی رینوینی گویمان بو شلکردبا، هوش و ژیریمان به‌گه‌رخستبا، به‌جوړیک حق و ناحه‌قی له یه‌کتر جیا بکردباوه و سوودی وه‌رگرتبا بو رینوینی وه‌رگرتن، نه‌وه هه‌رگیز له دۆزه‌خیه‌کان نه‌ده‌بووین، له ناو نه‌وه گو‌مراهی که تییدان نه‌ده‌گه‌وزاین، به‌لام نیمه هوش و بیرمان بو تیگه‌یستن له په‌یامی پیغه‌مبه‌ران به‌کارنه‌هینا، بویه عه‌قلیکی و امان نه‌بوو که رینیشاندهرمان بی بو شوینکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ران (درود و سلاوی خویان لیبت)، و باوه‌رپوون به‌وه په‌یامه‌ی که خوی پایه‌به‌رز دایه‌زاندووه، و گو‌یگرتن بو بانگه‌واز و نامۆژگاری و رینماییه‌کانی پیغه‌مبه‌ران (درود و سلاوی خویان لیبت).

لیره‌دا گو‌یگرتنی به‌پیش تیگه‌یشتن خستووه، چونکه نه‌وه که‌سه‌ی بانگ ده‌کریت بو لای خوا، سه‌ره‌تا و ته‌ی بانگ‌خوازه‌که ده‌بیستیت، دواتر بیری لیده‌کاته‌وه. و تراوه بویه بیستن و تیگه‌یشتن به‌یه‌که‌وه باسکراون، چونکه بناغه‌ی نه‌رکداربوونی مروفن.

۳- ﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحِقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴾ واته:

بی باوه‌ر و کافران دانیان به‌تاوان و گوناھی خویاندانا، نه‌وه

گونا‌ه‌ی که به‌ه‌و‌یه‌وه شایسته‌ی وه‌رگرتنی سزای ناگری
 دۆزه‌خن، گونا‌ه‌ه‌که‌شیان بریتی بووه له کوفر و به‌درۆزانی
 پیغه‌مبه‌رانی خوا (درود و سلاوی خ‌وی لیبت)، بویه خ‌وی
 گه‌وره دووربوونی بریاردا بۆ ئه‌وان، له ره‌حه‌ت و به‌زه‌یی و
 میهره‌بانی خ‌وی.

دانپیدانی بی‌باوه‌ران و کافران به‌گونا‌ه‌ و تاوانه‌کانیان،
 هیچ له سزای ئه‌وان سووک و کهم ناکات. لیره‌دا سه‌ره‌تا باسی
 تاوانه‌که‌کراوه، دواتر سزاکه‌ روونکراوته‌وه.

لیره‌مه‌به‌ست له‌گونا‌ه‌ ﴿الذَّنب﴾ کوی گونا‌ه‌ه‌کانیانه،
 نه‌وه‌ک گونا‌هی‌ک، چونکه‌ ده‌کریت به‌تاکیک گوزارشت له
 دراوه‌پالیکی باو (مضاف شائع) بکریت، هه‌روه‌ک خ‌وی گه‌وره
 فه‌رموویه‌تی: ﴿وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا﴾ نه‌حل: ۱۸،
 واته‌: ئه‌گه‌ر ناز و نیعمه‌ته‌کانی خوا بژمیرن ئه‌وا ناتوان
 بیانژمیرن. هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموویت: ﴿وَأَن تَأْتُوا مِنْ كُلِّ مَآ
 سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا﴾ واته‌: له‌هه‌ر شتی‌ک
 داواتان کردیبت، ئه‌وه‌ خوا پیی به‌خشیون، ئه‌گه‌ر ناز و
 نیعمه‌ته‌کانی خوا بژمیرن، ئه‌وه‌ ناتوان بیانژمیرن. که‌واته‌ له

هەردوو ئایەتەکه **﴿ نَعْمَةٌ ﴾** بە مانای کۆی نەعمەتەکان دیت،
 نەهوک تاکە نەعمەتێک.

پێشەوا ئەحمەد لە ئەبی بوحتروی تائیه‌وه هیناویه‌تی، وتویه‌تی:
 یه‌کیک له‌وانه‌ی له‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه (درود و سلاوی خواى
 لیبت) بیستویه‌تی، پێی ر‌اگه‌یاندووم، که‌ فه‌رمویه‌تی: ((لن
 یه‌لک الناس حتی یعذروا من أنفسهم))^(١)، واته‌: خه‌لک
 له‌ناوناچیت، تا ئه‌وه‌نده‌ گوناھـ نه‌که‌ن که‌ شایسته‌ی ئه‌و
 له‌ناوچوونه‌ نه‌بن.

هه‌لبه‌ته‌ خوا سته‌م له‌ هه‌یج که‌سیک ناکات، به‌لکو ئه‌وه
 به‌نده‌کانن خو‌یان توشی سزا کردووه، هه‌روه‌ک خواى گه‌وره
 ده‌فه‌رموویت: **﴿ مِنْ عَمَلٍ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا
 رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴾** فوصیله‌ت: ٤٦، واته‌: هه‌ر که‌سیک
 چاکه‌یه‌ک بکات، ئه‌وه‌ یاداشته‌که‌ی بۆ خو‌یه‌تی، هه‌ر که‌سیکیش
 خراپه‌یه‌ک بکات، ئه‌وه‌ سزاکه‌ی بۆ خو‌یه‌تی، دل‌نیابه
 په‌روه‌ردگارت سته‌م له‌ به‌نده‌کانی ناکات.

(١) موسنهدی ئەحمەد، بەر ژماره ١٨٢٨٩ گێڕاویه‌تیه‌وه، ٣٠ / ٢٢٢.

پوخته‌ی سوود و وده‌سته‌تووه‌کانی ئەم ئایه‌تانه:

ئەم ئایه‌ته‌ی ته‌فسیرکران، ئاماژه‌ به‌م شتانه‌ ده‌که‌ن:

۱- بۆ ئەو بی‌ باوه‌رانه‌ی که‌ نکۆلی ده‌که‌ن له‌ بوونی خوا و باوه‌ریان به‌ تاك و ته‌نهایی خوای گه‌وره‌ نییه‌، بی‌غه‌مبه‌ران به‌ درۆ ده‌زانن، ئەوا سزای ئاگری دۆزه‌خیان بۆ ئاماده‌کراوه‌ له‌ رۆژی دواییدا، که‌ ناخۆشترین سه‌رئه‌نجام و ئاکام و په‌ناگه‌یه‌. رپوکه‌شی ئایه‌ته‌که‌ ئەوه‌ پیشان ده‌دات، که‌ که‌سی لاسار له‌ ناو ئاگری دۆزه‌خ بۆ تا هه‌تا نامینیته‌وه‌.

۲- ئاگری دۆزه‌خ چوار سیفه‌تی سامناکی هه‌ن: یه‌که‌میان ده‌نگی سامناک و ناخۆشه‌. دووه‌میان قوڵپ و هه‌لچوونه‌، به‌وه‌ی وه‌ک مه‌نجه‌ل ده‌کولیت و بی‌ باوه‌ران ده‌کولینیت، سییه‌میان: توڤه‌یه‌، به‌وه‌ی خه‌ریکه‌ له‌ داخی بی‌ باوه‌ران و دوژمنانی خوادا له‌ت و په‌ت بییت، چواره‌میان: سه‌رزه‌نشتی سه‌رپه‌رشتیار و ده‌رگاوانه‌کانی دۆزه‌خه‌، به‌وه‌ی هه‌ر کاتیك کۆمه‌لیک له‌ بی‌ باوه‌ران فریبه‌درینه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌، ئەوا

سەرپەرشتیار و دەرگاوانەکانی دۆزەخ، کە بریتین لە فریشتە مالیک و یاریدەدەرەکانی، بە سەرزەنشتەوہ پییان دەلین، تا زیاتر نازار بچیزن: ئایا پیغەمبەرتان بو نەھات کە ئیوہ بیدار بکاتەوہ لە دونیادا لە سزای ئەم پڕۆژە، تا ئیوہش خۆتان لی پباریزن؟!

۳- بی باوہران داندەنن بەوہی کە پیغەمبەریان بو ہاتوونە، و ئەوانیان ئاگادار کردووەتەوہ، بەلام ئەوان باوہریان پی نەکردوون و وتویانە: بەپراستی ئەی کۆمەلی پیغەمبەران ئیوہ لە سەرگەردانیہکی گەورەدان.

۴- دوای ئەوہی بی باوہران دانیاننا بەوہی پیغەمبەرائیان بەدرۆزانیوہ، ئەوہ دان بە نەزانی خویشیاندا دەنن، لەو کاتەی کە لە ناو ئاگری دۆزەخدا، دەلین: ئەگەر ئیمہ گویمان بگرتبا بو ئەو پیغەمبەرانە ی ئیمہیان بیدار کردوہ، عەقلمان بەگەرختسا لە تیگەیشتنی ئەو پەيامە ی ہیناویانە، ئەوہ ہەرگیز لە دۆزەخیہکان نەدەبووین.

۵- لە کاتی چوونە ناو ئاگری دۆزەخەوہ، بە بی باوہران دەوتریت دووری لە خوا و لە رەحمەتی خوا بو ئیوہ، جا دان بە

تاوانه‌که‌یاندا بنین یان نا، ئەوا ئەوه‌یان هەر پی دەوتریت، دان
پیدانانیش سوودی بۆیان نابیت.

۶- به‌م ئایه‌ته ﴿لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ﴾ به‌لگه

هینراوه‌ته‌وه له‌سه‌ر ئەوه‌ی دین له‌ ریگه‌ی فیرکردنه‌وه ده‌بیت،
چونکه‌ بیستن پویستی به‌ رینوینی رینوینیکاره.

به‌لیندان به باوه‌رداران به لیخوش بوون و

هه‌ره‌شه‌کردنه‌وه له بی باوه‌ران

﴿ ۱۲ - ۱۵ ﴾ ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴾ ﴿ ۱۲ ﴾ وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ
عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾ ﴿ ۱۳ ﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ
الْخَبِيرُ ﴾ ﴿ ۱۴ ﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي
مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴾ ﴿ ۱۵ ﴾

شیکردنه‌وه‌ی مانای هه‌ندیك له وشه‌کان:

﴿ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ ﴾ لهو سزایه‌ی په‌روه‌ردگاریان
ده‌ترسن که نه‌یانینیوه و لییان دیار نییه، یان لهو کاته‌ی به ته‌نمان
و خه‌لک نایان بینیت، ئەوا له خوای گه‌وره ده‌ترسن، به هینی و
ناشکرا گویری‌یه‌ل و ملکه‌چی په‌روه‌ردگاریانن. ﴿ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ ﴾
لیخوشبوون بو گونا‌هه‌کانیان هه‌یه. ﴿ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴾ پاداشتیکی

گه‌وره‌یان بۆ هه‌یه، که نه‌ویش به‌هه‌شته، هه‌رچی چیژ و خوۆشی
دو‌نیا‌یه له به‌رامبه‌ریدا که‌م و بچوکه. ﴿بِدَاتِ الصُّدُورِ﴾ واته:
ئه‌وه‌ی له ناخ و ده‌روون و سینه‌کاندا‌یه.

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ﴾ واته: ئایا خوا نازانیت کبب
به‌دهیه‌ناوه، ئایا ئه‌و خوا‌یه شته‌کانی به‌پبب دانایی و حکمه‌تی
خوۆی به‌دهیه‌ناوه، فهیبب و ئاشکرای شته‌کان نازانیت.

﴿اللَّطِيفُ﴾ زانایه به ورده‌کاری و فهیبب شته‌کان، که زانایان
درکی ببب ناکه‌ن. ﴿الْخَبِيرُ﴾ شاره‌زا و ئاگاداره به‌ده‌ر و
ده‌روونی شته‌کان. ﴿ذُلُولًا﴾ ئاسانی کردووه، به‌جوړیک به
ئاسانی ده‌توانن هاتوچوۆی به‌سه‌ردا بکه‌ن و سوودی لببببن.

﴿مَنَکِبَهَا﴾ گوۆشه و لا و که‌نار و ربببگاکانی زه‌ویدا. کوۆ
(منکب) هه‌. ﴿النُّشُورُ﴾ ده‌رچوون له گوۆر و زیندوو‌بوونه‌وه،
ژیانه‌وه له دوای مردن، گه‌رانه‌وه بۆ لای خوا له پاش
زیندوو‌بوونه‌وه بۆ وه‌رگرتنه‌وه‌ی سزا و پادا‌شت.

بۆنه‌ی^(۱) دابه‌زینی نایه‌تی (۱۳):^۱

سه‌باره‌ت به‌م نایه‌ته ﴿وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ
بِدَاتِ الصُّدُورِ﴾ (۱۳) ئیبن عه‌یباس (خوا لیبی رازیبت) و تویه‌تی: ((نزلت في المشركين كانوا ينالون من رسول الله صلى الله عليه وسلم، فخبّره جبريل عليه السلام بما قالوا فيه ونالوا منه، فيقول بعضهم لبعض: أسروا قولكم لئلا يسمع إله محمد))^(۲)، واته: ئەم نایه‌ته ده‌رباره‌ی ئەو هاویه‌شده‌رانه دابه‌زی، که نازاری پیغمه‌بری خویان (درود و سلّاوی خوی لیبیت) ده‌دات، جبریل (سلّاوی خوی لیبیت) هه‌والی به

(۱) به‌نده بۆچوونی وایه که (بۆنه‌ی دابه‌زین) باشتره به‌کاربه‌یئیت، له جیاتی (هۆی دابه‌زین)، چونکه ئەوه‌ی دووه‌میان ئەوه‌ی لیده‌خوینریته‌وه که پرووداوه‌که هۆکار بووه بۆ دابه‌زینی نایه‌ته‌که، و پرووداوه‌که خوی گه‌وره‌ی ناچار به‌دابه‌زاندنی نایه‌ت کردۆته‌وه، به‌لام بۆنه‌ی دابه‌زین ئەوه ناگه‌یه‌نیته‌که خوی گه‌وره ناچار کراوه، به‌لکو ئەوه ده‌گه‌یه‌نیته‌که خوی گه‌وره به‌ویستی خۆی و به‌بۆنه‌ی پیشه‌تیکه‌وه، ده‌یه‌ویت حوکمی خۆی له‌رپه‌گه‌ی دابه‌زاندنی نایه‌تیکه‌وه روون بکاته‌وه. بی‌گومان خوی گه‌وره زانتره.

(۲) التفسیر المنیر، ۲۹ ۲۰.

پیغمبەری خوادا (درود و سلاوی خوای لیبیت)، سەبارەت بەو هی حیان دەربارە و توو، هەندیکیان بە هەندیکی تریان دەوت: قسە کانتان بشارنەو و بە هینی بیکەن، تا خوای محەمد گویستیان نەبیت.

هاوئاھەنگی ئەم ئایەتانە لەگەڵ ئایەتەکانی پێشتر

دوای هەرەشە کردن لە بی باوەران و کافران، بە سزای ناگری دۆزەخ، خوای گەورە لە بەرامبەردا باسی ئەو بەئینە ی کردوو، کە بە باوەردارانی داو، بەو هی لیان خۆش دەبی و پاداشتیکی زۆر گەورە ی بۆ ئامادە کردوون، دوواتر دووبارە هاتۆتە وەسەر هەرەشە کردن لە بی باوەران و تیکرای خەلک، بەو هی خوا زانایە بەو کار و کردەوانە ی بە هینی و ئاشکرا دەیکەن، بە لگەشی لەسەر ئەو هیناوەتەو، کە خۆی بە دیهینەر و بە توانایە، کە زەوی رام کردوو بۆ جیهانیان، مۆلە تیشی داو بە سوود وەرگرتن لەو خیر و بیر و گەنجینە دیار و شاراوانە ی تیدان، وە کشتو کال و بەروبووم و کانزاکان.

پراقه‌ی نایه‌ته‌کان:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ﴾

﴿۱۲﴾ واته: بی‌گومان ئه‌وانه‌ی له‌سزای په‌روه‌ردگاریان ده‌ترسن، له‌کاتیگدا نه‌یانینیوو، باوه‌ریان به‌تاک و ته‌های خوا هه‌یه، له‌سزاکه‌شی ده‌ترسن، به‌هینی و به‌ئاشکرا ترسی خویان له‌دل‌دایه، رپیابازی ناکه‌ن، به‌وه‌ی له‌به‌رچاوی خه‌لک خویان به‌له‌خواترس ده‌ربخه‌ن، له‌په‌نه‌نیشدا هه‌رچی خوا پی‌ناخۆشه بیکه‌ن، به‌لکو کاتیگ ته‌نیان و که‌سیش ئاگای لی‌نه‌ن، ئه‌وه له‌ترسی خوا‌گونا‌ه و تاوان ئه‌نجام ناده‌ن، له‌وکاته‌دا خوا نه‌بی‌ت که‌س نایانینی‌ت، ئا ئه‌وانه لی‌خۆشبوونیکی گه‌وره‌یان بو هه‌یه له‌لایه‌ن خواوه، له‌گه‌ل پاداشتیکی زۆر، که به‌هه‌شتی پان و به‌رینه.

لی‌ره‌دا خوی گه‌وره ئاماژه ده‌کات بو ئه‌وه‌ی که ئه‌وه‌که‌سه‌ی به‌په‌نه‌نی له‌خوی گه‌وره ده‌ترسی‌ت، که‌سیکی پارێزکار و له‌خواترسه، چونکه ئه‌وه‌که‌سه‌ی له‌په‌نه‌نیدا خۆی له‌گونا‌ه و

تاوان دەپاریزیت، ئەو بەدئنیایەوه بە ئاشکرا و لەبەرچاوی خەلکیش خۆیدەپاریزیت لە گوناھ.

ترسان لە خوای گەورە و خۆپاراستن لە گوناھ— لە تەنیایدا سەنگی مەحەكە، ھەروەك خوای گەورە دەفەرموویت:

﴿لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ..﴾ مائیدە: ۹۴. واتە: تا خوای

گەورە بزانیٓ (لە زەمینەى واقیعدا دەریبخت) کە کى لى دەترسیت. ھەروەھا خوای پایەدار دەفەرموویت: ﴿الَّذِينَ

يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ﴾ ئەنبیاء:

۴۹. واتە: ئەوانەى لە تەنیایدا لە پەرورەدگاریان دەترسن،

ئەوانە لە بەرپابوونی پرۆژی دوایش ترس و بیمیان ھەبە. لە

ئایەتیکی دیکەدا فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ

وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ﴾ یاسین:

۱۱. واتە: بەراستی تۆ تەنھا دەتوانیت ئەوانە بیدار بکەیتەوه، کە

شوین قورئانی پرۆز و بەرنامەى خوا کەوتون، لە پەنھانی و

تەنیاشدا لە خوای میھەبان دەترسن، بەم ھۆیەوه مژدەى

لیخۆشبوون و پاداشتیکی بە نرخیان پى بە. ھەروەھا

دەفەرموویت: ﴿مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ

﴿ قاف: ۳۳. واته: هه‌ر که سیک له خوی میهره‌بان بترسیت و له‌ته‌نیای و په‌نه‌نیدا خوی له‌گونه‌بپاریزیت، و به‌دلکی تۆبه‌کار بگه‌رینه‌وه بو‌باره‌گای خوا.

له‌ئه‌بو هوره‌یره‌وه (خوا لی رازیبت) هاتووه، که پیغه‌مبه‌ری خوا (دروود و سلأوی خوی لیبت) فه‌رموویه‌تی: ((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ تَعَالَى، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ: اجْتَمَعَا عَلَيْهِ، وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ، وَجَمَالٍ فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا، حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينَهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ)) بوخاری و موسلیم گپ‌او‌یانه‌ته‌وه. واته: هه‌وت که‌س (هه‌وت جو‌ر که‌س و ده‌سته) هه‌ن، که له‌رۆژی دوایی خوی گه‌وره ده‌یانخاته ژیر سیبه‌ری عه‌رش خویه‌وه، له‌و رۆژه‌ی که هیچ سیبه‌ریکی نییه جگه له سیبه‌ری خوی گه‌وره نه‌بیت، (یه‌که‌میان) پیشه‌وایه‌کی دادپه‌روه‌ره، (دوو‌ه‌میان) گه‌نجیکه له‌خواپه‌رستیدا پیگه‌یشتیبت، (سیبه‌میان) پیاویکه (واته: که‌سیکه) دلی به‌مزگه‌وته‌وه وابه‌سته

بیت، (چوارەمیان) دوو کەس یەکتریان بە پیناوی خوا
 خو شبویت، لەسەر ئەمە کۆبنه‌وه و لەسەر ئەمەش لەیەکتەر جیا
 بنه‌وه، (پینجەمیان) پیاویک ئافره‌تیکی پله‌وپایه و جوان بانگی
 بکات (بۆ ئەنجامدانی کاری خراپه) ئەویش له وه‌لام دا بلیت: من
 له خوای گه‌وره ده‌ترسم (بۆیه شتی واناکه). (شه‌شه‌میان)
 پیاویکه سه‌ده‌قه له پیناوی خوا دا ده‌کات، به جوړیک ده‌یکات
 که ده‌سته چه‌بی نازانی ده‌سته راستی چی ده‌به‌خشیت (واته
 به‌هینی سه‌ده‌قه‌که ده‌کات)، (حه‌وته‌میان) پیاویکه به‌ته‌ها یادی
 خوای گه‌وره ده‌کات و چاوه‌کانی فرمیسکی لیده‌باریت.

پاشان خوای پایه‌به‌رز هۆشدار ی ده‌دات که ئاگادار و زانایه
 به ناخ و ده‌روونه‌کان، بۆیه فه‌رموو یه‌تی: ﴿وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ
 اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ واته: چون یه‌که نه‌گه‌ر
 قسه‌کانتان به‌هینی بکه‌ن و بیشارنه‌وه یان ئاشکرای بکه‌ن، ئەوه
 خوای گه‌وره پێی ئاگاداره، زانایه به‌و خه‌ته‌ره و خه‌یال و
 نیازانه‌ی به‌دلتاندا دیت، ئاگاداری ئەو نه‌ینیا نه‌ی که له سینه و
 ده‌روونتاندا شار دۆتانه‌وه، هیچ شتیکی په‌هان و شاراه‌ی لی و ن
 ناییت، مه‌به‌ست لێی ئەوه‌یه گوفتار و کردارتان به‌هر شیوه‌یه‌که

بیّت، ئەوا خوای گه‌وره پیی زانایه، که‌واته خوۆتان له گوناها و تاوانه‌کان بیاریزن به‌هینی و به ئاشکرا، چونکه خوا پیی ناگاداره. باری هینی به پیش ئاشکرای خستوو، چونکه هه‌موو کاریک سه‌ره‌تا له ناخ و ده‌روونه‌وه ده‌ستپیده‌کات، دواتر ئاشکرا ده‌کریت، ئینجا بو هۆشداریدان له شارده‌وه و په‌نه‌انکردن، که له‌وانه‌یه هه‌ندیک وا گومان به‌ن که نه‌گه‌ر شتیکی بکه‌ن له‌وانه‌یه که‌س پیی نازانیّت. ئەم ئایه‌ته گوتاریکی گشتیه بو تیکرای بوونه‌وه‌ر، به‌وه‌ی ناگاداری کار و کرده‌وه‌کانیان بن. دواتر خوای گه‌وره به‌لگه‌ی هیناوه‌ته‌وه له‌سه‌ر فراوانی زانستی خوئی، جا‌فه‌رموویه‌تی:

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ ﴿١٤﴾ واته: ئایا

خوایی گه‌وره نازانی که مروّفی به‌دیهیناوه و له نه‌بوونه‌وه هیناویه‌ته بوون، ناخ و ده‌روونیشی به‌دیهیناوه، له‌گه‌ل‌راز و نیازه‌کانی دل و ده‌روونی، ئایا خوا زانا و شاره‌زانییه به‌کاروباری به‌نده‌کانی؟ خوای گه‌وره مروّفی به‌دهستی توانستی خوئی دروست کردوو، به‌دلنیاویه‌وه ئەو که‌سه‌ی شتیکی به‌دیهیناوه و دروستکردوو، خوئی له هه‌موو که‌س زانتر و شاره‌زاتره پیی،

خوای پایه‌به‌رز زانایه به ورده‌کاری شته‌کان، ناگاداره به‌و راز و نیازنه‌ی له دله‌کاندایه، شاره‌زایه به‌وه‌ی سینه و دهر و ونه‌کان په‌نه‌مانی ده‌کهن، هیچ شتیکی شاروه لای خوا په‌نه‌مان و بزر نییه. مه‌به‌ست له ﴿أَلَّا يَعْلَمُ﴾ ته‌وه‌یه نایا ته‌وه‌ی نه‌ینی و رازه‌کانی به‌دیهینه‌اوه، زانا نییه به نه‌ینی و رازه‌کان.

خوای گه‌وره زانایه به ورد و درشتی هم‌وو شته‌کان، و زانایه به ناخ و دهر و ون و کرده‌وه‌ی مرؤفه‌کان، هه‌روه‌ک خوای مه‌زن کار و کرده‌وه‌ی مرؤفه‌کانیشی به‌دیهینه‌اوه، له‌وباره‌وه ده‌فه‌رموویت: ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ صافات: ۹۶. واته: خوای گه‌وره ئیوه و نه‌و کار و کرده‌وانه‌ی ده‌یکه‌ن به‌دیهینه‌اوه. که‌واته خوای گه‌وره زانایه به‌ده‌ر و دهر و ون (ظاهر و باطن) سی هم‌وو شتیکی و هیچی لی ون نابی. ناده‌میزاد هه‌رده‌م هه‌ول ده‌دات به‌جوله‌یه‌ک یان رازیکی یاخود نه‌ینی و مه‌به‌ستیکی که له ناخیاندا‌یه خو‌یان، نیازی راسته‌قینه‌ی خو‌یان له خوای گه‌وره بشارنه‌وه، له‌کاتی‌کدا نه‌و ناخ و دهر و ونه‌ی شته‌کانیان تییدا ده‌شارنه‌وه خوای گه‌وره به‌دیهینه‌اوه، هه‌ر نه‌ویش شاره‌زای ورده‌کاری دهر و ونه، ته‌نانه‌ت نه‌و نیاز و مه‌به‌سته‌ش که

مروٓف هه‌وٓلی شار دنه‌وه‌ی ده‌دات، به‌هه‌مان شیوه به‌دییه‌نراوی
خوایه، که‌واته شتی‌ک نییه که له‌ خ‌وای گه‌وره شار‌وه بی‌ت.

وت‌راوه: مانا‌که‌ی ئه‌وه‌یه: ئایا خ‌وای به‌دییه‌نر زانا نییه به
به‌دییه‌نراوه‌که‌ی؟ ئین که‌سیر وتویه‌تی ئه‌م مانایه‌ی دوا‌یی نزیک‌تره
له‌ مانای ئایه‌ته. راستیه‌که‌ی هه‌ر دوو مانا‌که دروستن بۆ
ئایه‌ته‌که. بی‌گومان خ‌وای گه‌وره زان‌تره.

ده‌کریٓت ﴿مَنْ﴾ به‌ جیناو دابنری بۆ خ‌وای به‌دییه‌نر، به‌و
پییه مانا‌که‌ی به‌و شیوه‌یه ده‌بیٓت: ئایا خ‌وای به‌دییه‌نر زانا نییه به
به‌دییه‌نراوه‌کانی. هه‌روه‌ک ده‌کریٓت ﴿مَنْ﴾ بکریته جیناو بۆ
به‌دییه‌نراو، ئه‌و کاته مانا‌که‌ی به‌و شیوه‌یه لیٓدیٓت: ئایا خوا نازانی
کیی دروست کردووه.

دواتر خ‌وای پابه‌رز به‌لگه‌ی له‌سه‌ر توانا و ده‌سه‌ل‌اتی خ‌وی
هیناوه‌ته‌وه، رۆشنایی خستۆته‌سه‌ر نیعمه‌ته‌ ته‌واوه‌کانی، سه‌رنجیان
له‌سه‌ر ناخی خ‌ویان ده‌گوازیته‌وه بۆ به‌دییه‌نراوه‌کانی دیکه‌ی
خوا، بۆ زه‌وی که‌ خ‌وای گه‌وره به‌دییه‌نراوه و رام و ده‌سته‌مۆی
کردووه هۆکاره‌کانی ژبانی تیدا داناوه، فه‌رموویه‌تی:

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا
وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴾ ۱۵ واته: هەر خوای گه‌وره
زه‌وی بۆ رام و ده‌سته‌مۆ کردوون، وایلی کردووه ئاسان بی بۆ
جیگیر بوونتان له‌سه‌ری، چیا و کیوه‌کانی تیدا داچه‌قاندوون بۆ
ئه‌وه‌ی له‌نگەر بگری، و سه‌رچاوه و کانیاوی تیدا
هه‌لقولاندوون، ریگاوبانی بۆ دابین کردوون، وایلی لی‌کردووه
ئاماده‌یی ئه‌وه‌ی تیدا بیٔ که که‌لک و سود لی وه‌ر بگرن، له
جووره‌ها کشتوکال و به‌ربووم و دانه‌ویله‌ی تیدا روواندووه،
که‌واته ده‌ بگه‌پین و بسورپین و هاتوچۆ بکه‌ن به‌ کون و
که‌له‌به‌ری و لایه‌کانی زه‌ویدا، خوای گه‌وره له‌ ئایه‌ته‌کی تردا
فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا لِتَسْلُكُوا مِنْهَا
سُبُلًا فَجَاجًا ﴾ نوح: ۱۹، ۲۰. واته: و خوای گه‌وره زه‌وی
بۆ راخستوون، تا به‌که‌یفی خووتان به‌ ریگای فراواندا هاتوچۆی
تیدا بکه‌ن. و به‌ که‌فی خووتان بی‌شکن، هه‌ولێ به‌ده‌سته‌ینانی
ده‌سته‌کوت و رزق و رۆزی تیدا بدن و بازرگانی تیدا بکه‌ن،
هه‌ولدان هه‌یج له‌و ئاسانکاریه‌ی خوای گه‌وره دابینی کردووه که‌م
ناکات، بۆیه‌ خوای پایه‌به‌رزفه‌رموویه‌تی: ﴿ وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ ﴾
واته: له‌و رزق و رۆزه‌ی پیمان به‌خشیوون، و له‌ زه‌ویدا بۆمان

به‌دیهینان، تواناشمان پیداون بۆ ئه‌وه‌ی سوود لیوه‌ربگرن، هیز و توانای به‌ده‌سته‌ینانی خیر و بیره‌کانی زه‌وی پیداون، دواتر چاک بزانی، له‌ کۆتاییدا ئیوه‌ ههر بۆ لای ئه‌و ده‌گه‌رینه‌وه، ﴿وَالِيهِ النُّشُورُ﴾ واته: زیندوو بوونه‌وه‌تان له‌ گۆره‌کانتان و سه‌رئه‌نجام گه‌رانه‌وه‌تان بۆ لای خوایه، له‌ رۆژی دواییدا گه‌رانه‌وه‌ ههر بۆ لای ئه‌وه، بۆیه‌ خۆتان به‌ دووربگرن له‌ کوفر و گوناھ و تاوان کردن به‌ په‌نھانی و ناشکرا.

ئه‌م ئایه‌ته‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر توانا و ده‌سه‌لّاتی خوا، و زیاده‌ به‌خششه‌کانی په‌روه‌ر دگار له‌سه‌ر به‌دیهینراوانی، ئاماژه‌ش بۆ ئه‌وه‌ ده‌کات که گرتنه‌به‌ر هۆکاره‌کان دژی پشتبه‌خوا به‌ستن نییه‌، چونکه‌ پشتبه‌خوا به‌ستن کاری دّله‌، به‌ مانای په‌یوه‌ست بوونی دلّ دیت به‌ خوای گه‌وره‌. گرتنه‌به‌ری هۆکاره‌کانیش کاری ئه‌ندامه‌کانی دیکه‌ی جه‌سته‌یه‌. بۆیه‌ ته‌واوکه‌ری یه‌کترن نه‌وه‌ک دژی یه‌کتر.

پیشه‌وا عومه‌ری کوری خه‌تتاب (خوا لی‌ رازیبت) وتویه‌تی: گووییستی پیغه‌مه‌ری خوا (درود و سلّوی خوای لیبت) بووم، ده‌یفه‌رموو: ((لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ

تَوَكَّلْهُ، لَرَزَقْكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَرَوْحُ
 بِطَانًا) (۱) واته: نه‌گهر بهو شیوه‌یه‌ی 'شایسته‌ی خواجه پشتتان
 به‌خوابه‌ستن، نه‌وه چۆن رزق و رۆزی و بژیوی بالنده‌ده‌دات،
 ناوا رزق و رۆزی ئیوه‌ش ده‌دات، بالنده له به‌ره‌به‌ی‌اندا به برسیتی
 ده‌رده‌چیته‌ده‌روه، به سکپری و تیری ده‌گه‌ریته‌وه.

به‌پیی ئەم فەرمايشته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلاوی
 خوی لیبت) نه‌وه سه‌رباری نه‌وه‌ی بالنده‌رام و ده‌سته‌مۆیه،
 نه‌وا له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا ده‌رده‌چیت و هوکاره‌کان ده‌گه‌ریته‌به‌ر بو
 به‌ده‌سته‌هینانی رزق و رۆزیه‌که‌ی.

مه‌به‌ست لهم دوو ئایه‌ته‌ی دوایی و ئایه‌تی پێشتریش،
 هه‌رپه‌شه‌کردنه له کافران، به‌وه‌ی خوا زانایه به په‌نمان و
 ناشکرایان، هه‌ر خوی گه‌وره‌ش نيعمه‌ت و رۆزی ده‌به‌خشیت
 و به‌خششیان له‌گه‌ل ده‌کات، به‌جوړیک که به‌ده‌سته‌هینانی خیر و
 بیری زه‌ویان بو ئاسان بیت، که‌واته خو‌تان به‌دوو‌ر‌بگرن له
 سزاکه‌ی، ئەمه وه‌ک نه‌وه وایه خوی گه‌وره فەرمووبیتی: چاک

(۱) پێشه‌وا نه‌حه‌د به ژماره ۲۰۵، ۳۳۲، و نه‌سانی به ژماره ۱۶۴، ۴
 ۱۳۹۴، ئیبن ماجه به ژماره ۲۳۴۴، ۵۷۳۴ گه‌راویانه‌ته‌وه.

بزانی من زانام بە ئهیی و ئاشکراتان، بۆیه لیم بترسن، خۆتان له
سزای من به دوور بگرن، ئهوه تا نابین لهم زهوه دا نیشه جیم
کردوون که رام و دهسته مۆم کردووه بۆتان، کردوومه ته مایه ی
خیر و سوود و رزق و رۆزیتان، ئه گهر من به ویت ئه وه زهوی له
ژیر پیتاندا رووده چوینم، جوهره ها به لا و ناخۆشیتان له ئاسمانه وه
به سه ردا ده بارینم.

پوخته ی سوود و وه ده سته اتوه کانی ئه م ئایه تانه:

ئه م ئایه تانه ئاماژه و به لگه ن له سه ر ئه مانه ی خواره وه:

۱- به راستی له خواترسان، و ترسان له سزا و تۆله ی خوای
گه وه، و تیگۆشان له دژی شهیتان، ئه رکی سه ر شانی هه موو
مرۆفیکه، به دلنیا یه وه ئه وانه ی که له خوای گه وه ده ترسن،
له و سزایه شی ده ترسن که په ئمانه و نادیاره، که بریتیه له سزای
دوا رۆژ، خوای گه وه یان له یاده و به چاودیری ده زانن به سه ر
خوایاندا، له په ئمان و ئاشکرا دا، ئا ئه وانه لیخۆشبوونیان بۆ

هه‌یه بۆ گونا‌هه‌کانیان، و پاداشتیکی گه‌وره‌شیان بۆ ئاماده‌یه که به‌هه‌شته.

۲- به‌دُنْیایه‌وه خوای گه‌وره زانایه به په‌نْمان و ئاشکرا، شاراهه و دیار لای خوا وهك یه‌که، و خوا زانایه به خه‌ته‌ره و راز و نیاز و په‌نْمانیه‌کانی ده‌روون و سینه‌کان، و ئه‌و چاکه و خراپه‌یه‌ی که له دَلْه‌کاندایه. به‌م پِیْیه ئه‌و قسانه‌ی هاوبه‌شدانه‌ران شار‌دویانه‌ته‌وه له ناخ و ده‌روونیاندا، سه‌باره‌ت به پِیْغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلْاوی خوای لِیْیْت)، ئه‌و قسانه‌ش که به ئاشکرا له‌وباره‌وه وتویانه، به ته‌واوی له‌لایه‌ن خواوه زانراوه. به‌هه‌مان شیوه هه‌ر یه‌کیك پیلان بگِیْرِیْت له دژی ئیسلام و قورئانی پِیْرُوز و پِیْغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلْاوی خوای لِیْیْت) و موسلمانان له هه‌ر سه‌رده‌میکدا بیْت، چ ده‌وله‌تان بن یان تاکه کهس بن، ئه‌وا خوای گه‌وره پِیْ ده‌زانِیْت، به‌دُنْیایه‌وه سزای پیلانگِیْرِانو و ته‌له‌که‌بازان ده‌دات، که ده‌یانه‌وی تۆوی خراپه بچِیْن و بلْاوی بکه‌نه‌وه و گو‌مِراپی و سه‌رگه‌ردانی په‌ره‌پِیْده‌ن.

۳- یه‌کیك له‌و به‌لگانه‌ی که خوای گه‌وره زانایه به هه‌موو شته‌کان، چ ئه‌و شتانه‌ی په‌نْمانن یان ئه‌وانه‌ی که ئاشکران،

ئه‌وه‌ی که خوای گه‌وره به‌دیهینه‌ری مرۆف و کردار و
گوفتاره‌کانیشه‌تی، جا ئه‌وه‌ی شتیك به‌دیهینه‌یت، ئه‌وا پیوسته
زانا بیت به‌دیهینه‌راوه‌که‌ی.

۴- زه‌وی به‌هموو ئه‌و ناز و نیعمه‌ت و خیر و بیرا و گه‌نجینه‌ی
تییدان، و رام و ده‌سته‌مۆکراون بو مرۆف، له‌ ناز و نیعمه‌ت و
به‌خششه‌کانی خوایه، زه‌وی کیلگه‌ی تاقیکردنه‌وه‌یه، مرۆف
تییدا گوفتار و کردار دهنوینی و له‌ رۆژی دواییشدا سزا و
پاداشته‌که‌یان و ه‌رده‌گریته‌وه، جا ئه‌و خوایه‌ی که زه‌وی رام و
ده‌سته‌مۆ کردوو و رزق و رۆزی تییدا به‌رده‌ست خستوو بو
مرۆف، ه‌ه‌ر ئه‌و خوایه‌ی تواناشی ه‌یه‌ زه‌وی به‌ دانیشه‌توانه‌که‌وه
رۆبچینه‌یت، ئه‌وسا سه‌رئه‌نجام گه‌رانه‌وه له‌ دوا‌ی
زیندوو بوونه‌وه له‌ گۆردا، بو لیبرسینه‌وه و سزا و پاداشت ه‌ه‌ر
بو لای خوا ده‌بیت، بو‌یه‌ پیوسته‌ خه‌لك زه‌وی ته‌ما له‌ کاری
چاکه‌دا به‌کاره‌ینه‌یت، خو‌ی به‌دووربگریت له‌ خراپه‌ و کاری
به‌د و کوفر و گوناها— و تاوان.

هه‌ره‌شه‌کردن له‌خوانه‌ناسان و په‌ند وه‌رگرتن

له‌گه‌لانی پێشوو

﴿١٦-١٩﴾ ﴿أَمَّتُمْ مِّنَ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ
 الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمَّتُمْ مِّنَ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ
 عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ
 الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ
 فَوْقَهُمْ صَفَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
 بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

شیکردنه‌وی مانای هه‌ندیك له وشه‌کان:

﴿أَمْ أَمَّتُمْ﴾ واته: ئایا له‌خۆتان د‌ل‌نیان که پارێزراون، (آمن)
 د‌ژی ترسه. ﴿مِّنَ فِي السَّمَاءِ﴾ واته: ئه‌وه‌ی له‌ئاسمانه‌کانه. ﴿
 أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ﴾ واته: به‌ناخی زه‌ویدا بتانباته
 خواره‌وه، هه‌روه‌ك خ‌وای گه‌وره له‌ئایه‌تیکی تردا فه‌رموویه‌تی:
 ﴿فَخَسَفْنَا بِهِ وَبَدَارَهُ الْأَرْضَ﴾ قه‌سه‌ص: ٨١. واته: جا خ‌وی

و مال و سامانیمان به ناخی زه‌ویدا برده خواره‌وه. ﴿تَمُورٌ﴾
 واته: ده‌له‌رزیت و ده‌هه‌ژیت.

﴿حَاصِبًا﴾ واته: با و زریانیکی تووند، که ورده به‌ردی
 تیدابی و پیتان بکه‌ویت و له‌ناوتان بیات. ﴿فَسَتَعْلَمُونَ﴾ نه‌وسا
 له‌کاتی بینینی سزاکه ده‌زانن. ﴿كَيْفَ نَذِيرٍ﴾ واته: هه‌په‌شه‌ی
 من به سزاداتان راست و حه‌قه، ترساندنی من به سزاداتان
 گومانی تیدا نیسه. ﴿مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ واته: له‌گه‌لانی پیشوو.

﴿نَكِيرٍ﴾ تۆله و توره‌ییم لیان به دابه‌زاندنی سزا بو سه‌ریان،
 نه‌مه‌ش دل‌دانه‌ویه بو پیغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلأوی خوا
 لیبت)، هه‌په‌شه‌کردنیشه له‌هاوبه‌شدانه‌رانی هۆزه‌که‌ی و
 تیکرای هاوبه‌شدانه‌ران.

﴿أُولَٰئِكَ يَرَوْنَ﴾ واته: ئایا نه‌یان‌روانیوه و سه‌رنجیان نه‌داوه.
 ﴿فَوْقَهُمْ﴾ واته: سه‌ره‌وی خو‌یان و له‌هه‌وادا. ﴿صَافَاتٍ﴾
 واته: باله‌کانیان راکشاندوو و لیکی ده‌ده‌ن له‌کاتی فر‌پینان له
 هه‌وادا. ﴿وَيَقْبِضْنَ﴾ واته: هه‌ندیک کاتیش باله‌کانیان
 ده‌هیننه‌وه یه‌ک. ﴿مَا يُمْسِكُهُنَّ﴾ واته: هه‌چ یه‌کیک
 رایانناگریت و نایان‌پاریزیت له‌که‌وتن، کاتیک باله‌کانیان

لیکدە دەن و بالەکانیان ڕادەکیشن و دەهیننەو، ﴿إِلَّا الرَّحْمَنُ﴾ جگە لە خوای میهرەبان نەبیّت، کە بە توانای خوێ ڕاگری کردوون، چونکە میهرەبانی خوا هەموو شتیکی گرتۆتەو. ﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ﴾ واتە: بەراستی هەموو شتیک دەبینیت، دەزانی چون شتی سەیر و سەرنجراکیش بە دیدەهینیت و بەرپوویان دەبات. ماناکەی ئەوویە: بۆچی فرینی بالندە لە هەوادا بە بەلگە ناهیننەو لەسەر ئەووی توانا و دەسەڵاتمان هەیه کە سزایان بدەین، وەك چۆن گەلانی پیشوومان سزادا؟

هاوئاھەنگی ئەم ئایەتانە لەگەڵ ئایەتەکانی پێشتر

لە دوای ڕوونکردنەووی بەلگە و نیشانەکان، لەسەر زانست و توانای خوای گەورە، بۆ ترساندن و هەپەشەکردن لە بی باوەڕان، خوای گەورە چەند بەلگەیهکی دیکەی هیناوەتەو بەمەبەستی هەپەشە و ترساندن، لەووی دەکریت دەستبەجی دانیشتوانی سەر زەوی، بە ناخی زەویدا ببات، یان زریانیک بینیترتەسەریان کە بەردی تیدا بیّت، و هەموو شتیک کاول بکات، لەگەڵ یادخستنەووی لەناوبردنی گەلانی پیشوو، وەك

گه‌لی عاد و سه‌مود و گه‌لی نووح، هه‌روه‌ها فیرعه‌ون و سه‌ربازه‌کانی، هه‌روه‌ها راگرتنی بالنده‌کانی له هه‌وادا له‌کاتی فِریندا به به‌لگه له‌سه‌ر توانای خو‌ی هیناوه‌ته‌وه، له‌وه‌ی ئه‌وه‌ی مه‌به‌ستی بیته ده‌یکات.

راقه‌ی ئایه‌ته‌کان:

﴿أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾ ئایا دلنیا و ناترسن له‌وه‌ی خوای گه‌وره، به ناخی زه‌وی بتانباته خواره‌وه، یان نقومتان بکات له زه‌ویدا، هه‌روه‌ک چۆن قاروونی به ناخی زه‌ویدا برده خواره‌وه، دوای ئه‌وه‌ی زه‌وی بو‌تان رام و ده‌سته‌مو کردووه به که‌یفی خو‌تان به لایه‌نه‌کانیدا دین و ده‌چن، که‌چی ده‌سته‌جی زه‌وی بیته له‌رزین و هه‌ژان و له‌ناوتان ببات؟

مه‌به‌ست له‌و جو‌ره پرسیاره، که له‌م ئایه‌ته‌دا هاتووه، هه‌ره‌شه کردن و هه‌والدانه به‌وه‌ی، که خوای گه‌وره ده‌توانی سزای ئه‌وانه بدات، که بی باوه‌رپوونه به خوا و هاوبه‌شیا بۆ داناوه. هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له ئایه‌تیکی دیکه‌دا ده‌فه‌رموویت: ﴿قُلْ

هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ
 أَرْضِكُمْ... ﴿٦٥﴾ ته‌نعام: ٦٥. واته: نه‌ی پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی
 خوای لیبت) بیان بلی: خوای گه‌وره ده‌توانیت سزاتان بو
 بنیریت له سه‌رووتانه‌وه یان له ژیر بییه‌کانتانه‌وه...

به‌لام له لوتف و ره‌حه‌تی خواوه، که به‌رامبه‌ر به‌دییه‌نراوانی
 نواندوویتی، نه‌وه‌یه چاوپوشی ده‌کات و لیبوره‌یه، ده‌ستبه‌جی
 سزایان نادات، به‌لکو سزادانیان دوا ده‌خات، هه‌روه‌ک
 ده‌فه‌رموویت: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ
 ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ
 فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا﴾ فاتر: ٤٥. واته: نه‌گه‌ر خوای
 گه‌وره تو‌له‌ی له خه‌لکی بسه‌ندبایه‌وه، به‌هوی کار و
 کرده‌وه‌کانیان، نه‌وه‌ی هیچ زینده‌وه‌ریکی له‌سه‌ر پرووی زه‌وی
 نه‌ده‌هیشت، به‌لام خوا دوايان ده‌خات بو کاتیکی دیاریکراو،
 کاتیکی کاتی دیاریکراویان هات، نه‌وه به‌دلنیاپه‌وه خوای
 گه‌وره بینه‌ری به‌نده‌کانیه‌تی.

خوای گه‌وره هه‌ره‌شه‌یه‌کی دیکه‌ش ده‌کات و ده‌فه‌رموویت:

﴿ أَمْ أَمِنتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا
 فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٍ ﴾ واته: ئایا ئیوه دلنیا و ناترسن لهو
 په‌روه‌دگاره‌ی که له ئاسمانه‌کاندایه (واته: له سه‌رووی
 ئاسمانه‌کانه‌وه‌یه)، ئیوه له توانا و ده‌سه‌لته‌که‌ی دلنیا، له‌وه‌ی که
 با و زریانی توند هه‌لکاته سه‌رتان و له ئاسمانه‌وه به‌رد بارانتان
 بکات و له‌ناوتان بیات، هه‌روه‌ک چۆن سزایه‌کی لهو شیوه‌یه‌ی
 نارده سه‌ر هاوه‌لانی فیل له شاری مه‌ککه، ئه‌و کاته که سزاکه به
 چاوی خؤان ده‌بینن، ده‌زانن هه‌ره‌شه و سزای من بۆ
 سه‌ری‌چیکاران و بی باوه‌ران چۆنه، هه‌رچه‌نده به‌شزانن سوودی
 بؤان ناییت!

خوای گه‌وره له ئایه‌تیکی تری هاوشیوه‌دا ده‌فه‌رموویت: ﴿
 أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ
 لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴾ ئیسرا: ۶۸. واته: ئایا دلنیا له خؤان
 که خوای گه‌وره به ناخی زه‌وی دا ناتانابه خواره‌وه، یان
 به‌ردبارانتان ناکات؟ دواتر هیچ که‌سیکتان ده‌ستناکه‌ویت
 به‌هانانانه‌وه بیٔت.

هه‌روه‌ها له نایه‌تیکی دیکه‌دا خوی مه‌زن سه‌باره‌ت به‌گه‌لی
لوت فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا..﴾ واته:
به‌راستی ئیمه به‌بایه‌کی تووند به‌ردبارانمان کردن.

پاشان خوی گه‌وره باسی سزادانی گه‌لانی پیشوو ده‌کات،
له‌مه‌شدا جه‌خت ده‌کاته‌وه له‌سه‌ر ترساندن و توقاندنی بی‌باوه‌ران
به‌غوونه و به‌لگه‌کان، غوونه‌که ئه‌مه‌ی خواره‌وه‌یه:

﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ﴾ به‌راستی
کافران و بی‌باوه‌رانی پیش‌ئه‌وان، که باوه‌ریان به‌بیغه‌مبه‌ران
نه‌هینا، هاوشیوه‌ی ئه‌م سزایه‌یان بینی به‌هوی کوفر و بی
باوه‌ریانه‌وه، وه‌ک‌گه‌لی عاد و سه‌مود و گه‌له بی‌باوه‌ره‌کانی دیکه،
بویه سزایه‌کی تووند به‌روکی گرتن، جا بزنان و پروان سزای
تووند و سه‌ختی من بو ئه‌وان چۆن بوو؟

سه‌باره‌ت به‌به‌لگه، ئه‌وه خوی گه‌وره چه‌ندین به‌لگه‌ی
له‌سه‌ر توانا و ده‌سه‌لّاتی کاملی خوی باسکردوو، ئه‌مه‌ش به‌لگه
و ئامازه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ده‌توانیت جووره‌ها سزا به‌سه‌ر بی
باوه‌راندا بریژیت.

بەلگەى يەكەم:

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴾ ئەوہ بۇچى سەىرى بالئەكانىان ناكەن بەسەر سەرىانەوہ لە ھەوادا، ھەندىك جار بالئەكانىان رادەكىشن و ھەندىك جارېش دەيانھىنەوہ يەك و بالئەكانىان لىكەدەن، جگەلە خواى مېھربان نەبىت ھىچ كەسىك نىبە بتوانىت رايان بگرىت لە كاتى فرېندا، چونكە خوا تواناى بەسەر ھەموو شتىكدا ھەيە، ھەر ئەوېش ھەواى بۇ بالئەكان رام و دەستەمۇ كرددوہ بە رەھمەتى خۇى، بەراستى خواى پاك و بىگەرد چاودىرە و چاك دەزانى چ شتىك دەگونجىت بۇ ھەر يەكىك لە بەدېھىنراوہكانى، ھىچ شتىك لە ورد و درشتى ئەم بوونەوہرە لىى ون نابىت.

لە ئايەتىكى دىكەدا دەفەرمووى: ﴿ أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ نەحل: ۷۹. واتە: ئايا بالئەكانىان نەبىنەوہ و سەرنجيان نەداوہ، كە چۇن لە ھەواى ئاسماندا راکىراون لە كاتى فرېندا، كى دەتوانىت رايانبگرىت جگەلە خواى گەورە

نہیبت، بہدلییایہوہ نا لہوہدا بہلگہ و نیشانہی زور ہن بو گہل
و کہسانیک کہ باوہر دہہینن.

لہم نایہتہدا بہلگہ ہہیہ لہسہر ئہوہی کہ کردہوہ
(خوویستہکان: ئیختیاریہکان) ئہو کار و کردہوانہی مروّف لہ
ئہنجامدانیان دا سہرپشکہ، بہدیہینراوی خوان، چونکہ پراگرتنی
بالندہ لہ ئاسماندا کاری خوایہ، بہلام فرین کاریکی سہرپشکانہی
بالندہیہ، خوای گہورہ داویہتہ پال خوی. خوای گہورہ
سہبارہت بہ کردہوہکانی مروّف فہرموویہتی: ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ
وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ سافات: ۹۶. واتہ: خوای گہورہ ئیوہ و ئہو کار
و کردہوانہشی بہدیہیناوہ کہ ئہنجامیان دہدہن.

پوختہی سوود و وەدەستہاتووہکانی ئەم نایەتانە:

ئەم سوود و وەدەستہاتووہانہ لہم نایەتانەدا ھەلھینجراون:

۱- خوای پەرورەدگار دہتوانیبت بی باوہران و ستہمکاران بہ
ناخی زہویدا بباتہ خواریوہ، ئەمەش وەك سزادانیك لہسہر
کوفر و بی باوہریہکەیان، ھەر وەك چۆن قارون و مال و

سامانه‌که‌ی به ناخی زه‌ویدا برد، هه‌ر کاتیک خوا بیه‌ویت
زه‌وی قوتیان ده‌دات.

خوای گه‌وره به‌تایه‌ت باسی خوای گه‌وره و ده‌سه‌لآته‌که‌ی
له ئاسمانه‌کاندا کردووه: ﴿أَمِنْتُمْ مِنْ فِي السَّمَاءِ ..﴾
هۆشداریدانه له‌وه‌ی خوا ئه‌و خواجه‌یه که ده‌سه‌لآتی له
ئاسمانه‌کاندا به‌ره‌هایی هه‌یه، نه‌وه‌ک ئه‌و خواوه‌ند و بتانه‌ی
خوانه‌ناسان ده‌پانه‌رستن، که ده‌سته‌وه‌سان و بی‌توانان،
ده‌سه‌لآتی ئه‌وه‌یان نییه سوود و زیانیان بو خۆیان هه‌بی‌چ
جای بو شوینکه‌وتووانیان، که‌چی خوای گه‌وره له ئاسمان و
له زه‌ویدا به‌دیهینه‌ر و په‌رسترا و به‌ده‌سه‌لآته، سوود و زیان
ته‌ما به‌ده‌ست ئه‌وه، هه‌روه‌ک ده‌فه‌رموویت: ﴿وَهُوَ الَّذِي
فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾ واته:
هه‌ر خوای گه‌وره‌یه که خوای ئاسمانه و خوای زه‌ویشه، هه‌ر
ئه‌ویش دانا و زانایه.

ئه‌وانه‌ی خوای گه‌وره به به‌دیهینه‌راوان ده‌چوین
(موشه‌بیه‌هان) به‌م ئایه‌ته: ﴿أَمِنْتُمْ مِنْ فِي السَّمَاءِ ..﴾
به‌لگه‌یان هیناوه‌ته‌وه له‌سه‌ر بریاردانی شوین بو خوای گه‌وره،
پیشه‌وا فه‌خره‌دینی رازی وه‌لامی داونه‌ته‌وه، به‌وه‌ی به‌پیی

یہ کدہنگی موسلمانان، ئەم ئایہ تہ ناکریت بہ رووکەش
ماناکە ی لیکبدریتەوہ، چونکہ بوونی خوا لە ئاسماندا
وادەخوازی^۶ کہ ئاسمان دەوری خوا بدات لە ھەموو
لایە کەوہ، ئەوسا دەبی^۷ لە ئاسمان بچوکتەر بیت، ئاسمانیش زۆر
لە عەرپش بچوکتەر، ئەو کات دەبی^۸ خوا لە عەرپش بچوکتەر
بیت، ئەمەش شتیکی ئەستەمە بہ یە کدہنگی موسلمانان،
چونکہ عەرپش گەورەترین بەدبھینراوہ لە ئاسمان و زەویدا.
ھەروہا لەبەر ئەوہی خوا ی پایەبەرز فەرموویەتی: ﴿قُلْ
لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ﴾ ئەنعام: ۱۲. واتە:
ئە ی پیغەمبەر (درود و سلاوی خوا ی لیبت) بلی: ئەوہی لە
ئاسمانەکان و زەویدایە ھی کییہ؟ بلی: ھی خوا یە. بۆیە
پیویستە ئایە تەکە بہ مانای رووکەشی لیک نہدریتەوہ و
مانایەکی دیکە ی بۆ لیکبدریتەوہ و تەئویل بکریت.

تەئویل کردنی ئەم ئایە تەش چەند جوړیکی ھەیە، لە پێشترین و
باشترینیان ئەوہیە، کہ مانای ئایە تی: ﴿أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ﴾
بە توانا و دەسەلات و ھیزی خوا ی گەورە لیکبدریتەوہ،
مەبەست لە باسکردنی ئاسمان، نیشانەدانی گەورەیی دەسەلات
و توانای خوا یە، ھەروەک خوا ی پایەبەرز فەرموویەتی: ﴿وَهُوَ

اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ ﴿٣﴾ نهنعام: ۳. واته: ههر
خوای گه‌وره په‌رستراوه له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا. هه‌رگیز
شتیک به‌یه‌ک جار و له یه‌ک کاتدا له دوو شویندا ناییت^(۱).

۲- خوای گه‌وره نهنمه‌ت و به‌خششی له‌گه‌ل^۲ به‌نده‌کانی کردووه،
به‌وه‌ی زه‌وی بو‌رام و ده‌سته‌مۆ کردوون، وایکردووه ئاسان
بیت بو‌نیشته‌جیوون له‌سه‌ری، رزق و رۆزی پیداون و
رپگه‌ی بو‌خۆشکردوون تا به‌لا و کیو و ده‌شت و
دۆله‌کانیدا بگه‌رپن^۳ به‌دوای کاسبی و بازرگانی و بژیویدا،
مۆله‌تی پیداون به‌خواردن له‌و شته‌پاکانه‌ی بو‌ی حه‌لال^۴
کردوون، دواتر له‌سه‌رئه‌نجامدا گه‌رانه‌وه‌یان ههر بو‌لای
خوایه، به‌راستی ئه‌و خوایه‌ی ئاسمانه‌کانی به‌بی^۵ که‌موکورتی
به‌ده‌یه‌ناوه، زه‌ویشی رام کردووه، ده‌توانیت^۶ زیندووین
بکاته‌وه و له‌گۆره‌کانیادا ده‌ریان به‌یه‌یه‌ته‌وه.

۳- خوای گه‌وره ده‌توانیت^۷، بی باوه‌ران سزا بدات، به‌وه‌ی له
ئاسمانه‌وه به‌ردبارانیان بکات، هه‌روه‌ک چۆن به‌ردبارانی گه‌لی
لوت و هاوه‌لانی فیلی کرد، جا کاتی‌ک سزاکه ده‌بین وه‌ک

(۱) التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب: ته‌فسیری رازی) ۳۰ ۷۰.

چۆن خوای گەوره هۆشدارى پىيان داوه، ئەو كاته ده‌زانن
راسته.

۴- خوای گەوره جهخت له‌سه‌ر هه‌ر شه‌كردن له‌ بى‌ باوه‌پران
ده‌كاته‌وه، ئەویش به‌ هینانه‌وه‌ى نمونه‌ به‌ گهلانى پىشوو، وه‌ك
گه‌لى نوح و عاد و سه‌مه‌د و لوت و هاوه‌لانى مه‌ديه‌ن و
هاوه‌لانى "ره‌س" و گه‌لى فیرعه‌ون.

۵- يه‌كێك له‌ به‌لگه‌كان له‌سه‌ر توانا و ده‌سه‌لانى خوای پایه‌به‌رز
ئه‌وه‌یه: هه‌روه‌ك چۆن خوا زه‌وى بۆ مرۆف رام و ده‌سته‌مۆ
كردووه، ئەوا هه‌واى بۆ بالنده‌كان رام و ده‌سته‌مۆ كردووه،
ته‌نما خوای گەوره بالنده‌كان له‌ كاتى فرپىيان به‌ هه‌وادا راگیر
ده‌كات، هه‌ر ئەویش زانا و بینه‌رى هه‌موو شتيكه‌ و
ده‌شزانیت چ شتيك گونجاوه بۆ به‌ديه‌نراوه‌كانى.

سه‌رزه‌نشتکردنی هاویه‌شدانه‌ران له‌سه‌ر بتیه‌رستی
و سه‌لماندنی ده‌سه‌لاتی خوا

﴿٢٠-٢٧﴾ ﴿أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ
دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي غُرُورٍ﴾ ﴿٢٠﴾ ﴿أَمَّنْ هَذَا الَّذِي
يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ﴾ ﴿٢١﴾ ﴿أَفَمَنْ
يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ
مُّسْتَقِيمٍ﴾ ﴿٢٢﴾ ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ ﴿٢٣﴾ ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي
ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ ﴿٢٤﴾ ﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا
الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ ﴿٢٥﴾ ﴿قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا
أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ ﴿٢٦﴾ ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهٖ تَدْعُونَ﴾ ﴿٢٧﴾

شیخ‌کردنه‌وی مانای هه‌ندیك له ووشه‌كان:

﴿ اَمَّنْ هَذَا ﴾ واته: ئه‌وه کییه؟ ﴿ جُنْدٌ لَكُمْ ﴾ واته: پشتیوان و یارمه‌تیده‌رتان. ﴿ يَنْصُرُكُمْ ﴾ واته: سزاتان له‌سه‌ر لا ده‌بات. ﴿ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ ﴾ واته: جگه له‌خوای میهره‌بان که‌سی دیکه هه‌یه له‌سزا بتانپاریزیت، به‌و مانایه‌ی هیچ پاریزه‌ر و پشتیوانیکتان نییه. ﴿ اِنَّ الْكَافِرُونَ ﴾ واته: بی‌باوه‌ران له‌مه‌دا. ﴿ اِلَّا فِي غُرُورٍ ﴾ واته: شه‌یتان فریوی داوان به‌وه‌ی سزایان دانابه‌زیته‌سه‌ر، مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه که هیچ پشتیوانیکیان نییه. ﴿ اَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ ﴾ واته: ئه‌وه کییه که رزق و رۆزیتان پیده‌به‌خشیت جگه له‌خوای؟ ﴿ اَمْسَكَ رِزْقَهُ ﴾ واته: ئه‌گه‌ر خوا رزق و رۆزیه‌که‌ی له‌سه‌رتان بگریته‌وه، به‌گرتنه‌وه‌ی باران و هۆکاره‌کانی دیکه‌ی ژیان، وه‌لامه‌که مه‌رجیکی ته‌رکراوه، که پیشووتری ئایه‌ته‌که ئاماژه‌ی بو کردووه، مانا‌که‌ی به‌و جوړه ده‌ی: کی رزق و رۆزیتان ده‌دات، واته جگه له‌خوای هیچ رۆزیده‌ریکی دیکه‌تان نییه. ﴿ لَجُوا ﴾ واته: به‌رده‌وام بوون و رۆچوون. ﴿ فِي عَتُوٍّ ﴾ واته: له‌لوتبه‌رزی و که‌لله‌رقی نواندن له‌ئاست قبول کردنی حه‌ق و راستی. ﴿ وَنَفُورٍ ﴾ واته: پشته‌لکردن و دوورکه‌وتنه‌وه له‌ح‌ق و راستی. ﴿

﴿ **مُكَبَّاً عَلَىٰ وَجْهِهِ** ﴾ واتہ: ئه وهی ده كه ویتنه سهر رپو و خساری. ﴿ **سَوِيًّا** ﴾ واتہ: بالای راست و رپك و پيک.

﴿ **عَلَىٰ صِرَاطٍ** ﴾ واتہ: له سهر رپگایه کی. ﴿ **مُسْتَقِيمٍ** ﴾ واتہ: راست و رهوان، مه بهستی وینا کردن و نمونه هینانه وهیه به باوه پرداری دیندار و هاویه شدانهری بی باهر. ﴿ **أَنْشَأَكُمْ** ﴾ واتہ: به ديهیناون. ﴿ **وَالْأَفْنِدَةَ** ﴾ واتہ: دل و عه قل تا بیر بکه نه وه و په ند وه ربگرن. ﴿ **قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ** ﴾ واتہ: زور کهم سوپاسگوزارن به به کارهینانی ههسته کان له پیناو ئه و نامانجهی له پیناويدا به ديهینراون. ﴿ **ذُرَّاءُكُمْ** ﴾ واتہ: ئیوه به ديهیناوه و ژمارهی زور کردوون و دابه شی کردوون به سهر زهويدا. ﴿ **تُحْشَرُونَ** ﴾ واتہ: کؤ ده کرینه وه بؤ لیپر سینه وه و سزا و پاداشت. ﴿ **مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ** ﴾ واتہ: کؤ کر نه وهی بؤ رپوژی دواپی یان هاتی سزا و زهوی رپوچوون و به ردبارین کهی دیت. ﴿ **إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** ﴾ واتہ: نه گهر ئیوه ئهی پیغه مبه ر و باوه رداران له مه دا راستگون. ﴿ **إِنَّمَا الْعِلْمُ** ﴾ واتہ: به راستی زانینی کاتی هاتی. ﴿ **عِنْدَ اللَّهِ** ﴾ واتہ: ته هئا لای خوایه و هیچ که سیکی دیکه نایزانیت. ﴿ **نَذِيرٌ مُّبِينٌ** ﴾ واتہ: پیغه مبه ریکی

ئاگادار که ره‌وه‌ی که بیدار کردنه وه کانت روون و ئاشکران. ﴿
فَلَمَّا رَأَوْهُ﴾ واته: کاتیک بینیان به‌لینه که هاته‌دی. ﴿**زُلْفَةً**﴾
 واته: نزیکه لییانه‌وه. ﴿**سَيِّئٌ وَجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا**﴾ واته:
 رووخساری نه‌وانه‌ی بی باوه‌رن ره‌ش هه‌لده‌گه‌ریت، خه‌مناکیان
 پیسه‌وه دیار ده‌بی به‌هوی بینینی سزا. ﴿**وَقِيلَ**﴾ واته: فریشته
 سه‌رپه‌رشتیار و ده‌رگه‌وانه‌کانی دۆزه‌خ پییان ده‌لین. ﴿**هَذَا**﴾
 واته: ئەمه‌ئو سزایه‌یه. ﴿**تَدْعُونَ**﴾ واته: داواتان ده‌کرد و
 په‌له‌تان له هاتنی ده‌کرد و فشه و گالته‌تان پیده‌کرد و نکۆلیتان
 لیده‌کرد. ئەمه‌گه‌ی پاران‌ه‌وه‌ی بارودۆخی بی باوه‌رانه، که له
 ناینده‌دا پیش‌دیت، خوای گه‌وره به‌ده‌برینی رابردوو گوزارشتی
 لیکردوو، بۆ نه‌وه‌ی به‌لگه‌ بیت له‌سه‌ر نه‌وه‌ی هه‌ر پیش‌دیت.

هاوناهه‌نگی ئەم ئایه‌تانه له‌گه‌ل ئایه‌ته‌کانی پیشتر

دوای نه‌وه‌ی خوای گه‌وره به‌لگه‌ی یه‌که‌می هینایه‌وه، له‌سه‌ر
 ده‌سه‌لانی کامل و ره‌های خۆی، به‌وه‌ی بالنده‌کانی له‌هه‌وادا
 له‌کاتی فرین راگیرکردوو، ئینجا سه‌رزه‌نشتی بته‌رستانی
 کردوو، به‌رپه‌رچی دوو بیروباوه‌ری نه‌وانی داوه‌ته‌وه، نه‌وانیش

بریتین له: هیزێ پشتیوانان، و به‌ده‌سته‌هینانی خیر و بیر له بت و په‌که‌ره‌کانه‌وه، دواتر خوای گه‌وره‌ به‌لگه و نیشانه‌ی دیکه‌ی هینانه‌وه‌ته له‌سه‌ر کاملی توانا و ده‌سه‌لاتی ره‌ها خوی: ئه‌ویش به‌دیهینانی خه‌لک و هه‌سته‌کانیانه، و زۆر بوونی به‌دیهینراوان و به‌رده‌وامبوونیان و دابه‌شبوونیان له زه‌ویدا، ئینجا کۆکردنه‌وه‌یان له‌رۆژی دواییدا بۆ لای خوی. پاشان دوو شتی باسکردوو، که بی‌باوه‌ران به‌پیغه‌مبه‌ریان (درود و سلّوی خوای لیبت) و توه، کاتیکی خوای گه‌وره‌ فرمائی پیکرد بیانترسینیت له‌سزای خوا، ئه‌ویش ئه‌وه‌ بوو بی‌باوه‌ران داوایان کرد کاتیکی بۆ هاتنی سزاکه‌ دیاری بکات، هه‌روه‌ها نزای له‌ناوچوونیان له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (درود و سلّوی خوای لیبت) و باوه‌رداران کرد.

پاڤه‌ی ئایه‌ته‌کان:

خوای گه‌وره‌ به‌ریه‌رچی هاوبه‌شدانه‌ران ده‌داته‌وه، که بت و په‌یکه‌ر ده‌که‌نه‌ هاوبه‌ش بۆ خوا و له‌گه‌لیدا ده‌په‌رستن، ئومید و سه‌رکه‌وتن و رزق و رۆزی له‌ هاوبه‌ش و بته‌کانیان ده‌خوازن، خوای گه‌وره‌ ئه‌م بیروباوه‌ریان پوچ ده‌کاته‌وه و پرایده‌گه‌یه‌نیت، که ئه‌وان به‌و ئومیده‌یان ناگه‌ن که هیوای پێده‌خوازن:

﴿ اَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ
 اِنَّ الْكَافِرُونَ اِلَّا فِي غُرُورٍ ﴾ ﴿ ۲۰ ﴾ ئایا ئه‌و سه‌رباز و پشتیوانه
 کییه، که یارمه‌تیدان ده‌دات و ده‌تانپاریزیّت له سزای خوا،
 کاتیگ خوا ده‌یه‌ویّت سزاتان بدات؟ راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه که هیچ
 پشتیوان و پاریزه‌ریکتان نییه جگه له خوی گه‌وره که
 بتانپاریزیّت، له‌به‌ر ئه‌مه کافران له سه‌رگه‌ردانی مه‌زندان له‌لایه‌ن
 شه‌یتانه‌وه، شه‌یتان به‌وه هه‌لیخه‌له‌تان‌دوون که سزا نادرین.

ئه‌و ده‌ربرینه‌ی ئایه‌ته‌که که ده‌فه‌رموویّت: ﴿ مِنْ دُونِ
 الرَّحْمَنِ ﴾ ئاماژه‌یه که بۆ ئه‌وه‌ی که مانه‌وه‌ی خه‌لک له‌سه‌ر
 زه‌وی، سه‌رباری ئه‌وه‌ی کوفر و سته‌م ده‌کن، به‌ره‌حه‌ت و
 میه‌ره‌بانی خوایه، که هه‌موو شتیکی گرتۆته‌وه.

دواتر خوی گه‌وره به‌ریه‌رچی بانگه‌شه‌ی ئه‌وان ده‌داته‌وه،
 سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که بییان وابوو جگه له خوی گه‌وره
 رۆزیده‌ری دیکه هه‌یه، باوه‌ریان وابوو بته‌کان سه‌رچاوه‌ی
 هه‌موو خیر و بیریکن، و ناخۆشی و به‌لایان له‌سه‌ر لاده‌بات:

﴿ اَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُوا فِي عَتُوٍّ
 وَنُفُورٍ ﴾ ﴿ ۲۱ ﴾ واته ئه‌و که‌سه کییه؟ ئه‌گه‌ر خوا رزق و رۆزی

خۆی لی گرتنه‌وه له گرتنه‌وه‌ی باران و جگه له‌ویش، ئەو بتوانی^۶ رزق و رۆزیتان بۆ ببیدات؟ به‌و مانایه‌ هه‌یج که‌سیک نییه‌ که‌ ناز و نیعمه‌ت و بژیوی به‌خشی^۷ و بگریته‌وه و به‌نده‌کانی بپاریزێت جگه‌له‌ خوای گه‌وره‌ نه‌ییت، که‌ هه‌یج هاوه‌ل^۸ و هاوه‌شیکه‌ی نییه‌، ئەو هاوه‌شده‌انه‌ر و بی باوه‌رانه‌ ئەو راستیه‌ چاک ده‌زانن، که‌چی جگه‌ له‌ خوای گه‌وره‌ ده‌په‌رستن، بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ به‌م فه‌رمایشته‌ وه‌سفیان ده‌کات: ﴿بَلْ لَّجُوا فِي عَنَادٍ وَنُفُورٍ﴾ واته‌: رۆچوون و به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر که‌لله‌ره‌قی و لوتبه‌رزنی نواندنیان له‌ ئاست حه‌ق و راستی و دوورکه‌وته‌وه‌ لێ، به‌رده‌وامیشت بوون له‌سه‌ر ریبازی یاخیبوون و گوهرایی و هۆش و بیریان به‌گه‌ر نه‌خست و په‌ند وانه‌یان وه‌رنه‌گرت، به‌هۆی پیداکریان له‌سه‌ر ژبانی دونیا، ئەمه‌ش ئاماژه‌یه‌ بۆ ئەوه‌یه‌ هه‌م به‌ کردار و گوفتار و هه‌میش به‌ بیروباوه‌ریش گه‌نده‌ل^۹ و خراپه‌کار بوونه‌.

ئهم ده‌بهرینه‌ی لهم ئایه‌ته‌دا هاتوه‌ سه‌باره‌ت به‌ وشه‌ی (رزق)، ئەوا هه‌موو مانا نزیکه‌کانی ئەم چه‌مکه‌ له‌خۆ ده‌گرێت، که‌ مرۆف واهه‌ست ده‌کات به‌ توانای خۆی به‌ده‌ستی هه‌ناوه‌،

وہك: كارکردن و داهینان و بەرھەمھینان... لەكاتیکدا ھەموو ئەمانە لەلایەكەوہ پەيوەستن بە فەراھەم بوونی ھۆکارەکانەوہ، لەلایەکی دیکەوہ پەيوەستن بە بەخششی خوا بۆ تاك و گەلان، جا ھەر ھەناسەيەك كە کریکاریك دەیدات، ھەر جولەيەك ئەنجام دەدات، ئەوہ لە رزق و رزی خواوہیہ، ئەو خوایە بەدەھیناوە و توانا و وزە و ھیزی پیداوہ، ئەو ھەناسەيەشی بەدەھیناوە كە ھەلیدەمژیت و دەیداتەوہ، ئەو وزەيە كە لە جەستەي کریکاریكدا دەسوتیت، توانای جولەي پیدەدات، ھەر كار و كۆششیکي عقل و ژیری، كە داهینەریك دەدات، ئەوہ لە رزق و رۆزی خواوہیہ، كە توانای بیرکردنەوہ و داهینانی پیداوہ، تەنانەت ھۆکارە گەردوونی و ماددی و مرۆییەکانیش لە بنەرەتدا لە رزق و رزی خواي گەورەن. كەواتە رزق و رۆزی خواي گەورە تەھا خواردن و خواردنەوہ نییە، بەلكو زۆر لەوہ فراوانترە.

ئەم دوو ئایەتەنە ئاماژەن بۆ ئەوہی ھیچ پشتیوانیکیان نییە، جگە لە خواي گەورە كە لە سزای خوا بیانپاریزیت، و ھیچ رۆزیدەریك نییە جگە لە خواي گەورە رزق و رۆزی بەخشیت،

ئەگەر ھاتوو خىۋى گەورە رىزق و رۇزىيە كەى لەسەر بەدەيھىنراۋە كانى گرتەۋە.

پاشان خىۋى گەورە ئىۋونەيەك بۇ باۋەردار و بى باۋەر يان يەكخوناس (يەكخوپەرست) و ھاۋبەشدانەر دەھىنىتەۋە، جا دەفەر مۋىت:

﴿ أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ ﴿۲۲﴾ واتە: ئايا بارودۇخ و ئىۋونەى كەسى باۋەردار و كافتان نەبىنۋە، ئىۋونەى كەسى كافر و بى باۋەر لەۋ گومرايى و سەرلىشىۋانەى تىيدايە، ۋەك ئەۋ كەسە وايە بەسەر رۋوخسارىدا بىرواتە رى، بەۋ مانايەى ھەردەم لە رۇيشتىدا توۋشى ھەلنگوتن بىت، بە پىشت چەمانەۋەۋە رى بىكات و نەزانىت سەرى لە كۋى دەردەچىت و دواجار بەرەۋ كۋى دەچىت، تەنانت چۈن بە رىگاگەشدا دەچىت، بەلكو تەۋاۋ سەرلىشىۋاۋ و سەرگەردانە.

ئايا ئەۋ ئىۋونەيەى باس كرا، بەرچاۋرۇشتىر و رىنۋىنىكراۋترە، يان ئەۋ باۋەردارە كە ئىۋونە ئەۋ ۋەك ئەۋ كەسە وايە كە بە شىۋەى راست و رەۋان و رىكۋىپىك بىروات بەرپىگاگادا، بە

ته‌واوی پِیش خۆی ده‌بینیت و له‌سه‌ر ریگه‌یه‌کی راسته، و هه‌یج پِیچ و په‌نا و خوار و خه‌یچه‌کی تیدا نییه، له ناخ و ده‌روونیدا راست و رِیک و پِیکه، ریگه‌که‌شی راست و ره‌وانه، له دونیا و دوارپۆژدا، له دونیادا له‌سه‌ر رِیاز و به‌رنامه‌ی خوا ده‌روات، به‌مه‌ش به ته‌واوی رینوینیکراوه و به‌رچاوی پۆشنه، له پۆژی دواییشدا له‌سه‌ر ریگه‌یه‌کی راست و ره‌وانه که ده‌بیاته به‌هه‌شته‌وه.

به مانایه‌کی دیکه ئەو که‌سه‌ی عه‌قل و هۆشی خۆی په‌ک‌خستوو، و له شوینیدا کار به‌هه‌ز و ئاره‌زووه‌کانی ده‌کات، وه‌ک ئەو که‌سه‌ وایه له‌سه‌ر رووخساری بروات و به‌مه‌ش ناتوانیت ریگای پِیش خۆی ببینیت، به‌لام که‌سی باوه‌ردار هه‌ز و ئاره‌زووه‌کانی جله‌وگه‌ر کردوو به‌ عه‌قل و رینماییه‌کانی په‌یامی خوای گه‌وره، به‌مه‌ش وه‌ک ئەو که‌سه‌ وایه که رِیک له‌سه‌ر دوو قاچه‌کانی بروات، به‌رپیه‌کانی و ریگه‌که‌ ده‌بینیت.

به‌دنیایه‌وه ژیان به‌ ئیمان‌ه‌وه، بریتیه له ئاسانکاری و به‌رده‌وامی و ئامانج‌داری له ژیاندا. له به‌رامبه‌ردا ژیان به‌ کوفره‌وه، سه‌ختی و هه‌ل‌نگوتن و گومرپاییه، جا کامه‌یان راستره؟

به‌راستی ئەم نموونه‌یه‌ی خوای گه‌وره لی‌ره‌دا باسی کردووه، بریتیه له به‌رجه‌سته‌کردنی راستیه‌کان، و زیان کردن به بهر وینه‌کاندا، به شیوای قورئانی پی‌روژ له ده‌برین به شیوه‌ی ویناکردن.

دواتر خوای گه‌وره ئەو به‌لگانه‌یان یاد ده‌خاته‌وه، که نامازیه له‌سه‌ر کاملی توانا و ده‌سه‌لّاتی خو‌ی، باس له‌و نامازانه‌ی رینوینی و په‌یی پی‌ردن ده‌کات، که خوای گه‌وره پی‌ی داو، که چی سوودیان لی نه‌بینی و له سوپاسگوزاران نه‌بوون، جا خوای گه‌وره فه‌رموو‌یه‌تی:

﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ ﴿٢٣﴾ واته: ئە‌ی بی‌غهم‌به‌ر (درود و سلّاوی خوای لیبت) به‌و هاوبه‌ش‌دان‌ه‌رانه‌ بلی: به‌راستی هه‌ر خوای په‌روه‌ردگار ئیوه‌ی له نه‌بوونه‌وه هیناوه‌ته بوون، له کاتیک‌دا شتی‌ک نه‌بوون شایه‌نی باس بووبن، نامراز و هه‌ستی بینینی پیداون، بۆ ئەوه‌ی نامۆژگاری بی بیستن، نامراز و هه‌ستی بینینی پیداون، تا سه‌یری به‌دهیه‌ن‌راوه سه‌رنج‌راکیشه‌کانی خوای گه‌وره بکه‌ن، عه‌قل و دل و هۆشی پیداون، بۆ وردبوونه‌وه و

بیرکردنه‌وه له به‌دیهینراوانی خوا، و په‌یی بردن به حه‌قیقه‌تی شته‌کان. به‌لام ئیوه زۆر به‌که‌می ئەم هیز و ئامرازه له جیگای خۆیدا به‌کار ده‌هینن، و زۆر به‌ده‌گمەن له گوپراپه‌لی و ملکه‌چ بوون بۆ خوا و دوورکه‌وتنه‌وه له قه‌ده‌غه‌کراوه‌کانیدا به‌کاری ده‌هینن، به‌که‌می نه‌بیت ئەو ئامراز و هیزانه بۆ ئەو مه‌به‌ستانه به‌کارناهینن که بۆی به‌دیهینراون، له‌کاتی‌کدا سوپاسگوزاری راسته‌قینه، ئه‌وه‌یه که ئەو ئامراز و هیزانه له پیناو ئەو مه‌به‌سته‌ی بۆی به‌دیهینراوه به‌کاربه‌یترین، نه‌وه‌ک به‌نده به‌سه‌ر زاره‌کی سوپاسگوزاری خوا بکات، که‌چی به‌کار و کرده‌وه سه‌ری‌چی بکات، چونکه سوپاسگوزار بوون بۆ خوای پایه‌به‌رز: ئه‌وه‌یه ئەو به‌هره و نعیمه‌تانه‌ی خوا به‌نده‌کانی داوه، له پیناو ره‌زامه‌ندی خوادا به‌کاربه‌یترین.

سه‌باره‌ت به‌م فه‌رمایشته: ﴿ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴾ ئاماژه‌یه بۆ ئه‌وه‌یه که خوای گه‌وره ئەم هیزه گه‌ورانه‌ی پێداون، به‌لام خه‌لك له شتیگی جیاواز له‌وه‌ی له پیناویدا به‌دیهاتوو به‌کاریان هیناوه. بۆ‌په‌ش به‌تایبه‌ت باسی ئەو ئەندامانه‌ی سه‌ره‌وه‌ی کردوو، چونکه ئامرازی زانست و تیگه‌یشتن.

پاشان خوای گه‌وره باسی به‌لگهی سییه‌می کردوو، له‌سه‌ر کاملی توانا و ده‌سه‌لانه‌که‌ی، جا‌فه‌رموویه‌تی:

﴿قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ ﴿۲۴﴾

واته: ئە‌ی بیغه‌مبه‌ر (درود و سلّوی خوای لیبت) به‌هه‌مان شیوه‌ پیا‌ن بلی: هه‌ر خوای گه‌وره‌یه، ئیوه‌ی به‌دییه‌ناوه و به‌زه‌ویدا بلاوی کردوونه‌ته‌وه و دابه‌شی کردوو له‌ ناوچه‌ جیا جیا‌کاندا، له‌گه‌ل‌ نه‌وه‌ی زاراوه و شیوه‌زار و ره‌نگ و شیوه‌تان جیا‌وازه، سه‌ره‌نجام بو‌ لای خوا‌کۆده‌کرینه‌وه و ده‌گه‌رینه‌وه، وه‌ک‌ چون ئیوه‌ی بلا‌و‌کرده‌وه به‌زه‌ویدا، ئە‌وا به‌هه‌مان شیوه‌ کۆتان ده‌کاته‌وه، وه‌ک‌ چون له‌سه‌ره‌تادا ئیوه‌ی به‌دییه‌نا، ئە‌وا به‌هه‌مان جو‌ر ده‌تانگێرینه‌وه، بو‌ لپێرسینه‌وه و سزا و پادا‌شت.

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ ﴿۲۵﴾ واته:

ها‌وبه‌شدانه‌ران و بی‌با‌وه‌ران به‌گالته‌کردنه‌وه به‌بیغه‌مبه‌ر (درود و سلّوی خوای لیبت) و مو‌سلمانان ده‌لین: که‌ی ئە‌و سزایه‌ به‌رو‌کمان ده‌گرت، که‌هه‌ره‌شه‌مان بی‌لیده‌که‌ن، له‌هاتی‌ر‌پۆژی‌ دوایی و کۆ‌کردنه‌وه‌مان له‌گۆره‌پانی‌ دوا‌ر‌پۆژ، و سزا و ناگری‌ دۆزه‌خ، و زه‌وی‌ر‌پۆ‌چوون و به‌ردباران‌کردن له‌دونیایدا،

ئه‌گه‌ری ئیوه ئه‌ی محمه‌د و ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌رتان پیی هه‌یه
 راستگۆن له‌م بانگه‌وازه‌تان که ده‌یکه‌ن. ده پیمان بلین و بۆمان
 پوون بکه‌نه‌وه که‌ی و چۆن ئه‌م سزایانه‌ دین؟

ئه‌م پرسیارکردنه سه‌رباری گالته‌پیکردن، ئه‌وه گوزارشت
 له‌وه ده‌کات که ئه‌وان دلێان پر له گومانه، چونکه زانیی کاتی
 هاتنی سزا و هه‌ره‌شه‌کان، په‌یوه‌ندی به‌و راستیه‌وه نییه، که له
 دوا‌ی رۆژی تاقیکردنه‌وه، لپرسینه‌وه و سزا و پاداشت هه‌یه.
 جا بۆیه بۆ ئه‌وان وه‌ک یه‌که سزاکه سه‌به‌ی یان ملیۆنان سالی دیکه
 بیت، ئه‌وه هه‌ر دیت و گه‌رانه‌وه بۆ لای خوا گومانی تیدا نییه،
 سزای ئه‌و کار و کرده‌وانه‌یان وه‌رده‌گره‌وه که له ژبانی دنیادا
 کردوویه‌انه. پاشان خوای گه‌وره هیچ یه‌کیک له به‌دهینه‌راوانی
 ناگادار نه‌کردۆته‌وه له کاتی هاتنی سزا و رۆژی دوا‌یی، چونکه
 زانیی ئه‌و کاته هیچ به‌رژه‌وه‌ندیه‌کی ئه‌وانی تیدا نییه، و
 په‌یوه‌ندیشی به سروشت و حه‌قیقه‌تی ئه‌و رۆژه‌وه نییه، به‌لکه
 به‌رژه‌وه‌ندی و حیکمه‌ت له شارده‌وه‌یدا.

خوای گه‌وره به‌م فه‌رمایشته وه‌لامیان ده‌داته‌وه:

﴿قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ ﴿۲۶﴾ ئە‌ی

پیغهمبەر (درود و سلاوی خ‌وای لیبت) پیان بلی: به‌پراستی زانست و زانیاری سه‌باره‌ت به‌کاتی رابوونی ر‌وژی د‌وایی ته‌ها لای خ‌وایه، هیچ که‌سیک جگه له خ‌وا نازانیت که‌ی ر‌وژی د‌وایی به‌ریا ده‌بی‌ت، و خ‌وای گه‌وره فه‌رمانی پی‌کردووم، که هه‌والتان پی‌ده‌م، ده‌رباره‌ی ئە‌وه‌ی ر‌وژی د‌وایی هه‌ر دیت، ب‌ویه خ‌وتانی ب‌و ئاماده بکه‌ن و لی‌ی بترسن، به‌دلنیایه‌وه من ترسینه‌رم ب‌وتان، ده‌تان ترسینه‌م و بی‌دارتان ده‌که‌مه‌وه له سه‌رئه‌نجامی کوفر و بی‌باوه‌پیتان، جا ته‌ها ر‌اگه‌یاندم و بی‌دارکردنه‌وه‌ی ئیوه له‌سه‌ر منه، ئە‌وه‌یشم به‌ته‌واوی به‌جیگه‌یانده‌وه.

لی‌روه به‌روونی جیاوازی ده‌رده‌که‌وی‌ت له نیوان خ‌وای به‌دی‌هینه‌ر و بت و په‌یکه‌ر و خ‌واوه‌نده در‌و و ده‌له‌سه‌کان، و بی‌هاوتایی و بی‌هاوه‌لی خ‌وای گه‌وره زیاتر ده‌رده‌که‌یت، به‌دی‌هینه‌راوان به‌گشتی و به‌پیغهمبهران و فریشته‌کانیشه‌وه له‌به‌رده‌م گه‌وره‌یی خ‌وای گه‌وره هه‌له‌سته ده‌که‌ن، ئە‌رکی پیغهمبهران بی‌داکردنه‌وه و روونکردنه‌وه‌ی په‌یامی خ‌وایه. زانستی

کاتی هاتی پۆژی دوابی لای خوی گه‌وره‌یه که خوی خاوه‌نی
زانسته و بی‌هاوه‌ل و هاوتابه.

جا کاتیگ هاوبه‌شدانه‌ران له گومان و دوودلیدان سه‌بارەت
به پۆژی دوابی، ئەوه چوارچیوه و ناوکۆ (سیاق)ی قورئانی وا
پیشان دەدات، وه‌ک ئەوه‌ی ئەم پۆژی پرسیاری له‌باره‌وه ده‌که‌ن
هاتووه، وه‌سفی حال و بارودۆخی بی‌باوه‌رو کافران ده‌کات، له
کاتی بینینی سزای ئەو پۆژه‌دا و ده‌فه‌رموویت:

﴿ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا
الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدْعُونَ ﴾ ﴿٢٧﴾ واته: کاتیگ ئەو سزایه‌یان له
نزیکه‌وه بینی که له دونیادا هه‌ره‌شه‌یان بی‌لیکرا بوو، به‌بی
ئەوه‌ی خویان بۆ ئاماده کردییت، و بینان پۆژی دوابی
به‌رپابوو، ئەگه‌رچی ماوه‌یه‌کی زۆرتربشی بویت، ئەوسا
پوخساری کافران ره‌ش هه‌لده‌گه‌رپیت، خه‌موکی و بی‌هیوایی
پیوه دیار ده‌بییت، ریسوایی و سه‌رشۆری دایده‌گریت، ئەو کاته
فریشته‌کانی سزا و سه‌رپه‌رشتیارانی دۆزه‌خ به‌سه‌رکۆنه‌کردن و
سه‌رزنه‌شتکردنه‌وه پیمان ده‌لین: ئەمه ئەو شته‌ بوو که له دونیادا
داوات ده‌کرد و به‌گالته‌وه په‌له‌تان ده‌کرد له هاتی.

سه‌باره‌ت به وشه‌ی ﴿ وَقِيلَ ﴾ چه‌ند بۆچوونیک هه‌یه: هه‌ندیك وتویانه: ئه‌وه‌ی ئه‌م قه‌سه ده‌لیت، فریشته ده‌رگه‌وان و سه‌ره‌رشته‌یاره‌کانی دۆزه‌خن، هه‌ندیکی دیکه رایان وایه: بی باوه‌ران خۆیان هه‌ندیکیان ئه‌م قه‌سه‌یه به هه‌ندیکی دیکه‌یان ده‌لین.

سه‌باره‌ت به وشه‌ی ﴿ تَدْعُونَ ﴾ چه‌ند لیکدانه‌وه‌یه‌ک هه‌یه، فه‌راء وتویه‌تی: له‌ دو‌عا و داواوه‌ هاتووه، واته‌ی ئه‌وه ئه‌و شته‌یه که داواتان ده‌کرد و په‌له‌تان لی ده‌کرد، (تَدْعُونَ) و (تَدْعُونَ) له‌ زماندا یه‌کن، بۆ ئه‌وه‌ وه‌ک: (تَذْكُرُونَ) و (تَذْكُرُونَ) و (تَدَّخِرُونَ) و (تَدَّخِرُونَ) و (وَتَدَّخِرُونَ). لیکدانه‌وه‌ی دووه‌میان: ییی وایه له بانگه‌شه (الدَّعْوَى) هاتووه، ئه‌و کاته به‌و مانایه دیت: ئه‌مه ئه‌و شته‌یه که ئیوه به‌ پوچه‌لی ده‌زانن، واته بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن بی بنه‌مایه و یه‌خه‌تان پیناگریت، یان بانگه‌شه‌تان ده‌کرد زیندوو ناکرینه‌وه. لیکدانه‌وه‌ی سییه‌م: وای بۆ ده‌چیت که ئه‌مه له چوارچیوه‌ی پرسیا‌ری نکۆلی لیکردنه‌وه‌یه، ئه‌وسا به‌و مانایه دیت ئایا بانگه‌شه‌ی بوونی ئه‌مه‌تان ده‌کرد، نا به‌لکو

بەپێچەوانەوه بانگەشەى ئەوەتان دەکرد که ئەم سزایە و پڕۆزى
دوایی و زیندوو بوونەوه هەر بوونی نییە.

له ئایەتیکى دیکەدا خوای گەوره دەفەر موویت: ﴿..وَبَدَا
لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ. وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا
كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ زومەر: ۴۷، ۴۸.
واتە: سزا و ئازار و ئەشکەنجەى وایان بۆ دەردەكەوت لەلایەن
خوایە، که هەرگیز بە تەمای نەبوون، و سەرئەنجامى ئەو کار و
کردهوانەى ئەنجامیان داون دەركەوت، و ئەو (سزا و
ئەشکەنجەیهى) که گالتهیان پێدەکرد دەوریان دەدات.

پوختەى سوود و وەدەستەتوووەکانى ئەم ئایەتانه:

لەم ئایەتانهى سەرەوه که پافەکران، ئەم سوود و وەدەستەتانوو و
ئاماژانەى خواریه وهردەگیرین، بەم شیوێهیهى خواریه وه:

۱- هیچ پڕۆزیدەر و پشتیوانیک بۆ باوەردار و بی باوەر نییە له
راستیدا، جگە له خوای گەوره و بالادەست نەبیت، بەلام
ئەوه بی باوەرپانن که بههۆی لهخووبایی بوونیانەوه بی ئاگان و

له لایه‌ن شه‌یتانه‌کانه‌وه هه‌لخه‌له‌تیراون، به‌وه‌ی لپرسینه‌وه و سزا و نه‌شکه‌نده‌دان نییه.

۲- نمونه‌ی که‌سی بی باوه‌ر له گومرایی و سه‌رگه‌ردانیه‌که‌یدا، وه‌ک نه‌وه که‌سه وایه که سه‌ری شو‌ر کردو‌ته‌وه و دانه‌واندوه، سه‌یری پیش خو‌ی و لای راست و چه‌پی ناکات، بو‌یه هه‌رده‌م نه‌گه‌ری نه‌وه هه‌یه بخلیسکی‌ت و به‌سه‌ر ده‌مو‌چاویدا بکه‌وی‌ت و تووشی هه‌لنگوتن بی‌ت. هه‌روه‌ها نمونه‌ی که‌سی باوه‌رداریش له رینموبنی و به‌رچاو‌رۆشنیه‌که‌یدا، وه‌ک که‌سیکی راست و ریک و پیک و به‌رچاو‌رۆشن وایه، که به‌ریگایه‌کی راست و رۆشندا ده‌روات، و ده‌وروو به‌ره‌که‌ی ده‌بینی‌ت و ئاسۆی روونه و ده‌زانی‌ت سه‌رئه‌نجام به‌کوی ده‌گات.

۳- سی به‌لگه و نیشانه هه‌ن له‌سه‌ر کاملی توانا و ده‌سه‌لاتی خوای پایه‌به‌رز، نه‌وانیش بریتین له: راکیرکردنی بالنده‌کان له هه‌وادا، و پیدانی توانای فرین پیان، و به‌دییه‌نیانی مرو‌ف و پیدانی وزه و هیزی بیستن و بینین و دل یان عه‌قل، و به‌دییه‌نیانی خه‌لک و بلاو‌کردنه‌وه‌یان به سه‌ر زه‌ویدا، پاشان کو‌کردنه‌وه‌ی نه‌وه‌که له گو‌ره‌پانی رۆژی دواییدا، بو

ئه‌وه‌ی پادا‌شت و سزای هه‌ر که‌سیک به‌پیی ئه‌و نیاز و مه‌به‌ست و ئه‌و کار و کرده‌وانه ده‌بیت، که له‌ ماوه‌ی ژبانی دونه‌یادا کردووه‌تی، چونکه ئه‌و خوای توانیوه‌تی له‌ سه‌ره‌تاوه له‌ نه‌بوونه‌وه بیاهنینه‌ته بوون، هه‌ر ئه‌ویش توانای دووباره زیندووکردنه‌ویان هه‌یه.

۴- زۆربه‌ی خه‌لك سوپاس و ستایشی خوای گه‌وره‌ ناکه‌ن، به‌ به‌کاره‌ینانی هه‌ست و ئه‌ندامه‌کانیان له‌ پیناو ئه‌و مه‌به‌ست و ئامانجه‌ی له‌ پیناویشدا به‌دیه‌ینراون، و خوای گه‌وره‌ به‌ تاك و ته‌ها نازان، له‌ په‌رستراویتی و په‌روه‌ردگاریتی و فه‌رمانه‌روایه‌تی و ناو و سیفه‌ته‌ پیرۆزه‌کانیدا.

- دوا‌ی ئه‌وه‌ی کافر و بی‌باوه‌ران هه‌ره‌شه‌یان لی‌کرا، به‌وه‌ی سزای خواییان بو‌ دیت، ئه‌وا به‌ گالته‌ و فشه‌ و نکۆلی لی‌کردنه‌وه، داوا‌ی دیاریکردنی کاتی هاتی سزاکه‌یان کرد، وه‌لامی پرسیار و په‌له‌کردنی بی‌باوه‌ران ئه‌وه‌یه: که‌ زانیی کاتی به‌ریابوون و هاتی رۆژی دوا‌یی ته‌ها لای خوای گه‌وره‌یه، جگه‌ له‌و هه‌یج که‌سیکی تر نازانیت. ئه‌رکی پیغه‌مبه‌ران (دروود و سلّوای خوایان لی‌بیت) ته‌ها بریتیه‌ له‌ راگه‌یانندی

روون و ئاشکرای په‌یامی خوا، و بیدار کردنه‌وه و ترساندنی
خه‌لک له سزای خوا.

نزای بی باوه‌رانی مه‌ککه بو له‌ناو‌چوونی

پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی خوی لیبیت) و باوه‌رداران

﴿۲۸-۳۰﴾ ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكِنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ ﴿۲۸﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ ﴿۲۹﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ﴾ ﴿۳۰﴾

شیکردنه‌وه‌ی مانای هه‌ندی‌ک له وشه‌کان:

﴿ أَرَأَيْتُمْ ﴾ واته: پیم رابگه‌یه‌نن، ئاگادارم بکه‌نه‌وه، ﴿ أَهْلَكِنِي ﴾ واته: له‌ناوی بردم، مراندمی، ﴿ وَمَنْ مَعِيَ ﴾ واته: ئه‌وانه‌ی له‌گه‌ل مندان له باوه‌رداران، ﴿ أَوْ رَحِمَنَا ﴾ واته:

به‌زه‌یی پیماندا هاته‌وه به دواخستنی کاتی مردنمان، ﴿فَمَنْ يُجِيرُ
 الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ واته: کی هه‌یه بی باوه‌ران له سزای
 به ئیش و نازاری دۆزه‌خ رزگار بکات، ﴿يُجِيرُ﴾ واته: ده‌رباز
 و رزگاری ده‌کات یان ریگری ده‌کات له‌وه‌ی تووشی سزاییت،
 ﴿غَوْرًا﴾ واته: نقوم بوو و رۆچوو به ناخی زه‌ویدا، به‌جۆریک
 که نه‌توانیته‌ هه‌له‌یه‌نجریته. ﴿مَعِينٍ﴾ واته: له‌به‌ر رۆیشتوو،
 ده‌ستخۆش و ده‌ست پیراگه‌یشتن به شیوه‌یه‌کی ئاسان. مه‌به‌ستی
 نه‌وه‌یه که هیچ که‌سیک ناتوانیته‌ نه‌و ئاوه‌تان بو بگیره‌یته‌وه و
 بخاته به‌رده‌ستان جگه له‌ خوای گه‌وره نه‌یته، جا چۆن نکۆلی
 ده‌که‌ن له‌وه‌ی خوا زیندووتان بکاته‌وه؟

سوننه‌ته قورئاخوین، له‌ دوا‌ی خویندنی ئەم ئایه‌ته ﴿قُلْ
 أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ﴾ ﴿٣٠﴾
 بلیته: (الله رب العالمین) واته: خوای په‌روه‌دگاری جیهانه‌کان
 (نه‌و ئاوه‌مان بو ده‌گیره‌یته‌وه)، هه‌روه‌ک له‌ فه‌رمووده‌دا هاتووّه (١).

(١) التفسیر المنیر، سه‌رچاوه‌ی یشوو، ٣٧ ٢٩.

بۆنه‌ی دابه‌زینی ئایه‌تی (۲۸):

گێڕدراوه‌ته‌وه که بی باوه‌پران و هاوبه‌شدانه‌ران، نرای له ناوچوونیان له پیغه‌مبهر و باوه‌رداران ده‌کرد، ئاواته‌خوازی ئه‌وه بوون تووشی به‌لا و ئاشویبک ببن و سه‌ریان تیدا بجی و له‌ناوچن تیایدا. به‌م بۆنه‌یه ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زی.

هاوئاه‌نگی ئه‌م ئایه‌تانه له‌گه‌ڵ ئایه‌ته‌کانی پێشتر

ئهمه دووهم شته که خوای گه‌وره سه‌بارته به بی باوه‌پران گێڕاویه‌تیه‌وه، دواى ئه‌وه‌ی خوای گه‌وره ترساندنی و هه‌ره‌شه‌ی لیکردن به‌سزای خوای، جا سه‌ره‌تا هاوبه‌شدانه‌ران و بی باوه‌پران داویان کرد، کاتیکی زیندوو بوونه‌وه و کۆکردنه‌وه‌یان له گۆره‌پانی رۆژی دواى و هاتنی سزا دیاری بکریت، دواتر نرای له‌ناوچوونیان له پیغه‌مبهر (درود و سلاوی خوای لیبیت) و باوه‌رداران کرد، هه‌روه‌ک خوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿ اَمَّ يَقُولُونَ: شَاعِرٌ تَتَّبِعُ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ ﴾ واته: بی باوه‌ر و هاوبه‌شدانه‌ران ده‌لین: ئه‌وه شاعیریکه و چاوه‌روانی مه‌رگی ده‌که‌ین. تور: ۳۰. ﴿ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ

وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا ﴿۱۲﴾. فاتح: ۱۲. واته: نا به‌پیچه‌وانه‌وه به‌لکو ئیوه واکوماتنان ده‌برد که هه‌رگیز پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی خوی لیبیت) و باوه‌رداران ناگه‌رینه‌وه نیو که سوکار و خانه‌واده‌یان.

پاڤه‌ی ئایه‌ته‌کان:

خوای پاک و به‌رز، له دوو پرووه‌وه وه‌لامی نزای بی باوه‌رانی داوه‌ته‌وه، که ده‌یانکرد بو له‌ناو‌چوونی پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی خوی لیبیت) و باوه‌رداران:

پرووی یه‌که‌م: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِیَ اللّٰهُ وَمَنْ مَعِیَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ یُجِیْرُ الْکَافِرِیْنَ مِنْ عَذَابِ أَلِیْمٍ ﴿۲۸﴾﴾ ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی خوا لیبیت) به‌و بی باوه‌ر و هاوبه‌شدانه‌رانه‌ی نکوولی له‌ناز و نیعمه‌ته‌کانی خوا ده‌که‌ن، بلی: چ سوود و قازانجیکتان پیده‌گات، یان چ ئاسووده‌یی و سه‌سانه‌وه‌یه‌کی بو‌تان تیدایه، ئه‌گه‌ر خوای گه‌وره له‌ناوم بیات، به‌وه‌ی بمرینیت، یان به‌زه‌یی پیمدا بیته‌وه به‌دواخستنی مه‌رگی من و باوه‌رداران؟ گریمان ئه‌گه‌ر وامان به‌سه‌ره‌ات، ئه‌وه ه‌یچ

که‌سیک نییه که بی باوه‌پان رزگار بکات له سزای به ئیش و نازاری خوا، جا وهک یه‌که‌خوای گه‌وره پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (درود و سلاوی خوای لیبیت) و نه‌و باوه‌پدارانه‌ی له‌گه‌لیدان له‌ناوبات، وهک نه‌وه‌ی بی باوه‌پان ئومیدیان پیده‌خواست یان چاوه‌پروانیان ده‌کرد، یان مؤله‌تیا بده‌ت و مه‌رگیان دوا بخت.

مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته‌بیدار‌کردنه‌وه‌ی بی باوه‌پان و هاندانیانه‌بو ئه‌وه‌ی هه‌وللی به‌ده‌سته‌ینانی رزگار‌بوون بده‌ن له‌سزای خوای گه‌وره، ئه‌ویش له‌رپگه‌ی تۆبه‌کردن و گه‌پانه‌وه‌بو لای خوای پایه‌به‌رز، به‌باوه‌په‌ینان و داننان به‌تاک و ته‌نهایی خوا و پیغه‌مبه‌رایه‌تی و زیندوو‌بوونه‌وه، هه‌روه‌ها ئایه‌ته‌که‌ئاگاداریان ده‌کاته‌وه‌که‌نه‌وه‌ی ئومیدی پیده‌خوازن له‌له‌ناو‌چوونی پیغه‌مبه‌ر (درود و سلاوی خوای لیبیت) و باوه‌پداران هیچ سوودی بو‌یان ناییت له‌که‌م‌کردنه‌وه‌یان لادانی سزا له‌سه‌ریان، جا وهک یه‌که‌خوای گه‌وره له‌ناوبان بیات یان مه‌رگیان دوا بخت، نه‌وه‌ده‌رباز‌بوون بو‌بی باوه‌پان نییه له‌سزای خوا که به‌رۆکیان ده‌گریت.

پرووی دووهم: ﴿ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا
 فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ ﴿۲۹﴾ واته: نه‌ی پیغه‌مبهر
 (درود و سلاوی خوی لیبت) به‌و هاوبه‌شدانه‌رانه بلی: خوی
 گه‌وره خوی میهره‌بانه که باوهرمان پی هه‌یه و هیچ شتیگ به
 هاوهل و هاوبه‌شی دانانین، له‌گشت کاروباریکیشماندا پشت
 به‌و ده‌به‌ستین، نه‌وهک به‌هیچ کهس و شتیگی دیکه.
 پشتبه‌خوابه‌ستی راسپاردنی کاروباره‌کانه به‌خوی گه‌وره،
 هه‌روهک خوی گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ
 وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ
 بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾ هود: ۱۲۳. واته: هه‌رچی فه‌ینی و
 شاره‌کافی ناسمانه‌کان و زه‌وییه‌ته‌ها بو‌خوایه، هه‌رچی کاروبار
 و فه‌رمانه‌ته‌ها بولای نه‌و ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، که‌وابوو ته‌ها نه‌و بپه‌رسته
 و پشتیش هه‌ر به‌و ببه‌سته، و هه‌رگیز په‌روه‌رگارت بی‌ناگانییه
 له‌و کار و کرده‌وانه‌ی که‌دیکه‌ن. هه‌ر له‌به‌ر نه‌مه‌خوی گه‌وره
 فه‌رموویه‌تی: ﴿ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ ﴿۲۹﴾ واته:
 له‌مه‌ودوا (له‌ناینده‌دا) ده‌زانن و ده‌ریشه‌که‌وی، که‌کی له
 گو‌م‌رایی و سه‌رگه‌ردانی دایه، کامه‌مان له‌سه‌ر ریگای هه‌له‌یه و
 کامه‌شمان له‌سه‌ر ریگه و ریازی راست و په‌وانه، سه‌رته‌نجام بو

كامه مان ده بێت له دنیا و دواړژژدا. ئەمەش بە ناراستەوخۆ
 ڕەتکردنەوهی نزا و پارانەوهی بی باوەرانه، که دەپارانەوه تا
 پیغمبەر (درود و سلاوی خوای لیبیت) و باوەران لەناو بچن.
 لەبەر ئەوهی لەکاتیگدا دەر و دەروونیان وا پیس بیت چۆن
 خوای گەوره نزاکانیان قبول دەکات!

دواتر خوای گەوره بەلگهی هیناوتەوه، لەسەر ئەوهی که
 پیویستە پشت بە خوای گەوره ببەستریت، ئەوهک بەشتی دیکه،
 جا لەو بارهوه بە خستەرووی ڕەحمەت و میهرەبانی خوای له
 بەدیھینراوانیدا فەرموویەتی:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْحَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ

﴿ ئەی پیغمبەر (درود و سلاوی خوای لیبیت) بییان بلی:

هەوالم بدەنی و بیم رابگەیهنن، ئەگەر ئەو ئاوهی که خوای
 گەوره بۆ ئیوهی داناوه، له کانیاو بیر و چهام و جوگه و
 ڕووبارهکاندا، بۆ سوودی ئیوه، که له بواره جوړاو جوړهکاندا
 کهلکی لی وەردهگرن، ئەگەر ئەو ئاوه بە ناخی زهویدا ڕۆچوو،
 بە جوړیک نەتوانن بەھیچ جوړیک نەتوانن هەلیهینجن، ئایاکی
 هەبه ئاوی رهوان و لەبەررۆیشتووتان بۆ دابین بکات که

نه‌پچریت؟ واته هیج که‌سیک نییه ئەو ئاوه‌تان بۆ بگیڕیتەوه جگه له‌خوای پایه‌به‌رز نه‌بیت، ئەویش له‌ریگه‌ی باران و به‌فر و رووباره‌کانه‌وه بۆتان دینیت، جا له‌زیاده‌به‌خشش و نیعمه‌تی خواوه‌یه، که‌ئای بۆ ئیوه هه‌لقولاندووه و له‌هه‌موو شوینه‌کانی زه‌ویدا دایناوه، تا بیداو‌یستیه‌کانی خه‌لك به‌پیی پیوستی دابین بکات.

مه‌به‌ستی ئەم ئایه‌ته ئەوه‌یه که‌وا بکات، بی‌باوه‌ران دانبین به‌هه‌ندیک له‌ناز و نیعمه‌ته‌کانی خوا، تا دزیوی و ناشربنی بی‌باوه‌ریه‌که‌یان پیشان بدات. هه‌روه‌ها ئەم ئایه‌ته به‌لگه‌یه له‌سه‌ر پیوستی پشت به‌ستن ته‌ها به‌خوای گه‌وره له‌گشت کارو باریکدا، له‌گه‌ل ئەوه‌ی به‌لگه‌یه‌کی تره له‌سه‌ر کاملی توانا و ده‌سه‌لات و تاك و ته‌هایمی خوا.

خوای گه‌وره له‌ئایه‌تیکی هاوشیوه‌دا فرموویه‌تی: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ، أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ﴾ واقیعه: ۶۸، ۶۹. واته: ئایا سه‌رنجی ئەو ئاوه‌ ناده‌ن که‌رۆژانه چه‌ندین جار ده‌یخۆنه‌وه (کی به‌ده‌یه‌یناوه و له‌چی به‌ده‌یها‌تووه و چۆن ها‌نووه و له‌کو‌یوه ها‌نووه). ئایا ئیوه له‌

ههروه کانه وه داتابه زاندووه، یان ئیمه دابه زینه رین. ههروه ها
 فهرموویه تی: ﴿أَوْ يُصْبِحَ مَأْوَاهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا﴾
 که هف: ۴۱. واته: یان (دوور نییه و نه گهر) ئاوی باغه که
 رۆبجیت و هه رگیز نه توانیت به دهستی بهینیت.

پوختهی سوود و دهسته ها تووه کانی ئەم ئایه تانه:

۱- نزاکردنی بی باوه پران له پیغه مبهه (درود و سلاوی خوی
 لیبیت) و باوه پراران هیچ سوودیکی نییه و بی که لکه،
 چونکه نزاکانیان قبول نابن، چونکه نه گهر باوه پراران مردن
 یان مه رگیان دواخرا له لایه ن خواوه، نه وه کی بی باوه پران له
 سزای به ئیش و نازار رزگار ده کات؟ بویه پیویست نییه
 پیشینی خراپ و شوم بکریت له لایه ن بی باوه پرانه وه بۆ
 باوه پراران، یان په له بکه ن له هاتی رۆژی دواپی، تهها
 نه وه یان له سه ره بۆ رزگارکردنی خویان له سزا و نه شکه نجه،
 باوه ر هینان و داننان به تاك و تههایی خوا و پیغه مبهه رایه تی و
 زیندوو بوونه وه رابگه یه نن.

۲- پیویسته دوای گرتنه‌به‌ری هوکاره‌کان، بو هه‌ر کار و باریک
 پیویسته پشت به‌ستریت به‌خوای گه‌وره، ده‌بی باوه‌رداران
 له‌گشت پیویستییه‌ک دا ته‌ها پشت به‌خوای به‌ستن، به‌لام بی
 باوه‌ران پشت به‌پیاوان و مال و سامان و داراییه‌که‌یان
 ده‌به‌ستن.

۳- به‌راستی خوای گه‌وره توانای ره‌های هه‌یه، هه‌ر نه‌ویش رزق
 و رۆزی و باران و ئاو ده‌به‌خشیت، جگه له‌خوای گه‌وره
 هیچ که‌سیکی تر ناتوانیت نه‌مه بکات، و خوای گه‌وره به
 ره‌حه‌ت و به‌خششی خوای پیداویدی به‌نده‌کانی دابین
 ده‌کات، نه‌گه‌ر کوفر و نکۆلش بکه‌ن له‌بوونی خوای
 گه‌وره.

سەرچاوه كان

- ۱- بغية الباحث عن زوائد مسند الحارث بن أبي أسامة، نور الدين الهيثمي (٨٠٧)، المحقق : د. حسين أحمد صالح الباكري، مركز خدمة السنة والسيرة النبوية - المدينة المنورة، الطبعة: الأولى، ١٤١٣ - ١٩٩٢، ٢/٨٠٤.
- ۲- تهفسیری ناسان بۆ تيگهشتنی قورئان، بورهان موحهمه د ئه مين، چاپی نوؤيه م، ، ٢٠٠٤ز، كتيبخانهی رۆشنپير، سلیمانی.
- ۳- تهفسیری ساكار بۆ قورئانی ريزدار، كۆمه ليك له زانايان، ئاماده كردن و به كوردی كردنی: زيار عهزیزخان مهاجر، چاپی يه كه م، ٢٠١٧ز، نووسينگه ی كاروان - سۆران.
- ۴- تفسير الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل و عيون الأقاويل في وجوه التأويل، الامام أبي القاسم جار الله محمود بن عمر بن محمد الزمخشري، و مزودة بحواشيه اربعة، رتبه و ضبطه و صححه: محمد عبدالسلام شاهين، الطبعة الرابعة: ٥١٤٢٤ = ٢٠٠٣م، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان.

- ۵- التفسیر المنیر فی العقیدة والشریعة والمنهج، د. وهبة بن مصطفى الزحیلي، دار الفكر المعاصر - دمشق، الطبعة : الثانية، ۱۴۱۸ هـ.
- ۶- الجامع الصحیح سنن الترمذی، محمد بن عیسیٰ أبو عیسیٰ الترمذی السلمي، دار إحياء التراث العربي - بیروت، تحقیق: أحمد محمد شاکر وآخرون.
- ۷- الحَاوِی فی تَفْسِیرِ الْقُرْآنِ الْکَرِیْمِ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقَمَّاشِ، رَأْسُ الْخَيْمَةِ: دَوْلَةُ الْإِمَارَاتِ الْعَرَبِيَّةِ الْمُتَّحِدَةِ.
- ۸- حَوْلَاصِهِ تَهْفُسِرِي نَامِي، مهلا عهبدولکهريمی مودهرس، چاپی دووه: ۲۴۳۱ ک = ۲۰۱۰ ز، ناوهندی راکه یانی ئارا، سلیمانی.
- ۹- سنن ابن ماجه، محمد بن یزید أبو عبدالله القزويني، دار الفكر - بیروت، تحقیق : محمد فؤاد عبد الباقي.
- ۱۰- سنن النسائي الكبرى، أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن النسائي، دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعة الأولى: ۱۴۱۱ - ۱۹۹۱.
- ۱۱- العقیدة الإسلامية وأسسها، عبدالرحمن حسن حبنكة الميداني، دار القلم - دمشق، الطبعة: السابعة عشرة - ۲۰۱۶ م.

- ۱۲- فی ظلال القرآن، سید قطب إبراهيم حسين الشاربي (المتوفى: ۱۳۸۵ھ)، دار الشروق - بيروت - القاهرة، الطبعة: السابعة عشر - ۱۴۱۲ھ.
- ۱۳- كبرى اليقينيات الكونية، وجود الخالق و وظيفة المخلوق، د. الإسلامية وأسسها، د. محمد سعيد رمضان البوطي، دار الفكر - دمشق، الطبعة: الثامنة، ۱۹۹۷ م.
- ۱۴- مسند الإمام أحمد بن حنبل، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني (المتوفى : ۲۴۱ھ)، المحقق : شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد ، وآخرون، إشراف : د عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر : مؤسسة الرسالة، الطبعة : الأولى ، ۱۴۲۱ هـ - ۲۰۰۱ م.
- ۱۵- مفاتيح الغيب (التفسير الكبير)، أبو عبد الله محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين التيمي الرازي الملقب بفخر الدين الرازي خطيب الري (المتوفى: ۶۰۶ھ)، دار إحياء التراث العربي - بيروت، الطبعة: الثالثة - ۱۴۲۰ هـ.
- ۱۶- نيل الأوطار، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله الشوكاني اليمني (المتوفى: ۱۲۵۰ھ)، تحقيق: عصام الدين الصباطي، دار الحديث، مصر، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۳ هـ - ۱۹۹۳ م.

ناوہرۆک

- بابەت لاپەرە
- ۵ پيشه‌کی
- ۹ سورہتی (الملک)
- ۱۰ ناوانانی ئەم سورہتە بەو ناوہ
- ۱۱ ناوہ‌کانی سورہتی (مولک)
- ۱۲ ھاوتاهەنگی ئەم سورہتە لە گەل سورہتی پيش خۆی.....
- ۱۴ ئەو بابەتانه‌ی ئەم سورہتە لە خۆیان دەگریت.....
- ۱۹ پلەو پایە و گەورەیی ئەم سورہتە.....
- ۲۱ چەند دیرپیک سەبارەت بە خۆپەنادان بە خوا.....
- ۲۵ چەند دیرپیک سەبارەت بە (البَسْمَلَة).....
- ۳۰ لە بەلگە و نیشانە‌کانی دەسەلاتی خودا.....

- ۶۶ سزادانی بی باوه‌پران و یاخییوان
- به‌لیندان به باوه‌پرداران به لیخۆش بوون و هه‌ره‌شه‌کردنه‌وه
- ۸۲ له بی باوه‌پران
- هه‌ره‌شه‌کردن له خوانه‌ناسان و په‌ند وه‌رگرتن له
- ۹۹ گه‌لانی پیشوو
- سه‌رزهنشتکردنی هاوبه‌شدانه‌ران له‌سه‌ر بته‌په‌رستی و سه‌ماندنی
- ۱۱۲ ده‌سه‌لانی خوا
- نزای بی باوه‌پرانی مه‌ککه بو له‌ناوچوونی پیغه‌مبه‌ر (دروود و
- ۱۳۲ سلّوی خوی لییت) و باوه‌پرداران
- ۱۴۲ سه‌رچاوه‌کان
- ۱۴۵ ناوه‌پۆک

چاپخانه ی شوان
07507920775